ص. بیكبولاط.

دین درسلەری

جزء ۱.

ابتدائی برنچی صنف اوچون معلملەرگە درس نمونەلری
و
عائلەدە دین تربیەسی اوچون مراجعت كتابی

ناشری:
«صباح» شركتی
قازانده.

دورتنچی طبع.

КАЗАНЬ.
Лито-Типографія Т-во „Умид".
1919.

مؤلفدەن:

«دین درسلەری» اسمندەگی اثرمزنڭ اوشبو برنچی جزئی، ابتدائی مکتبلەردە باشلاب دین اوقوتو اوچون معلملەرگە درس نمونەلەری همدە عائلەدە دین تربیەسی اوچون مراجعت کتابی بولور امیدی بلەن قلمگە آلنمش ایدی. کیرەك معلملەرمزنڭ وکیرەك عائلە باشلقلارینڭ بوندی درس نمونەلەرینە احتیاجلاری صوڭ چیككە یتكان بولورغا کیرەك، کە کتاب ایکنچی اوقو یلی باشن ایکنچی کیبمەدە فارشی آلورغا مجبور بولدی.

اوشبو برنچی جزء میدانغە چقو بلەن میڭا تورلی طرفدن بایناق غنا تشکر مکتوبلەری کیلوب، آرادا کتابنڭ بعض نقطەلاری تنقیددە قیلنمش ایدی. شولای وق ملی مطبوعاتمزدا بعض ذاتلار طرفندن بوڭا تقریض وتنقیدلەردە بولوب اوتدی. مین مذکور ذاتلارغا، خصوصا تنقید صاحبلەرینە البتە بورچلیمن. هیچ بر نەرسە بردەن بر مکمل اولاراق وجودکە چقمیدر. شونلقدان بزنڭ «دین درسلەری» لکدە قصورلاری بولووی بیك ممکن. بوندی قصورلرنی تلافی ایتوگە واثرمزنی مکمللەشدروگە بز البتە اجتهاد صرف ایتەچکمز.

ابتدائی مکتبلەرمزنڭ تیزدەن آلتی یللق یاصالوب برلەشدرلەچكلەرن نظر اعتبارغا آلوب، بز برنچی جزءنڭ اوشبو ایکنچی طبعندا ادائلە نیندی زور اوزگەرشلەر یاصامادق. بەلکە تیزدەن توزولەچك عمومی پروغراماغاچا کیچکدرونی مناسب کوردك. شول وقت البتە ایجابینە کورە حرکت ایتلور. حاضرندە ایسە بعض بر جزئی اوزگەرشلەر وتاریخ مقدسەدن حضرت موسی وحضرت عیسی حقنداغی معلوماتلەرنی تاشلاو بلەن اکتفا قیلدق.

اوشبو برنچی یلدا نماز اوگرەتوومزنی بعضلر نق تنقید ایتسەلردە، بز بردەن آنڭ عائلە اوچوندە مراجعت کتابی بولوون، ایکنچیدەن حاضردە بایتاق مکتبلەردە برنچی یلدا اوق نماز اوگرەتلوون نظر اعتبارغا آلوب، کینە شول کوینچە قالدرونی موافق کوردك. بونی اوقوتو یاخود قالدرو ایسە طبیعی معلمنڭ اوز اختیارندەدر.

ص. بیکبولاطف.

مای ۲۵؛ ۱۹۱۷ یل. اورینبورغ.

بسم الله الرحمن الرحيم

برنچی درس

الله‌نڭ بارلغی. برلگی. قدم وبقاسی.

معلم — بله‌سزمی بالالار، بو بولمه نیچك آتالا؟ شاکردلر — صنف دیب آتالا. م — ئه بو اوی نی دیب آتالا؟ ش — مکتب دیب آتالا. م — سز بو مکتبکه نی اوچون جییلغانسز؟ ش — اوقور، یازار اوچون جییلغانمز. م — تاغی نه‌رسه اوچون؟ ش — دین اوگره‌نور اوچون. م — درست، سز بونده اوقور، یازار هم دین اوگره‌نور اوچون کیلگانسز. آتا آنالرگز سزنی بونده شونڭ اوچون ییبه‌رگانلر. مونه مین سزگه دین اوگره‌ته‌چه‌کمن. مین حاضر سزگه دین درسی بیره باشلایاچقمن. مین سزدن بعض نه‌رسه‌لر سورارمن. سز بارگزده بردن جواب بیره‌سسز. پارتالرگزده سلکنمی، تاوشلانمیچه‌غنه اوطورگز. سوراغان سوزنی بلگان کشی قول کوته‌رر. سز بو بولمه نیچك آتالا دیگان ایدك ئه‌لی؟ ش — (قول کوته‌ره‌لر) م — یه عبدالله. طوروب سین جواب بیر! ش — صنف دیب آتالا. م — حاضر سز نه‌رسه‌گه اوطورغانسز؟ ش — پارتاغه اوطورغانمز. م — ئه مین نه‌رسه‌گه اوطورغامن؟ ش — اورندقغه اوطرغانسز. م — شولای، مین اورندقغه، سز پارتالرغه اوطرغانسز. ئه آنا تگی تاقتا نی دیب آتالا؟ ش — صنف تاقتاسی دیب آتالا. م — مونا مین سیزلدن سورریم ئه‌لی: بو پارتا، اورندق، اوستهل، صنف تاقتالرن کم یاصاغان؟ ش — آغاچ اوستاسی یاصاغان. م — ئه بو مکتبنی کم صالغان؟ ش — آغاچ (تاش) اوستالری صالغانلر. م ـ صوڭ بو پارتا، اوستهل، اورندق، صنف تاقتاسی، مکتب اوز اوزلرندن‌گنه یاسالماغانلرمنی؟ ش ـ یوق، اوزلکلرندن‌گنه یاصالماغانلر. آلرنی آغاچ اوستالری یاصاغانلر. م — آلای ایکان، بو نه‌رسه‌لرنی آغاچ اوستالری یاصاغانلر ایکان. صوڭ مونا بو قرلر، بولوتلر، زور قویی اورمانلر، شلتراب آقغان مانور چیشمه‌لر، یلغه‌لر، کوزگی کبك یالتراب یاتقان کوللر، بیك تاولر، بولرنی کم یاصاغاندر دیب بله‌سك؟ ئه‌لله بولر اوز اوزلرندن یاصالغانلرمی؟ ش — یوق، بر نه‌رسه‌ده اوز اوزندن‌گنه یاصالمی. م — صوڭ آلرنی کم یاصاغان؟ ئه‌لله بالتا اوستالری یاصاغانلرمی؟ ش — یوق. بالتا اوستالری آلرنی یاصی آلمیلر. م — صوڭ کم یاصاغان آلرنی؟ ش — الله‌تعالی یاصاغان. م — بیك‌درست ئه‌یتدڭ، آفرین. ییر، ییرده‌گی تاولر، اورمانلر، چیشمه‌لر، کوللر، یلغه‌لر، بولوتلرنڭ بارسن‌ده الله تعالی یاصاغان. ییرده‌گی آدملر، حیوانلر، قوش قورتلرنی‌ده، بارسن‌ده الله تعالی یاصاغان. آنا تگی کوکنی، یافتی قویاش، یافتی آی وچکره‌یوب طورغان یولدزلرنی بارسن‌ده بر الله یاصاغان. ایکنچی تورلی ئه‌یتسه‌ك، بر الله یارانقان. یاری عبدالله، سین اوطور ئه‌لی. یه ئه‌لی شاکردلر، بردن جواب بیرگز. ییر، ییرده‌گی بوتون اوسمدکلرنی، تاولر، کوللر، یلغه‌لر، دیڭگزلرنی، انسانلر، حیوانلر، قوش قورتلرنی، کوکنی، کوکده‌گی قویاش، آی

ويولدزلرنى كم يارانقان؟ ش — الله تعالى يارانقان. م — يه عارف، سين طوروب جواب بير ئەلى: بوتون دنيانى، دنياده بولغان بزگه كورنگان وكورنمەگان نەرسەلرنى كم يارانقان؟ ش — بوتون دنياده بولغان بزگه كورنگان وكورنمەگان نەرسەلرنى بارسن‌ده بر الله يارانقان.

م — بيك ياخشى. ميكا تاغى بر قات ئەيت ئەلى! بو پارتالر، اورندق، اوستەل، صنف تاقتالرن كم ياصاغان ديگان ايدك؟ ش — آغاچ اوستاسى ياصاغان. م — اوستەل، اورندق، پارتالر الك بولغانمى، ئەلە آغاچ اوستاسى الك بولغانمى؟ ش — آغاچ اوستاسى الك بولغان. م — شولاى شول، آغاچ اوستاسى الك بولغان. اول آغاچ اوستاسى بو نەرسەلردن الك‌ده ئەلە نەرسەلر ياصاغاندر ئەلى. ياصاغان كشى البتە ياصاغان نەرسەلرندن الك بولا. شولايوق مونا بير، كوك، بيرده وكوكده بولغان بوتون نەرسەلرنى، يعنى بوتون دنيانى يارانقان الله تعالى‌ده اوزى يارانقان دنيادن الك بولغان. اول هر وقت بولغان، هر وقت بار. يه ميكا سويلە ئەلى! سينك اوستكدەگى بيشمەتنك گلەن شولاى مانور كوينچه طورامى؟ ش — يوق گلەن بولاى طورمى، بر وقت ايسكره، طوزا. م — ئە پارتا، اورندق، اوستەللر نى اشليلر؟ ش — بر وقت صنا، وانلالر. م — ئە كشيلر، حيوانلر؟ ش — بر وقت اولەلر، گلەن آلر اولوب طورالر. م — شولاى شول، بز بلگان نەرسەلرنك بارسى‌ده بر وقت وانلا، جيمرلە، بتەلر. كشيلر، حيوانلرده اولەلر، اولوب طورالر. ئە الله تعالى آلاى توگل: اول هر وقت بولوب طوراچق، هيچ بر وقت بتمەيەچك. يه ئەلى شاكردلر، باركز بردن مينم آرتمدن ئەيتكز. الله تعالى هر وقت بولغان، هر وقت بار، هيچ بر وقت بتمەيەچك.

ايكنچى درس.

اللهنك قدرتى. علمى. رحمتى.

م — بزنك بو مكتبنى كم ياصاغان ديگان ايدك ئەلى؟ ش — آغاچ اوستالرى ياصاغانلر. م — آغاچ اوستالرى اوينى هيچ بر نەرسەسز ياصى آلالرمى؟ ش — يوق، ياصى آلميلر. اوى صالور اوچون بورەنەلر، آغاچلر كيرەك. م — شونك برلەگنە آغاچ اوستالرى اوينى صالا آلالرمى؟ ش — يوق، صالا آلميلر. آغاچلرنى باررغه، كيسەرگە پچقى وبالتالر كيرەك. يونورغه، تيشەرگە يونغچ واوتورگلر كيرەك؛ باشقه قورالرده كيرەك. آنسز آغاچ اوستالرى اوى صالا آلميلر. م — شولاى شول. اوى صالور اوچون آغاچ هم قورالر كيرەك. تاش اوى بولسه، تاش، كيرپچ، بالچق وازويزلر كيرەك؛ شونسز اوينى صالوب بولمى. ئە الله تعالى‌گه بولرنك برسى‌ده كيرەكمى. الله تعالى بوتون دنيانى ودنياده‌غى بوتون نەرسەلرنى، هيچ بر نەرسەسز، يوقدن بار قيلغان. چونكه آنك هر نەرسەگه كوچى ييتە. اول هر نەرسەنى اشلى آلا. يەكز ئەلى بالالر، بردن ئەيتيك: الله تعالى‌نك هر نەرسەگه كوچى ييتە، آنك قدرتينك چيگى يوق.

م — الله تعالى‌نك هر نەرسەگه كوچى ييتە، اول بوتون دنيانى، دنياده‌غى بز كورگان وكورمەگان بوتون نەرسەلرنى يوقدن بار قيلغان ديگان ايدك. شولاى بولغاچ اول بوتون نەرسەنى بلەده، اول بوگاچه بولغان نەرسەلرنى‌ده، بولوب طورغان نەرسەلرنى‌ده، بولاچق نەرسەلرنى‌ده، بارسن‌ده بلە، بارسن‌ده كورە. بزنك قيلغان اشلرمزده، قيلاچق اشلرمزده بارسى‌ده آنكا بيلگيلى، هيچ بر نەرسە آنكا يەشرن توگل.

يە ئەلى بالالر، بارمز بردن ئەيتيك: الله تعالى هر نەرسەنى بلە. بولغان وبولاچق نەرسەلرنڭ بارسىدە آگا بيلگيلى. بزنڭ قيلغان وقيلاچق اشلرمزدە بارسى آگا بيلگيلى. آگا هيچ بر نەرسە يەشرن توگل.

م — يە عبدالرحمن، سويلە ئەلى، سين باشكەغى توبەنەيكنى قايدن آلدڭ؟
ش — ئەنكەى بازاردن آلوب قايتوب بيردى. م — ئە چينگكنى كم بيردى؟ ش — آنىدە ئەنكەى آلوب بيردى. ئە كولمەگكنى كم تكوب بيردى؟ ش — ئەنكەى تكوب بيردى.
م — شولاى شول، سينڭ كيگان كييملركنى ئەنكەڭ آلوب بيرگان، ئەنكەڭ تكوب بيرگان. آلر سينى آشاتا، اچرتەلر، تربيە قيلالر. ئەنكەڭ سيڭا يوقلار اوچون اورن توشەب بيرە؛ سينى قدرلى، حرمتلى؛ بالام ديب باشكدن سويە. آلار سيڭا هر وقت ياخشيلق تليلر. بلەسكمى نى اوچون آلر آلاى اينەلر؟ ش — چونكە آلر مينى ياراتالر. م — درست، آلر سينى ياراتقانغە كورە شولاى تربيە اينەلر، قدرليلر، حرمتليلر. آلر شول سيڭا بيك شفقتليلر، بيك مرحمتليلر. مونا سين ئەيت ئەلى: كوك، يير، كوكدە وييردە بولغان نەرسەلرنى كم ياراتقان ايدى ئەلى؟ ش — الله تعالى ياراتقان. م — ئە بزنى؟ ش — بزنىدە اول ياراتقان. م — صوڭ بز بو نەرسەلردن فائدەلانامزمى؟ ش — فائدەلانامز.
م — البتە فائدەلانامز: ييرگە ايگن چەچەمز؛ بولونلردەغى پچەنلرنى چابوب آلامز؛ اورمانلرنى كيسوب اويلر صالامز، اوطن اينوب ياغامز؛ چيشمە، يلغە وكوللرنڭ صولرن اچەمز، بالقلرن طوتامز؛ قوياشدن جليلق آلامز، اول بزگە ياقتيلق بيرە؛ آى ويولدزلر قاراڭغى تونلردە بزگە ياقتيلق بيرەلر؛ حيوانلردندە فائدەلانامز: آتلرنى جيگەمز، منەمز؛ صيرلرنى صاوامز، سوت، قاتق، مايلرن وايتلرن آشيمز؛ صارق، قوى وكەجەلرنڭ اينلرندن، جونلرندن، تيريلرندن فائدەلانامز. بلەسكمى الله تعالى بو نەرسەلرنى بزگە نى اوچون بيرگان؟ ش — چونكە اول بزنى ياراتا، شونڭ اوچون بيرگان. م — بيك درست ئەيتدڭ. اول بزنى بيك ياراتا. اول بزگە غايت مرحمتلى؛ آنڭ رحمتينڭ ايگى چيگى يوق. شول رحمتى سببلى اول بزنى ياراتوب، بزگە جان بيرگان؛ كوررگە كوز، ايشتورگە قولاق، سويلەرگە تل، طوتارغە قول، يوررگە آياق، اويلارغە آڭ وعقل بيرگان. بەگز ئەلى بالالر، بارمز بردن ئەيتيك: الله تعالى بيك مرحمتلى؛ آنڭ رحمتينڭ ايگى چيگى يوق.

اوچنچى درس.

دعا وعبادت.

م — بوتون دنيانى كم ياراتقان ديگان ايدك ئەلى؟ ش — الله تعالى ياراتقان ديگان ايدك. م — آلاى بولغاچ بوتون دنيا ودنيادەغى نەرسەلر كمنكى بولا؟ ش — الله تعالىنكى بولا. م — البتە الله تعالىنكى. مونا بز بر اوى صالوب كرسەك، اول بزنكى بولا بيت. شونڭ شيكللى الله تعالى ياراتقان بوتون دنيادەغى نەرسەلردە آنكى. شولايوق بزدە آنكى؛ ايكنچى تورلى ئەيتسەك، بز بارمزدە الله تعالىنڭ قوللرى وبندەلريمز. بز آدم بالالرى الله تعالى ياراتقان نەرسەلر بلەن نى اشليمز ئەلى؟ ش — فائدەلانامز. م — ديمك الله تعالى بزگە اول نەرسەلرنى فائدەلانورغە بيرگان. صوڭ اول نەرسەلرنى الله تعالىنڭ بزنڭ قولمزدن آلورغە قدرتندن كيلەمى؟ ش — كيلە. م — البتە كيلە. انڭ هر نەرسەگە كوچى يېتە: آنڭ بيرگيدە كوچى يېتە، بيرگان نەرسەلرنى آلورغەدە كوچى

بیته. اول بزگه سلامتلك بیرگان. شول بیرگان سلامتلكن آلوب، بزنی آورووده یاصی الا، اوترهده آلا. بزگه یا کفر باودرمیچه ایکنسز، اولهن وبچهنسز قالدررغهده قولندن کیله. کوللرمزنی، بلفهلرمزنی قوروتوب صوسز قالدررغهده کوچی بیته. الله تعالینك، بزگه اوزینك رحمتی بلهن بیرگان نهرسهلرن، بارسنده آلورغه قدرتی بار. شولای توگلمی عبدالله؟ ش — شولای، الله تعالینك بولرنك بارسنده آلورغه کوچی بیته.

م — آلای بولعاچ بزگه اللهتعالیدن شول بیرگان نعمتلرن کیری آلماون صورارغه کیرهك. بزگه اول سلامتلك بیرگان، شول سلامتلكمزنی آلماون، آورو بولساق، آورووومزنی بیبهروون، سلامت ابتوون، چهچكان ایگنلرمزگه یا کفر یاودروب، آفتلردن صاقلاون، مال وطووارلرمزنی بلا وقضالردن صاقلاون صورارغه کیرهك. بلهسكمی الله تعالیدن صوراوغه نی دیب ئهیتهلر؟ ش — ... م — الله تعالیدن صوراوغه دعا قیلو دیب ئهیتهلر. م — به ئهیتوب قارا ئهلی: الله تعالیدن صوراوغه نهرسه دیلر؟ ش — دعا قیلو دیلر. م — بزگه کیرهك نهرسهلرمزنی الله تعالیدن هر وقت صورارغه کیرهك، یعنی آڭا دعا قیلورغه کیرهك. سین ئهنكهڭدن برهر نهرسه صوراساڭ نی دیب صوربسڭ؟ ش — ئهنكهی بیر ئهلی دیب صوریم. م — شولای دیسڭ شول. الله تعالیدن صوراغانده شولای صوربسڭ: آڭا «ای ربم، مینی بختلی، توفیقلی، اوقومشلی قیل» دیسڭ؛ «ای خدایم، آتا آناما، معلممه سلامتلك بیر، عمرلرن اوزون قیل» دیسڭ؛ «الهم، کیڭ رزقلرڭنی بیر، کیلور بیرلرن کیڭ قیل» دیسڭ؛ «ای ربم،ماللرمزغه برکات بیر، بلا قضالرڭدن، آفتلرڭدن صاقلا» دیسڭ.

م — الله تعالی بزنی دنیادهغی بوتون نهرسهلردن فائدهلانورغه ایرکلی قیلغان، آنلرنی بزگه بیرگان دیگان ایدڭ. بو نهرسهلرنی اول بزگه بوشلای بیرگانمی، ئهلله برهر نهرسه بیرگانگه قارشی بیرگانمی؟ ش — بوشلای بیرگان. م — مونه برهو سیڭا بوشلای بر نهرسه بیرسه سین آڭا نی ئهیتهسڭ؟ ش — رحمت ئهیتهم. م — البته رحمت ئهیتهسڭ. آڭا تشکر قیلاسڭ. یاخشیلق قیلغان کشیگه هر وقت شولای رحمت ئهیتورگه، تشکر قیلورغه بورچلیمز. شولای بولغاچ، بز الله تعالیگه بوندی بوشلای بیرگان نعمتلری اوچون نی اشلرگهکیرهك؟ ش — تشکر قیلورغهکیرهك، رحمت ئهیتورگهکیرهك. م — البته شکرانه قیلورغه تیوش. تیك الله تعالیگه شکرانه قیلو انسانلرغه تشکر قیلو توسلی بولمی، باشقهچه بولا. آڭا اوزی نیچك شکرانه قیلورغه قوشقان بولسه، شولای شکرانه قیلورغه تیوش بولا. آڭارغه شکرانه قیلوغه عبادت دیب ئهیتهلر. بز الله تعالیگه نیندی عبادت قیلامز، کم بله؟ ش — (قول کونهرهلر.) م — یه عبدالله سویله، نیندی عبادت قیلامز؟ ش — نماز اوقیمز. م — بیك درست ئهیتدڭ. بز نماز اوقیمز. نماز اول عبادت. بز اللهتعالینك بیرگان نعمتلرینه شکرانه یوزندن اوشبو عبادتنی قیلامز. م — بز تاغی نیندی عبادت قیلامز؟ ش — روزه طوتامز. م — بیك درست ئهیتدڭ. روزه طوتوده شول بر عبادت. ئهلی بولردن باشقهده عبادتلر بار. مین کیلهچك دسلرده آلرنڭ بارسنده سزگه سویلهرمن ئهلی.

دورتنچی درس.

تسمیه. حمد.

م — بز، شوشیاوزمز فائدهلانا طورغان نهرسهلرنی اللهتعالی بزگه بوشلای بیرگان دیگان ایدڭ بلهسزمی، نهرسهنی بوشلای کمگه بیرهلر؟ مونه سزگه آتا آنالرڭز هر کیرهك

نەرسەلرگزنی بیروب طورالر: سزنی آناتالر، اچرتەلر، کیینـدرەلر، قدرلیلر. نیگە آلر بولای ایتەلر؟ چونـکە آلر بزنی یاراتالر. م — شولای شول، آلر سزنی یاراتقانلغه کورە شولای تربیه ایتەلر، سزگە برەو برەر نەرسە بوش بیرسە، سزنی یارانقانلغی اوچون بوش بیرە. شولایدر بیت؟ ش — شولای معلم افندی. م — آنلن صوڭ سین مونه بر مسکیننی کورسەڭ، صدقه بیرەسڭ. بلەسڭمی، نیگە بیرەسڭ؟ ش — آنی قزغانوب، آیاب بیرەمن. م — صوڭ سین صدقه بیرگانڭ بارمی؟ ش — بار ئەنکەی‌میندن گلەن مسکینلرگە صدقه بیردرە. م — بیك یاخشی. فقیر، مسکینلرنی شولای قزغانورغه کیرەك، آنلرغه صدقه بیررگە کیرەك. آنلردە بیت بزنڭ کبك اوڭ کشی. مونە الله‌تعالی‌دە بز ضعیف بندەلرن یارانقانغه هم قزغانقانغه کورە، بزگە بیك کوب نەرسەلر بیرگان هم هر وقت بیروب طورا؛ بزگە بوش بیرە؛ اوزینڭ رحمتی بلەن بیرە. شولای بیت! ش — شولای معلم افندی. م — آلای بولغاچ الله تعالی بزنی بیك قزغانا، بیك یاراتا ایکان. بزنی یاراتقان کشینی بز یاراتامزمی؟ ش — بیك یاراتامز. م — مونە آنا آتالرگز، معلملرگز سزنی بیك یاراتالر، سزگە گلەن یاخشیلق تلیلر. سزدە شولای آنلرنی یاراتاسزمی؟ ش — بیك یاراتامز. آلرغه گلەن یاخشیلق تلیمز. م — شولای شول، آلرنی یاراتورغه، آلرغه یاخشیلق تلەرگە، آلرنی هر وقت ایسدە طوتارغه کیرەك. مونە مینم آنام آتام حاضر وفاتلر، مینم خلفەمدە اینلی وفات. مین هر وقت آلر اوچون دعا قیلام، مین آلرنی هر وقت ایسکە توشرەم: ئەتـکەم، ئەنکەم مینی مکتبکە بیردیلر. خلفەم مینی طرشوب اوقوتدی. آلر سبیلی اوتو یازو بلدم، دینمنی اوگرەندم، ربمنی تانودم، دیەن. آلر اوچون هر وقت الله‌غه دعا قیلام. سزدە شولای آنا، آتا، خلفەلرگزنی ایسدە طوتاسزدر بیت! ش — هر وقت ایسدە طوتامز.

م — آلای بولغاچ الله تعالی‌نی‌دە هر وقت ایسدە طوتارغه کیرەك بولامی؟ ش — هر وقت ایسدە طوتارغه کیرەك بولا. م — شولای شول، آنی بیگرەك‌دە ایسدە طوتارغه کیرەك. بز اوزمزدە بیت آنقی. بزگە کیرەك بوتون نەرسەلردە بیت آنقی. شولای بولغاچ اول بردە ایسدن چقماسقه تیوش. نیندی‌گنە اشنی باشلاساق، نیندی‌گنە اشکە کرشسەك‌دە آنی ایسکە توشورورگە، آنڭ اسمن یاد ایتەرگە کیرەك. بلەسزمی، بز یاخشی اشلر اشلەرگە کیرەکمی، ناچار اشلرمی؟ ش — البته یاخشی اشلر اشلەرگە کیرەك. م — شولای البتە، یاخشی اشلر اشلەرگە کیرەك. ناچار اش اشلەگان کشینی بز اوزمزدە یاراتمیمز؛ آنی یمانلیمز؛ اول ناچار کشی دیمز. الله تعالی‌دە بندەلرینڭ گل یاخشی اش اشلەولرن یاراتا، یمان اش اشلەولرن بردە یاراتمی. آلایسە بزنڭ هر اشمز یاخشی، فائدەلی اشکنە بولورغه تیوش. مونەشول یاخشی، فائدەلی اشلرگە کرشکاندە بز الله تعالی‌نی ایسکەتوشروردە، آنڭ اسمن یاد ایتەرگە، آنڭ بزگە بیك مرحمتلی بولغانلغن ایسکە توشررگە کیرەك. شولایمی شاکردلر؟ ش — شولای، شولای، هر اشنی باشلاغاندە الله تعالی‌نڭ اسمن ئەیتورگە کیرەك. م — مونە بز اوقورغە باشلیمز. بو بیت بیك یاخشی اش! ش — بیك یاخشی اش. م — اگر الله‌تعالی بزگە کوز بیرمەگان بولسە، تل بیرمەگان بولسە، قولاق بیرمەگان بولسە، اوقی آلور ایدکمی؟ ش — یوق اوقی آلماس ایدك. م — شولای شول، اوقی آلماس ایدك. آڭ بیرمەگان بولسە خلفەنڭ سوزن‌دە آڭلی آلماس ایدك. قول بیرمەگان بولسە یازادا آلماس ایدك. بولرنڭ بارسن‌دە الله تعالی بیرگان. بز شول الله تعالی بیرگان اعضالرمز برلە اوقی، یازامز. شولای بولغاچ بزگە اوقورغه، یازارغه کرشکاندە نی اشلەرگە کیرەك؟ ش — الله تعالی‌نی ایسکە توشررگە کیرەك: ای رحمتی کیڭ الله، بو اشنی سینڭ اسمڭ برلە باشلیم، بو اشنی بتررگە سیندن یاردم صوریم، دیورگە کیرەك، شولایمی؟

ش — شولای خلقه، شولای. م — تیك بز بونی عربچه سوزلر بلەن ئەینورگه کیرەك. بلەسزمی نیچك ئەیتورگه کیرەك؟ بلگان کشیلر قول کوتەرسونلر! ش — (قول کوتەرەلر.)
م — یه ئەلی عبدالله، ئەیتوب قارا ئەلی! ش — بسم الله الرحمن الرحیم. م — آفرین. تیك سین آزراق باشقەراق ئەیتەسك؛ مونه مین ئەیتکانچه ئەیت: بسم الله الرحمن الرحیم.
ش — بسم.... م — تاغی بر قات ئەیت ئەلی! ش — بسم.... م — یه کریم، سین‌ده ئەیت ئەلی! ش — بسم... م — شولای، آفرین. یه ئەلی، بارمز بردن ئەیتیك: بسم الله....
م — آلای بولغاچ بز اوقو آللوندن گلەن الله تعالی‌نی ایسکه توشرگانمز ایکان. ش — ایو، گلەن ایسکه توشروب کیلەمز. م — صوك باشقه وقتلەده شولای الله تعالی‌نی ایسکه توشرمسزمی؟ ش — توشرەمز: آشارغه اوطورغانده، یوقلارغه یاتقانده، کیەملرنی کیگانده... م — آفرین، درست ئەیتەسك. بز الله تعالی‌نی هر وقت شولای ایسکه‌توشرەمز. تیك سز بسم الله الرحمن الرحیمنك بزنـگچه نی دیگان سوز ایکانلگن یاخشی بلمەدگز ئەلی. اول مونه نی دیگان سوز: بو اشنی غایت مرحمتلی اللەنك اسمی برلە باشلیم. یه ئەیتوب قارا ئەلی شریف! ش (ئەیتە.) م — یه عارف، سین عربچه ئەیتوب قارا! ش — بسم... م — یه‌گز بارگز بردن ئەیتوب قارا گز ئەلی! ش — بسم...
م — مونه بز شولای هر اشکه کرشکانده الله تعالی‌نی ایسکه توشررگه وبسم الله الرحمن الرحیم دیب ئەیتورگه کیرەك. شولایوق بر اشنی بترگانده‌ده اللەنی ایسکه‌توشررگه تیوش. بزنك بار نەرسەلرمزده الله تعالی‌نکی. اول بزگه آنلرنی فائدەلانورغه بیرگان، بوش بیرگان دیگان ایتك. برەو کشیگه نەرسه بیرسه، باشقەلرغه یاردەم ایتسه، اول کشینی نی اشلیلر؟ ش — ماقتیلر، یاخشی کشی، دیلر. م — شولای شول، آنلی کشینی هر وقت ماقتیلر. عبدالله آغای بیك یاخشی کشی، اول خلققه فائدە ایتە، فقیر فقراغه یاردەم قیلا، مکتبلر تربیه ایتە، دیلر. ایندی الله تعالی‌نك بزگه قیلغان یاخشیلقلری، بیرگان نەرسەلری ئەیتوب بترگیسز. شولای بولغاچ آنی ماقتارغه، بیك ماقتارغه کیرەك. شولای توگلمی؟ ش — شولای. بز الله تعالی‌نی هر وقت ماقتارغه کیرەك. م — البته شولای. بز الله تعالی‌نی هر وقت ماقتارغه کیرەك. بیگرەك‌ده برەر اشنی اشلەب بترسەك ماقتارغه کیرەك: ای بوتون عالمنك خوجەسی، سینی ماقتیمز، دیەرگه کیرەك. تیك بز بونی‌ده عربچه ئەیتورگه کیرەك. بلەسزمی، نیچك ئەیتورگه کیرەك؟ ش —.... م — مونه نیچك ئەیتورگه کیرەك: الحمد لله رب العالمین یه ئەلی عبدالله ئەیتوب قارا! ش — الحمد لله... م — مونه مینمچه درست ایتوب ئەیت: الحمد..
ش — الحمد... م — کریم، سین‌ده ئەیت ئەلی! ش — الحمد... م — یه‌ئەلی بارمز بردن ئەیتیك: الحمد لله رب العالمین. م — مونه برر اش صوکنده، آشاب بتکاچ، اوقوب بترگاچ، یوقلاب طورغاچ، یوونغاچ.... الحمد لله دیب ئەیتورگه کیرەك. یه‌گز ئەلی شاکردلر، بردن ئەیتیك: الحمد... ش — الحمد...

بیشنچی درس.

دنیا یاراتلو. فرشتەلر. ابلیس وشیطانلر. استعاذه.

م — سز بارگزده بلەگز ایندی اللك بر نەرسەده بولماغان، کوك‌ده، یرده، آدملرده، حیوانلرده. باری کم‌گنه بولغان؟ ش — الله تعالی گنه بولغان. م — شولای شول، اللك الله تعالی‌گنه بولغان. الله تعالی دنیانی نەرسەدن یاراتقان ئەلی؟ ش — یوقدن بار قیلغان.
م — شولای یوقدن بار قیلغان. یاراتقان دیگان سوز اوزی یوقدن بار قیلغان دیگان سوز. الله‌تعالی بوتون دنیانی یوقدن‌بار قیلغان. بزگه کورنگان نەرسەلرنی‌ده، کورنمەگان

نەرسەلرنیدە اول بار انقان. بلەـزمی بزگە کورنمەگان نەرسە بار؟ ش — الله تعالی بار.
م — درست. شولای. الله تعالی بار، لکن بزگە کورنمی، بز آنی کورە آلمیمز. صولك سین
قازان شهری بار دیب ایشتەسکمی؟ ش — ایشتەم. م — کورگانك بارمی صولك آنی؟
ش — یوق. م — آلای بولغاچ اولدە کورنمی طورغان نەرسە منی؟ ش — ایبو. م —
شولایمی شاکردلر؟ بلگان کشی قول کوتەرسون! ش — (قول کوتەرەلر) م — یە
عبدالله، سین‌نی ئەیتەسك؟ ش — قازان کورنە طورغان نەرسە اول. آنی مین کوردم.
م — سین نی ئەیتەسك عبدالرحیم؟ ش — قازاننی مینم ئەتی کورگان؛ اول بلطر آنده
باروب قایتدی. م — درست، قازان بار؛ آنی کوروب بولا؛ آنده طورغان کشیلر، آنده
بارغان کشیلر آنی کورەلر. سزنك کوبکز آنی کورمەگان‌بلەن آنی کورنمی دیب بولمی،
ئەلی سین... آولن‌دە کورمەگانسکدر. ش — یوق. م — ئەبوتون آول خلقی آنده بارا،
آنی کورەلر. اول کورنە طورغان نەرسە صانالا. بزنك بوتون بیر یوزی کورنە طورغان
دنیادن صانالا. ئە آنکا باشقە بز کورەی طورغان نەرسەلردە بار. ئەنە کوکدە بز قویاش،
آی و یولدزلر کورەمز. آنده بز کورمەگان ئەللە نەرسەلر باردر ئەلی. ئەنە شول بزگە
کورنگان و کورنمەگان بوتون عالمنی الله تعالی بار انقان. اللەتعالی بولرنی نەرسەدن
بار انقان ئەلی؟ ش — یوقدن بار انقان. م — اللەتعالی ایك باشلاب فرشتە دیگان مخلوقلر
بار انقان. اول وقت ئەلی بزگە کورنگان دنیادە، بزدە، حیوانلردە برسیدە یار اتلماغان
بولغان. اول فرشتەلر بزگە کورنمیلر. چونکە آلر بزنك کبك گەودەلی توگللر. آلرقای
وقتلردە ایکنچی صورتکەدە کرە آلالر. الله تعالی آلرنی شولای ایتوب یارانقان. آلر اللك
زمانلردە ایزگی کشیلرگە کورنگانلر، کشی صورتندە کورنگانلر. آلر هروقت اللەتعالی‌نك
خدمتندە طورالر، آنکا قوللق (عبادت) قیلالر. فرشتەلر آراسندە جبرائیل اسمندە بیك
الوغ بر فرشتە بار. آنك صوکندە هر کشینی آندی موندی ناچارلققە توشودن، هلاکتکە
توشودن صاقلی طورغان، هم اشلەگان اشلرن، قیلغان یاخشیلق یمانلقلرن یازوب طورا
طورغان فرشتەلردە بار. بولرغە صاقچی و یازوچی فرشتەلر دیلر. آندن صولك جان
آلوچی فرشتەلردە بار.

م — فرشتەلر هر وقت اللەتعالی‌گە عبادت قیلالر دیگان ایدك. آلر هر وقت الله
تعالی‌گەبوبصونغانلر. تیك فرشتەلرنك برسی بیك تکبرلك قیلوب، اللەتعالی‌نك بر
سوزن طکلاماغان. شونلقدن الله تعالی آنی حضورندن سورگان. مونە سز اگر آتا،
آنالرکزنك سوزلرن طکلاماسا کز، آلار سزنی تیرگیلر، قای وقت قووب‌دە چغارالر بیت.
شولای توگلمی؟ ش — شولای، معلم افندی. م — مونە اللەتعالی دەئەلیگی تکبر فرشتەنی
سروب ییبەرگان. شوندن صولك اول فرشتەلکدن چقغان. آنکا ابلیس دیب ئەیتەلر.
بلەکزمی ایندی ابلیسنك کم بولغانن؟ ش — بلدك. م — اول اللك کم بولغان؟ ش —
فرشتە بولغان. م — آندن صولك نی اشلەگان؟ ش — اللەنك بیورغن طکلاماغان. آنکار
قارشغاندە، فرشتەلکدن چقغان، سورولگان. م — شولای شول. اول سورولگان،
شیطانلققە ئەیلەنگان. ابلیسنك آنك بیك کوب ایەرچنلریدە بار. آلرغەدە شیطان دیلر.
ئەبوتون شیطانلرنك باشلغینە ابلیس دیلر.

ابلیس و بوتون شیطانلرنك اشلری کشیلرنی ناچارلققەقوطورتو، آزدروغنە. شولای
بزلغاچ آلر یاخشی مخلوقلر بولالرمی، یمانمی؟ ش — البتەناچار، البتە یمان. م — شولای
شول، آلر بیك یمان نەرسەلر، آلر گل آدم بالالارن قوطورتالر، گل بزنی یمان یوغە
کرتورگە طرشالر. آلر بزگەکورنمەسەلردە، هر وقت بزنی ناچارلققە اوندلب کنە طورالر.

خلفه‌گه قارشورغه، آتا، آنانك سوزلرن طڭلاماسقه، سباق اوقوماسقه قوشالر. شولای توگلمی؟ش—شولای.م—شولای شول. ئه‌نه شوندی اشلرنك بارسن‌ده بزگه‌کورنمه‌گان شیطانلر قوشالر. شولای بولغاچ بزگه آلردن قچارغه، آلرنك یاوزلقلرندن صاقلانورغه کیره‌ك آلرنك یاوزلقلرندن قوتلونی الله‌دن صورارغه کیره‌ك: ای ربم شیطاننك یاوزلغندن صینگا آرقالانامز،سینگاصیینامز، دیه‌رگه‌کیره‌ك. درسنمی بالالر؟ ش — درست خلفه، درست. م — البته درست. مونه سین بره‌ر نه‌رسه‌دن قورقساڭ، حاضر ئه‌نکه‌ڭنك قوچاغینه آتلاسڭ بیت. «ئه‌نکه‌ی، ئه‌نه مینگا تییه» دیب حاضر آڭا یوگورسڭ بیت. شولایوق بز الله‌نك بنده‌لری‌ده شیطاننك یاوزلغندن الله‌غه صیینورغه کیره‌ك. تیك بز آنی‌ده عربچه ایتوب ئه‌یتورگه کیره‌ك. بله‌سزمی نیچك؟ ش — ... م — مونه بلمه‌سه‌ڭز مین اوگره‌تیم: اعوذ بالله من الشیطان الرجیم. یه عبدالله بلدڭمی ایندی؟ ش — مین بونی الك‌ده بله ایدم. ئه‌نکه‌ی اوگره‌نکان ایدی. م — سین آنی بله ایدڭ، فقط نه‌رسه ایکانلگن، معناسن‌غنه بلمی‌ایدڭ مونه حاضر آنی‌ده بله‌سڭ ایندی. مونه آنڭ معناسی نیچك: سورولگان شیطاندن الله تعالی‌گه صیینام. مونه بو سوزنی هر وقت ئه‌یتورگه کیره‌ك. یاتقانده‌ده، بره‌ر اشکه کرشکانده‌ده، کله‌ن ئه‌یتورگه کیره‌ك. بیگره‌ك‌ده قرآن اوقورغه کرشکانده ئه‌یتورگه کیره‌ك. صوڭ سین قرآن اوقی بله‌ڭمی ئه‌لی؟ ش — بلمیم؛ م — درست، بلمیسڭ. سین به‌له‌که‌ی شول ئه‌لی بارن‌ده بلورسڭ ئه‌لی. خدای قوشسه مین سزگه بارسن‌ده اوگره‌تورمن ئه‌لی. یه ئه‌لی شیطاندن نیچك صیینورغه کیره‌ك؛ ش — اعوذ بالله ... م — سین آزراق بالغش ئه‌یته‌سڭ. مونه مینمچه ئه‌یت. اعوذ بالله من الشیطان الرجیم. ش — اعوذ... م اعوذ بالله من الشیطان الرجیم، یه کریم، سین‌ده ئه‌یت ئه‌لی!ش — اعوذ ...م—آفرین،شولای کیره‌ك.یه‌ئه‌لی‌بارمزبردن‌ئه‌یتیك: اعوذبالله‌من‌الیشطان‌الرجیم.

آلتنچی درس.

روح. گناه. ایزگی عمل، اجر وثواب. جزا وعذاب.

م — بز اوتکان درسده فرشته‌لر، ابلیس وشیطانلر طوغریسنده سویله‌گان ایدك. فرشته‌لر کملر دیگان ایدك ئه‌لی عارف؟ ش — فرشته‌لر الله تعالی‌نك ایزگی بنده‌لری، آلر الله تعالی‌نك خدمتنده طورالر، هر وقت آڭا عبادت قیلالر، دیگان ایدك. م — آلرده بزنك کبك گه‌وده‌لیلرمی؟ ش — یوق، آلر گه‌وده‌لی توگلر. م ابلیس وشیطانلرده شولایوق گه‌وده‌لی توگللرمنی؟ ش — آلرده گه‌وده‌لی توگللر. م — صوڭ آنلرنی بز کوره آلامزمی؟ ش — یوق کوره آلمیمز. م — فرشته‌لرنی برده کورگان کشی یوقمنی؟ ش — بار. آنلرنی الك زمانلرده، قای بر ایزگی کشیلر کورگانلر. م — بله‌سڭمی، نی اوچون بز فرشته‌لرنی کوره‌آلمیمز؟ ش — چونکه آنلر بزنك کبك گه‌وده‌لی توگللر. شونلقدن آلرنی کوره آلمیمز. م — ئه بز گه‌وده‌لیمزمنی صوڭ؟ ش — گه‌وده‌لیمز، بزنك هر قایومزنك گه‌وده‌لرمز بار. م — صوڭ بزده بر گه‌وده گنه‌می، ئه‌لله گه‌وده‌گه باشقه‌ده بره‌ر نه‌رسه بارمی؟ ش — بار. بزده گه‌وده‌گه باشقه جان دیب آتالغان‌بر نه‌رسه‌ده‌بار. م — صوڭ بز جاننی کوره آلامزمی؟ ش — یوق، کوره‌آلمیمز. م — آلایسه یوقدر اول. قایدن بله‌سڭ سین بزده جان بارلقنی؟ ش — چونکه اولگان کشینك جانی چقا، اول جانسز قالا. م — بلکه اولگان کشینك‌ده جانی باردر. آنڭ‌جانی چققانلغن قایدن بله‌سڭ؟ ش — چونکه اولگان کشی‌برده‌سلکنمی، تیك یاتا. م — شولای، آفرین. بزده گه‌وده‌گه باشقه جان بارلغن بز اوزمزنك سلکنومزدن بله‌مز. شول بزده جان بولغانغه کوره‌بز

یوری آلامز، اوطورا آلامز، آشی اچه آلامز، تلەسەك نی اشلی آلامز. اگردە بزدە جان بولماسە، بز تاش و آغاچلر کبك بولور ایدك. ئەنە سین درست ئەیندك، اولگان کشینك جانی چقا دیب. اولگان وقتده کشینك جانی چقا شول. اولو اوزی ئەندن جان چقو دیگان سوز. شولای نو گلمی؟ ش — شولای. م ـ صوك بزنك گەودەلرمز مەڭگی شولای طورامی، ئەلله بر وقت بتەمی؟ ش — بتە، اولگاچ بتە. م — البتە بتە. اولدك ایسە ئەنلرمز چری، طوفراق بولوب کبتە. ئە جانلرمزنی اشلی، اولدە بتەمی؟ ش — . . . م — جان اول هیچ وقت بتمی؛ اول بزنك گەودەلرمزدن آیرلسەدە، همان قالا، اول مەڭگی قالا؛ آڭا بتو یوق.

م — ئەلی بز بابا فرشتەلرنی نیندی مخلوقلر دیگان ایدك. یاخشیلرمی، یمانلرمی؟ ش ـ یاخشیلر دیگان ایدك. م — البتە یاخشیلر. چونکه آلر الله تعالی‌نك قوشقان اشلرن بردە قارشمی اشلیلر؛ آڭا گل عبادت قیلوب طورالر. یاخشی، ایزگی اش اشلەگان کشی البتە یاخشی بولا. ئە ابلیس وشیطانلر یاخشیلرمی، یمانلرمی؟ ش — یمانلر. م — آلر نیك یمانلر صوك؟ ش ـ چونکه آلر الله تعالی‌گە قارشقانلر، شوڭا کورە یمانلر. م — درست، بیك درست ئەیندك. آلر بیك یاوزلر، بیك یمانلر. آلر الله تعالی‌گە قارشقانغە کورە، ایکنچی نورلی ئەیتسەك. گناه قیلغانغە کورە یمان، یاوز بولوب کیتکانلر. ئە فرشتەلر الله تعالی‌نك بیورغن طوتقانغە کورە، ایکنچی نورلی ئەیتسەك، ایزگی عمل قیلغانغە کورە یاخشی بولغانلر. بەعبدالله ئەیت ئەلی: بزگە فرشتەلردن اورنەك آلورغە کیرەکمی، شیطانلردنمی؟ ش — فرشتەلردن آلورغە کیرەك. م — البتە فرشتەلردن آلورغە کیرەك. شیطانلرنی دشمان کوررگە کیرەك. آلر بیت بزنی گل یاوزلققەغنە اوسترەرگە طرشالر. آلردن الله تعالی‌گە صیینورغە کیرەك. ئە فرشتەلر گل ایزگیلك گنە قیلالر. آلر بزگە هر وقت خیر خواهلر. آلرنك بیت بزنی یاوزلققە، هلاکتكە توشودن صاقلاوچیلری‌دە بار. بزگە مونە آلر کبك، الله تعالی‌گە بویصنورغە کیرەك. الله قوشقان نەرسەلرنی اشلەرگە، الله طیغان نەرسەلردن طیلورغە کیرەك. الله قوشقان نەرسەلرنی اشلەو، الله طیغان نەرسەلردن طیلونی ایزگی عمل قیلو دیلر. اللەغە قارشوغە، الله طیغان نەرسەلرنی اشلەوگە گناه قیلو دیلر. بز البتە فرشتەلردن اورنەك آلوب ایزگی عمل قیلورغە کیرەك. شیطانلر کبك گناه قیلماسقە کیرەك. شولای نو گلمی شاکردلر؟ ش — شولای خلفە، شولای.

م — فرشتەلر ئەنە گل الله تعالی قوشقانچە یورگانگە کورە، گل ایزگی عمل قیلغانغە کورە، الله تعالی‌گە بیك یاقنلر. ئە شیطانلر الله تعالی‌گە قارشقانغە، گناه قیلغانغە کور آنك حضوردن سورولگانلر، بختسزلككە اوچراغانلر. شولایوق بزدە فرشتەلردن اورنەك آلوب یاخشیلق قیلساق، الله قوشقانچە یورسەك، آنك بیورغندن چقماساق بختلی بولاچقمز؛ اولگاندن صوك بزنك جانلرمز شاد بولاچق. اگر شیطانلر کبك الله تعالی‌نك بیورغندن چقساق، گناهقە باتساق، بزدە آلر کبك یاوز بولاچقمز، بختسز بولاچقمز. بە کریم، ئەیت ئەلی: اگردە سین گل ئەتیك ئەنیك قوشقانچە یورسەك، آلرنك سوزلرن گلەن طڭلاساك، آلرغە بردە قارشماساك، آلر سیڭا نیچك قاریلر؟ ش — بیك یاخشی قاریلر، مینی یاراتالر. م — شولای شول، اول وقت سین آلرغە بیك قدرلی بولاسك. آلر اول وقت سینی بیك سوبەلر، سیڭا ئەنی کیبملر آلوب بیرەلر؛ ئەملی نەرسەلر آشاتالر؛ ئەتیك بازاردن قایتقان صاین سیڭا بولەك، کوچتەنەچ آلوب قایتا. اگردە سین آلرنك سوزلرن طڭلاماساك، آلرغە قارشساك، آلر ئەیتکانچە یورمەسەك. اول وقت آنلر سیڭا نی اشلیلر؟ ش — اوروشالر، تیرگیلر. م — شولای شول، اوروشالر، تیرگیلر، آچولانالر.

آلر شول سینك گل باغشی بولووکنی تلیلر، یمان بولوب کیتووکدن قورقالر. شونلتدن ناچار اشدن قایتسون دیب سینی شلتەلیلر. مونە شولایوق الله تعالیده اوزینك بیورغن طوتقان، یعنی ایزگی عمل قیلغان کشیلرگە دنیادە ئەلله نی قدر نعمتلر بیرگان کبك، کیلەچکدە‌دە، اولگاچ‌دە آلرغە مکافات بیرە. ایکنچی تورلی ئەیتسەك اجر و ثواب‌بیرە؛ آلرنك جانلرن شاد قیلا. ئە اوزینك بیورغن طوتماعان کشیلرگە، یعنی گناه قیلغان کشیلرگە جزا و عذاب بیرە. شولای بولغاچ بزگە نی اشلەرگە کبرەك؟ ش— البتە ایزگی عمل قیلورغە کبرەك. م – البتە شولای کبرەك. ایزگی عمل قیلوب ثوابلی بولورغە طرشورغە، اولگاچ روحلرمزنك شاد بولووینە طرشورغە کیرەك. یمان اشلر اشلەب، گناه قیلوب، اولگاندن صوڭ روحلرمزنك بختسز، قایغیلی بولووندن صاقلانورغە کیرەك. مونە آتا آنا، خلفەلرگەن شولای یاغشی اشلر اشلەرگە، یمان اشلردن طیبلورغە قوشالر. سزگە شونلر قوشقانچە یوررگە، شولای ایتوب کیلەچکدە بختلی، سعادتلی بولورغا اومطلورغە کیرەك.

جیدنچی درس.

قیامت کونی. حشر و بعث. جنت. جهنم.

م— بز ئەلی بز اولگاچ تەنلرمزنی اشلی دیگان ایدك؟ ش— چروب طوفراق بولا دیگان ایدك. م— ئە جانلرمزنی اشلی دیگان ایدك؟ ش— جانلرمز بردە بتمی، مەڭگی قالا دیگان ایدك. م— شولای شول. جان اول مەڭگی قالا، بردە بتمی. بزنك جانلرمزدە عمر بویی شول کوینچە قالمی. بر وقت اول اۋلەگیچە اوزمزنك تەنلرمزگە کیلوب کرە. بز بر وقت یا ڭادن اۋلگی کبك آدملر بولوب کیتەمز. بلەسزمی اول اش قایچان بولاچق؟ ش— ...م— البتە بلمیسز. مونە مین سزگە آنی سویلیم: بزنك بو دنیا مەڭگی قالمایاچق. الله تعالی آنی بر وقت بردن خراب قیلوب طاشلایاچق. شول وقت بیر وکوکلردەگی بزگە کورنگان وکورنمەگان بوتون مخلوقلر هلاك بولاچقلر، اولەچکلر. بیرلر، کوکلر، زیر زبر قیلناچقلر؛ تاولر جون کبك تتلوب بتەچکلر. الحاصل دنیا بوتونلەی بر خرابەغە ئەیلەنەچك؛ هیچ بر جان ایەسی قالمایاچق؛ یالگز الله تعالی گنە قالاچق. شوندن صوڭ الله تعالی بوتونلەی ایکنچی بر عالم طورغزوب، جان ایەلرینك بارسن‌دە یا ڭادن تولتەچك. بزدە شول وقت اۋلەگی، دنیادەغیچە کشیلر بولاچقمز. ئەنە شول حاضرگی دنیا جیمرلوب، خراب بولوب، ایکنچی بر عالم طورغزلوغە قیامت کونی (آخرت کونی) دیلر. شول وقت دنیا خراب بولغان چاقدە اولگان، آندن ئەللە نیچەمك یللر اللك اولگان کشیلرنك جانلری یا ڭادن تەنلرینە قایتوغە، یعنی ترلوب اۋلەگیچە کشی بولولرینە بعث دیلر. آلای بولغاچ بعث اولگاندن صوڭ یا ڭادن ترلو دیگان سوز بولا ایکان. قیامت کونی غایت درجەدە قورقنچلی، دهشتلی کون بولا. اول وقت هرکم قورقودە، تترەودە بولاچق. اول وقت هرکمنك ایسندە اوزینك کیلەچگی بولاچق. هرکم «ای خدایم، میڭا نی بولور ایکان!» دیب قایغی وخسرتدە، اوی وفکردە بولاچق هر کمنك قایغیسی اوزی گنە بولاچق. آتا آنا، اوغل قز، دوست ایش اول کوندە بوتونلەی خاطرلردن چغاچق. اول کون یالگز اوز باشنگنی غنە قایغرتاچقسك.

م— مونە شوندن صوڭ خلقلرنك دنیادە وقت قیلغان اشلرن تیکشرو بولاچق. آلر الله تعالی قوشقانچە یوردگانلرمی، آنك بیورغندن چقماغانلرمی؟ ایزگی عمل قیلغانلرمی؟ ئەللە الله تعالی نك بیورغندن چغوب گناهغە باتقانلرمی؟ اول کوندە ایندی هر کمنی

قیلغانلقلری بارسی‌ده بیلگیلی بولا؛ آلرنڭ بارسی‌ده سینڭ کوز آلدگه کیل؛ اول وقت برنه‌رسه‌نی‌ده ایندی یه‌شروب بولمی. شول حساب کوننن صوڭ خلقلر تورلی صنفلرغه آیرلاچقلر. دنیاده ایزگی عمل قیلغان کشیلرگه الله‌تعالی اجر وثواب بیره‌چك؛ الر مه‌نگی راحتده قالاچقلر؛ الله‌تعالی آلرنی جنت (اوجماخ دیب آتالغان اورنغه اورنلاشدراچق. آنده سبگا نی کیره‌ك بارسی‌ده تابلاچق، نی تلیسڭ بارسی‌ده حاضر بولاچق. ئه دنیاده یاوزلق قیلغان، گناه قیلغان کشیلر مه‌نگی آورلقده، مه‌نگی قیینلقده قالاچقلر. الله‌تعالی آلرنی عذابقه دوچار ایته‌چك؛ آلرنی اوت عذابی، ایکنچی تورلی ئه‌یتسه‌ك جهنم عذابی برله عذابلایاچق. ئه‌لبگی ابلیس وشیطانلرده تکبرله‌نوب الله‌تعالی‌گه قارشی کیلولرینڭ، گناهغه باطولرینڭ جزاسن شول‌وقت چیگه‌چکلر. جهنم عذابی غایت‌درجه‌ده قانی بولاچق. آنده آه واه تاوشلری طولی بولاچق. مونه شاکردلر، ئه‌لی سز بیك کچکنه بالالرسز. سز بروقت اوسه‌چکسز، یکت بولاچقسز، ایر اورناسی بولاچقسز، قارتایاچقسز. سز هر وقت شول الله‌تعالی قوشقانچه یوررگه، آنڭ بیورغندن چقماسقه طرشورغه کیره‌ك. ئه‌لبگی قورقنچلی قیامت کوننده یوزلرمز آق، کوڭللرمز شاد بولووینه طرشورغه کیره‌ك. جنت اهلندن بولورغه، جنت راحتینه تاب بولورغه، جنت انعملری، جنت نعمتلری برله نعمتله‌نورگه طرشورغه کیره‌ك. آخرت کوننده یوزلرمز قارا، کوڭللرمز بوبوق، قایغیلی وحسرتلی بولودن، جهنم عذابینه دوچار بولودن بیك نق صاقلانورغه کیره‌ك. شولاییمر بیت بالالر؟ ش — شولای معلم افندی، شولای. م — مونه سزنڭ آتا آنالرگز، معلملرگز، سزنی گل یاخشیلققه قوشالر. آلر سزنی حاضردن یاخشی یولغه سالوب، کیله‌چکده‌ده، اوسکاچ‌ده شولای یاخشی بولدن باروگزنی امید ایته‌لر. شولای ایتوب سزنڭ آخرت کوننده‌ده بختلی، سعادتلی‌بولووگزنی، جنتلی بولووگزنی تلیلر. حاضردن‌قارشوب، یمان یولغه کروب، اوسکاچ‌ده شولای بولوب کیتووگزدن قورقالر؛ آخرت کوننده جهنم عذابینه دوچار بولماسون ایدی بو، دیب طرشالر.

سیگزنچی درس.

آدم وحوانڭ یاراتلوی. آلرنڭ جنتده طورولری. ابلیسنڭ آلرنی قوتورتووی. آدم برله حوانڭ جنتدن چغولری. ابلیسنڭ ادم بالالرینه دشمان بولوینڭ سببی.

م — یه شاکر ئه‌یت ئه‌لی، الك بزنڭ بو دنیا بولغانمی، یوقمی؟ ش — یوق، بولماغان. م — الك کم‌گنه بولغان صوڭ؟ ش — الله‌تعالی‌گنه بولغان. م — الله‌تعالی دنیانی نه‌رسه‌دن یاراتقان؟ ش — بوقدن بار قیلغان. م — ایڭ الك الله‌تعالی کملرنی یاراتقان؟ش — فرشته‌لرنی یاراتقان. م — درست، فرشته‌لرنی یاراتقان شول. الله‌تعالی فرشته‌لرنی، بزگه کورنگان دنیانی یاراتماس بوروناوق یاراتقان. آندن صوڭ دنیانی یعنی کوکلرنی، بیرلرنی یاراتقان. بیرنی مونه بز کورگان حالگه کیترگان. آنی اوله‌نلر، آغاچلر، تاولر، چیشمه‌لر، کوللر، یلغالر، دیڭگزلر برله زینه‌تله‌گان. آندن صوڭ ادم اسمنده بر کشی یاراتقان. بلسزمی للهتعالی آدمنی نه‌رسه‌دن یاراتقان؟ ش — ...م — الله‌تعالی آدمنی بالچقدن یاراتقان. م — ئه‌نه شول بالچقدن یاراتلغان کشی، بزنڭ ایڭ اوّلگی آتامز بولا. آنڭ اسمی آدم. بونی بایاده ئه‌یتگان ایدم. شونڭ اوچون‌ده بزگه آدم بالالری دیلر. الله‌تعالی ادمنی یاراتقاچ آنی جنت دیگان بر باقچاغه اورنلاشدرغان.

اول شونده‌بیك طنچ، بیك راحت کنه طورغان بولغان. آندن صوك آکا بر خاتون یاراتقان. آ کا حوا دیلر. سین بولرنی ایشتکان‌نك بار ایدیمی بوگارچه؟ ش — بار ایدی، ئه‌نکه‌ی میکا آنی سویله‌گان ایدی. م — ایشتکان بولساك بیك یاخشی. ئه‌نه شول آدم برله حوا بزنك ایك اولـگی آتا آنالرمزدر. بز شونك اوچون‌ده آلرنی آتامز آدم، آنامز حوا دیمز. بز بوتونمز شونلردن نارالغانمز.

م — آتامز آدم برله آنامز حوا جنت دیگان باقچاده طورغانلر دیگان ایدك. آلرغه آنده بیك راحت بولغان. آلرغه نی کیره‌ك بارسی‌ده بولغان؛ تورلی جیمشلر دیسکمی، تاتلی صولر دیسکمی، بارسی‌ده حاضر بولغان. الله‌تعالی آلرغه شونده بولغان بارنه‌رسه‌دن‌ده فائده‌لانورغه رخصت بیرگان؛ تله‌گان جیمشلرن آشارغه آلرغه ایرك قویغان. تیك آلرغه بر آغاچنك جیمشن آشارغه‌غنه رخصت بیرمه‌گان. اول آغاچدن آشاسالر اوزلرینه آورلق کیله‌چگن آکفارتقان. آلر اوزاق وقتلر شولای الله تعالی رخصت بیرگان نعمتلردن فائده‌لانوب، ئه‌لیگی آغاچنك جیمشن آشاودن طییلوب طورغانلر. بروقت ئه‌لیگی ابلیس کیلوب بولرنی قوتورتا باشلاغان. اول اوزن آلرغه بیك یاخشیلق تلی طورغان ایتوب کورسه‌تکان. آلرغه ئه‌لیگی الله تعالی طیغان آغاچدن آشارغه کیکاش بیرگان: «اول مه‌ڭگیلك آغاجی، شول آغاچنك جیمشن آشاسا کز، سز مونده مه‌ڭگی قالاچقسز؛ سزگه بتمه‌س، توگه‌نمه‌س نعمتلر بولاچق؛ مین سزگه یاخشیلق تلیم؛ مونی سزنك اوز فائده‌گز اوچون ئه‌یته‌م» دیگان. آتامز آدم برله آنامز حوانك کوڭللری گل یاخشیلقده بولغانلقدن، اوزلری یاخشی کشیلر بولغانلقدن، بوده یاخشیلقغه ئه‌یته‌در دیب اویلاغانلر. الله‌تعالی‌نك تیگی آغاچدن طیغان‌ن‌ده اونوتوب یبه‌رگانلر. جنتده مه‌ڭگی قالاسیلری کیلوب ئه‌لیگی آغاچنك جیمشن آشاب تاشلاغانلر. ابلیسنك بواشی تگیلرنی طوزاققه توشرو اوچون گنه ولغان. اول آتامز آدم برله‌آنامز حوانی بو آغاچدن آشاتوب، جنتدن چغاررغه طرشقان، الله‌ده ئه‌یتکان ایدك بیت، ابلیس برله شیطانلر غایت یاوزلر، آلرنك بوتون اشلری خلقنی یاوزلققه سوبره‌وگنه، یولدن آزدروغنه. ابلیس بزگه دشمان بولوب بزنی گل یاوزلققه تارتقان کبك، برنك اوّلـگی آتامز، اوّلـگی آنامزغه‌ده دشمان بولغان. آلرغه اول یگره‌کنه‌دشمان‌بولغان. شونلقدن آلرنی‌حیله‌برله‌مه‌ڭگی راحته‌ن‌چغاررغه‌طرشقان.

صوك بله‌سزمی ئه‌لی سز ابلیسنك نی سببلی آدم برله حواغه دشمان بولغانلقن ؟

ش — ... م — بلمیسزشول. مونه‌مین‌سزگه‌آنی‌سویلیم ئه‌لی: الله‌تعالی فرشته‌لرنی آدمنی یاراتماس بورون، حتی بزگه‌کورنگان دنیانی یاراتماس بورون‌اوق یاراتقان. آندن صوك آدمنی یاراتقان دیگان ایدم. آتامز آدم یاراتلغاچ الله‌تعالی بوتون فرشته‌لرگه آکا باش ایه‌رگه قوشقان. بوتون فرشته‌لر، شول جمله‌دن «جبرائیل» کبك الوغ فرشته‌لرده «لم‌میم» دیمی الله‌تعالی‌نك بیورغن اورنینه کیترگانلر، درحال باش ایگانلر. شول‌وقت ابلیس آدمگه باش ایودن تارتنغان. اول اوزینك الوغلغینه صییا آلمیچه آدمگه باش ایه‌سی کیلمه‌گان، تکبرلك قیلغان. شولای ایتوب اول، الله‌تعالی‌نك بیورغنه‌قارشوب غایت زور گناه اشله‌گان. شوندن صوك الله‌تعالی آنی اوزینك حضورندن‌سورگان ابلیس نك بوتون‌اشی، قیامت‌کونینه‌قدر خلقنی قوتورتو، آزدرو، به‌ن بولغه‌صالودن‌غنه‌عبارت. اول اوزی‌ده، آکا ایه‌رگان‌باشقه‌شیطانلرده گل قوتورتوغه، آزدروغه‌غنه طرشالر. مونه بلدکز ایندی ابلیسنك بزگه و آتامز آدمگه‌دشمان‌بولووی‌نی‌سببلی بولغان. ش — بلدك خلفه، بلدك. م — مونه اول ابلیس اوزینك دشمانی بولغان آتامز آدم برله آنامز حوانك آلای راحتده طورولرن کوره آلماغان. آلرنك آندی طورمشلرینه کونله‌شکان. هم اوزینك

حيله ومكرى برله آلرنى آلداب جنتدن چقارغان. الله‌تعالى آدم برله حوانك بولاى اوزينك سوزينه قارشى كيلگانلكلرى اوچون آلرنى جنتدن قوغان. شولاى ايتوب آدم برله‌حوا ابليسنك قوتورتووى بوينچه اونوتوب گناه قيلوب تاشلاغانلر. شول سببلى آلر راحت طورمشدن چقوب دنياده محنت ومشقت كوروب معيشت ايته‌رگه مجبور بولغانلر.

طوقزنچى درس.

آدمنك توبه‌سى. پيغمبر بولووى. رسالت ونبوت. شرك و پتپرسلك. معجزه.

م — ملحت، يه‌ئه‌يت‌ئه‌لى، آنامز آدم نه‌رسه‌دن ياراتلغان؟ ش — بالچقدن ياراتلغان.
م — آ نكاردن الك كشيلر بولماغانمنى؟ ش — يوق، بولماغان اول ايك الك ياراتلغان كشى. م — آدمدن صوك الله‌تعالى كمنى ياراتقان؟ ش — حوانى ياراتقان. م — بولر بزگه كم بولالر ايندى؟ ش — ايك برنچى آنا، آتالرمز بولالر. م — آلرقايده يه‌شه‌گانلر؟ ش — جنت ديگان باقچاده يه‌شه‌گانلر. م — آنده نيچك بولغان، راحت بولغانمى صوك؟ ش — بيك راحت بولغان. م — آلر آنده بار نه‌رسه‌لردن ده فائده‌لانغانلرمى؟ ش — آلرغه آنده بار نه‌رسه‌دن ده فائده‌لانورغه ايرك بولغان، تيك بر آغاچنك جيمشن آشارغه‌غنه ياراماغان. م — صوك آلر الله‌تعالى‌نك شول سوزن طوتقانلرمى؟ ش — طوتماغانلر: اول آغاچنك جيمشن آشاغانلر. م — آلرنى آ نكاكم قوتورتقان؟ ش — ابليس قوتورتقان. م — نيك ابليس آلاى آلرنى قوتورتا، اول آلرغه دشمانمنى صوك؟ ش — اول آلرغه دشمان، بيك دشمان. م — آنك سببى نه‌رسه صوك؟ ش — سببى شول: الله‌تعالى آدمنى ياراتقاچ، فرشته‌لرگه آ نكاباش ايه‌رگه قوشقان، بونون فرشته‌لر باش ايگانلر. ئه‌ابليس تكبرلك قيلغان، قارشيلغان، باش ايمه‌گان. م — ئه شولاى ايكان. صوك الله‌تعالى ابليسنى بونك اوچون نى اشله‌تكان؟ ش — حضوريدن سورگان. م — ئه آدم برله حوا آغاچدن آشاغاچ نى اشله‌گانلر؟ ش — آلرده جنتدن قووالغانلر. م — شولاى شول آلرده جنتدن قوولغانلر. تيك مونه ابليسنك سورولووى برله آدم وحوانك جنتدن چقارلولرى آراسنده آيرما بار. ابليس تكبرلك قيلغان، الله‌تعالى‌گه قارشقان. آندن صوك اوزينك ناچار اش اشله‌وينه، گناهقه‌توشووينه‌او كنمه‌گان. ايكنچى نورلى‌ئه‌يتسه‌ك، توبه‌قيلماغان. شونلقدن اول الله‌تعالى‌نك رحمتندن مه‌نكگيگه سورولگان. ئه آنامز آدم برله آنامز حوانك الله تعالى‌نك بيورغندن چقولرى تكبرلك قيلوب، قارشوب بولماغان. بلكه ابليسنك سوزينه اشانوب، آلدانوب قنه بولغان. آلر تگينك تاتلى تلينه، ماتور سوزلرينه آلدانوب، الله تعالى‌نك امرن اونوتوب تاشلاغانلر. شونلقدن آلرده جنتدن چقارغه مجبور بولغانلر. آنك صوكنده آنامز آدم برله آنامز حوا اوزلرينك قيلغان اشلرينه بيك نق اوكنگانلر، توبه قيلغانلر. الله‌تعالى‌دن اوزلرينك گناهلرن جويوون، ايكنچى نورلى ئه‌يتسه‌ك، يارلقاون اوتنگانلر. بنده‌لرينه بيك مرحمتلى بولغان الله‌تعالى بولرنك اوتنچلرن، يالنوبلرن، ولرن يعنى توبه‌لرن قبول ايتكان؛ بولرنك گناهلرن يارلقاغان. آنامز آدمنى اوُلگيچه ايزگيلردن قيلغان. آ نكا وزدن تاراغان كشيلرنى طوغرى يولغه كوندررگه قوشقان، آلرغه اوزينك بيورقلرن آ نكلاتورغه، طيغان نه‌رسه‌لرن بلدررگه، الحاصل آلرغه يولباشچيلق قيلورغه‌قوشقان. بله‌سزمى، الله‌تعالى‌طرفندن بنده‌لرگه اوزينك بيورقلرن، طيغان اشلرن بلدررگه قوشلغان كشيگه كم ديلر؟ ش —... م — بلمه‌يسز شول. مونه مين سزگه آيتى آ نكلارنيم: الله‌تعالى بنده‌لرينه بيك مرحمتلى. آنك رحمتينك ايگى چيگى يوق ديگان ايدك. ئه‌نه شول رحمتى سببلى اول آدم بالالرن بولاى يولباشچيسز قالدرماغان.

آلرغه ئەلدن ئەلی یولباشچیلر ییبەروب طورغان. اول یولباشچیلر آدم بالالرینه اللهتعالی نلڭ نیندی اشلر اشلرگەقوشقانلغن، نیندی نەرسەلردن طیغانلەن، ایکچی تورلی ئەیتسەڭ آلرغه دین وشریعت اوگرەتکانلر. مونه شوندی اللهتعالی طرفندن بندەلرگە دین وشریعت اوگرەتورگەقوشلغان کشیلرگە پیغمبر دیلر. مونه بزنڭ آتامز آدم اللهتعالیغه زاریلق قیلوب توبه قیلغاچ، اللهتعالی آنی اوزندن طوغان بالالرغه پیغمبر قیلغان، آنگا آلرنی طوغری یولدن آلوب باررغه، آلرغه دین وشریعت اوگرەتورگە قوشقان.

م — مونەمین سزگە پیغمبرلر طوغریسنڭ تاغیدە آزراق-سویلیم ئەلی: پیغمبرلر آلر بزنڭ کبكاوڭ کشیلر. تیك آلر بیك یاخشی کشیلر. آلر اللهتعالی قوشقان اشلرگە گلەن بویصونالر، بردە قارشی کیلمیلر. آندی موندی آز مازغنه کیمچیلك قیلسەلردە، حاضر اشلرینه اوکنوب اللهتعالیگە قایتالر. اللهتعالی آلرنی بندەلرن طوغری یولغه کوندرو اوچون، آلرغەدین وشریعت حکملرن اوگرەتو اوچون ییبەرگان. بزاوڭلنه ئەیتکان ایدك بیت، ابلیس و شیطانلر آدم بالالرینه بیك دشمانلر، شولای توگلمی؟ ش — شولای خلفه، شولای. م — ئەنه شول ابلیس وشیطانلر آدم بالالرن هر وقت قوتورتقانلر. شولای ایتوب آدم بالالری ئەلدن ئەلی طوغری یولدن یازوب کیتکانلر. مونه شوندی طوغری یولدن یازغان کشیلرنی طوغری یولغه کوندرو اوچون، اونوتلغان دین وشریعت حکملرن یاگادن ترگزو اوچون پیغمبرلر ییبەرلگانلر. پیغمبرلرگەدە بوتون کشیلر ایەرمەگانلر. پیغمبرلر اولگاچ کوب وقت خلق تاغیدە طوغری یولدن یازغانلر؛ یاخشی ناچارنی بردە آیرماغانلر؛ اللهنیدە اونوتقانلر؛ قویاش، آی، یولدزلرنی، حتی بعض بر تاش، آغاچلرنیدە الله دیب تانی باشلاغانلر. تاش وآغاچلردن صورتلر یاصاب شونگا عبادت ایته طورغان بولغانلر. موندی الله دیب تابنلغان نەرسەلرگە پت دیلر. پتقه تابنوچیغه مُشرِك دیلر. آلرنی بوندی نەرسەلرگە تابنورغه شیطان قوتورتقان، شیطان آلداغان.

شونلقدن رحمتی کیك بولغان خدای تعالی، یولدن یازغان بندەلرن یاڭادن طوغری یولغەکرتو اوچون ئەلدن ئەلی پیغمبرلر ییبەروب طورغان. پیغمبرلر آلرکوب بولغانلر. آلرنڭ کوبمی ایکانلگن، دنیا یاراتلغاندن بیرلی نیچه پیغمبرکیلگانلگن بز بلمیمز. شونسی بزگە بیلگیلی، که اللهتعالی هر قومگە، هر خلققه پیغمبر ییبەرگان. آلرغه دین وشریعت حکملرن اوگرەته طورغان، کتابلرده بیرگان.

م — پیغمبرلر، اللهتعالینڭ بویرغندن چقوب، طوغری یولدن آداشقان خلقلرنی یاخشیلققه، طوغری یولغه اوندەگانلر. آی، یولدزلرغه، قویاشقه، تاش و آغاچلرغه قوللق قیلو، یالغشو ایکانلگن آنگلاتقانلر. یاری کوك، ییرنی وبوتون دنیانی یاراتقان اللهغه غنه قوللق قیلورغه تیوشلگن بلدرگانلر. اوزلرینڭ آلرنی حق یولغه کوندرو اوچون اللهتعالی طرفندن قوشلغانلقلرن سویلەگانلر. کوب وقت خلقلر پیغمبرلرگە قارشی توشکانلر؛ آلردن کولگانلر، مسخره قیلغانلر: «سینده بیت بزنڭ کبك اوڭ برکشی. نیچك سین اللهطرفندن ییبەرلورگە کیرەك؟ سینڭ برله الله آراسنده نیچك یاقنلق بولورغه کیرەك؟ پیغمبر بولساڭ بزگە پیغمبرلگگنڭ علامتن کورسەت!» دیگانلر. بونگا قارشی پیغمبرلر پیغمبرلکلرینه علامتلر کورسەتکانلر: اللهتعالینڭ یاردەمندن باشقه، بندەلرنڭ قولندنغنه کیلمی طورغان اشلر اشلەب کورسەتکانلر. بوندی، بندەنڭ اوز قولندنغنه کیلمی طورغان، اللهتعالینڭ یاردمی برلەگنه اشلەنه طورغان اشکه مُعْجِزه دیلر. مونه پیغمبرلر اوزلرینه اشانماغان کشیلرگە معجزەلر کورسەتکانلر. مثلا: قایسی برسی تایاقنی جلان یاصاغان. قایسی برسی طوما کوز-زلرنی کوزلی یاصاغان. شولای بولا طوروب قای

بر خلقلر همان‌ده پیغمبرلرگه اشانماغانلر. شوندن صونگ اینلدی الله تعالی باشقه خلقلرغه، صونگغی بوولرغه غبرت بولسون اوچون آلرنی هلاک قیلغان. کیله‌چکده بوندی هلاک قیلنغان خلقلر طوغریسنده سوز بولور ئه‌لی.

اونچی درس.

ابراهیم پیغمبرنینگ کیلووی. مشرکلر طرفندن آننگ اوطقه آتلووی. اوطنینگ تأثیرسز قالووی. اسماعیلنی قربان قیلو. حضرت ابراهیمگه فرشته‌لر کیلووی.

م — پیغمبر دیب کمگه ئه‌یته‌لر ئه‌لی؟ ش — الله تعالی طرفندن بنده‌لرنی طوغری یولغه کوندرو اوچون یبه‌رلگان کشیگه ئه‌یته‌لر. م — درست، پیغمبرلر آلر بنده‌لرنی طوغری یولغه کوندرو اوچون، آنلرغه دین و شریعت حکملرن اوگره‌تو اوچون یبه‌رلگان کشیلر. پیغمبرلر نیچه بولغانلر ئه‌لی؟ ش — آنلر کوب بولغانلر. هر قومگه الله تعالی پیغمبر یبه‌رگان. م — نی اوچون صونگ آلای پیغمبرلر کوب یبه‌رلگانلر. ش — چونکه بنده‌لر شیطانغه آلدانوب گاهن طوغری یولدن یازوب طورغانلر. م — بیک درست ئه‌یتدنگ. خلقلر گاهن شولای طوغری یولدن یازغانلر؛ الله تعالی‌نی یونوتوب اونوتقانلر؛ پتلرغه عبادت قیلا باشلاغانلر. شونلقدن رحمتی کیبک الله تعالی ئه‌لدن ئه‌لی پیغمبرلر یبه‌روب طورغان. بونی الکده سویله‌گان ایدک. ایک برنچی پیغمبر کم بولغان ئه‌لی؟ ش — آدم پیغمبر بولغان. م — شولای، درست. آدم پیغمبردن صونگده الله تعالی کوب پیغمبرلر یبه‌رگان. مونه مین سزگه حاضر شول پیغمبرلردن الوغلرن سویله‌ب کیتم: آدم پیغمبردن صونگ اوزاق وقتلر اوتوب، بایتاق پیغمبرلر کیلوب کیتوب طورغان. خلق همان بولدن آداشا طورغانلر. بر وقت خلق شولای بیک یولدن آداشقان چاقده بونلرغه الله تعالی ابراهیم اسملی بر پیغمبر یبه‌ره. بو وقت خلقلر قویاش، آی، یولدزلرنی تنگری دیب تابی باشلاغانلر؛ پتلرغه تابنا طورغان بولغانلر. آننگ آتاسی ده پتقه تابنوچی بولغان.

م — الله تعالی‌نینگ قوشووی برله ابراهیم پیغمبر آلرنی طوغری یولغه اوندی باشلاغان. نگیلر بوگا اشانماغانلر. آتاسی ده آنگا قارشی کیلگان. لکن ابراهیم پیغمبر آنلرنینگ مارشولرینه قارامیچه همان اوز یولنده دوام اینگان. نگیلرنینگ همان یولده بولولرن، ئه‌لله‌نیندی یوق بار نه‌رسه‌لرنی الله دیب تابولرن عیبله‌گان. آخرده اول نگیلرنینگ مالرن بیک یبه‌ره باشلاغاچ، آنی اوترگا کیگاش قیلا باشلاغانلر، آنی اوطقه آتماقچی بولغانلر. ابراهیم پیغمبر، برده التفات ایتمیچه همان اوز یولنده دوام اینگان. نهایت نگیلر بونی بر بیرگه اوط یاغوب شونده آتقانلر. لکن الله تعالی‌نینگ امری برله اوط صلقمایغان؛ ابراهیم پیغمبرگه هیچ برضرر تیمه‌گان. نز بیت اوّلده ئه‌یتکان ایدک، الله تعالی‌نینگ هر نه‌رسه‌گه کوچی یتته دیب، شولای تو گلمی؟ ش — شولای، الله تعالی‌نینگ هر نه‌رسه‌گه کوچی یتته. م — اینه کوچی یتته، آننگ اوطنی صالقن ایته‌رگه‌ده کوچی یتته.

مونه اوزینینگ پیغمبرن اول اوزینه اشانماغان، ایمان قیلماغان کافرلرنینگ مکرلرندن صاقلاب قالدرغان؛ آنگا اوطنینگ ضررن تیدرمه‌گان. شوندن صونگ خلق ابراهیم پیغمبرگه بر اش‌ده قیلا آلماغانلر. اول آندن صونگ تاغی‌ده ایرکن صولش آلوب، اوز اشنده دوام اینگان. آندن صونگ ایندی آنگارغه ایه‌رگان کشیلرده کوبه‌یگان.

م — ابراهیم پیغمبر اول بیک الوغ پیغمبر بولغان. آننگ نسلندن‌ده بیک کوب پیغمبرلر کیلگان؛ آننگ نسلی بیک مبارک بولغان. آننگ آتاسی باغشی کشی ایسیمی

ئەللە يمانمى؟ ش — اول يمان كشى بولغان، اول پتلرغە عبادت قيلغان. م — شولاى بولغان‌شول‌اول. ئەابراهيم آتاسينك كبر يسنچه بيگرەك‌دە ياخشى، بيگرەك‌دە ايزگى بولغان؛ اول خلققه غايت درجەدە مهربانلى بولغان؛ آنك اللەتعالى گە اطاعتى‌دە ايكسز چيكسز بولغان. شونك اوچون‌دە شول اول بيك زور مرتبەگە ايرشكان: ايك الوغ پيغمبرلردن بولغان. يتمەسە آنك ايكى اوغلى ايكيسى‌دە پيغمبر بولغانلر. آلرنك بالالرندن‌دە بيك كوب پيغمبرلر كيلگان. بلەسزمى آنك اوغللرى كملر بولغان؟ ش — ... م — بلمىسز شول. آنك ايكى اوغلى بولغان: اسماعيل، اسحاق. اسماعيل «هاجر» اسمندەگى خاتوندن، اسحاق «سارە» اسمندەگى خاتوندن طوغان. اسماعيل‌نك نسلندن برگنه پيغمبر كيلگان، اول‌دە بزنك پيغمبرمز محمد عليه السلام. ئەاسحاق پيغمبرنك نسلندن ئەللەنيچە پيغمبر كيلگان.

م — مين سزگە ابراهيم پيغمبرنك اللەتعالى گە اطاعتى ايكسز چيكسز بولغان ديگان ايدم. مونە بوطوغريدە بر واقعە سويليم: بروقت ابراهيم عليه السلام بر توش كورە. توشندە گويا اول اوغلى اسماعيلنى قربان قيلا. شوندن صوڭ اول بوطوغريدە اللەتعالى‌دن اوزينە امر بولغانلغن آڭلى‌دە، اوغلينە سويلى. اوغلى اسماعيل: «اللە قوشقان اشكە مين حاضر، باش اوستى» ديب قبول ايتە. شوندن صوڭ اول اوغلى اسماعيلنى بر بيرگە آلوب باروب ياتقرادە، قولندەغى پچاغى برلە صويارغە حاضرلەنە. شول‌آرادە اللەتعالى‌دن «اى ابراهيم، طوقتا، صويما، سينك اطاعتليلگنى بلدك ايندى!» ديب طاوش كيلە. شوندن صوڭ اول آنى قربان قيلودن طوقتالا. اللەتعالى‌نك آڭا اوغلن قربان قيلورغە قوشووى آنى صنار اوچون بولغان ايكان. ئەابراهيم پيغمبر «لم‌ميم» ديمىچە آنك بيورغن قبول ايتكان؛ اسماعيل‌دە باش اوستى ديە بوڭا رضا بولغان. يە بلدگزمى ايندى ابراهيم پيغمبرنك اللەتعالى گە نى درجەدە اطاعتلى بولغانلغن؟ ش — بلدك معلم افندى، بلدك؛ بيك اطاعتلى بولغان. م — البتە بيك اطاعتلى بولغان. اوزينك كوزنورى بولغان بالاسن قربان قيلودن‌دە آرتق اطاعت بولورمى؟ مونە شونك اوچون‌دە شول، كيرەك اول اوزى وكيرەك اوغلى بيك زور مرتبەگە ايرشكانلر: ابراهيم پيغمبر بيك الوغ پيغمبر بولغان. اسماعيل‌دە پيغمبر بولغان. آنك نسلندن پيغمبرلرنك آخرغيسى، هم پيغمبرلرنك ايك زورسى بولغان بزنك پيغمبرمز محمد عليه السلام دنياغە كيلگان. بوبيت بالالر، آلرغە بيك زور شرفلر، بيك زور درجەدر؟ ش — البتە زور درجە.

م — مونە مين سزگە ابراهيم پيغمبرنك تاغى بر واقعەسن سويليم ئەلى: مين‌سزگە آنك هاجر اسمندەگى خاتوندن اسماعيل پيغمبرنك دنياغە كيلگانلگن سويلەگان‌ايدم. بوزوقت ايندى ابراهيم پيغمبر قارت كشى بولغان. قارت بولا طوروب اوزندن بالا بولوغە بيك زور شكرانە قيلغان. آنك ئولكەن خاتونى سارەدە بيك قارت بولغان. اول بالاسى بولماغانغە كويونگان؛ لكن قارت بولغانلقدن بالادن اميد اوزگان بولغان. بر وقت ابراهيم پيغمبرگە برنيچە مسافر كيلوب توشەلر. بولر آڭا بردە تانش كشيگە اوخشاماغانلر. ابراهيم پيغمبر اول بيك قوناق صيلاوچان كشى ايكان. قوناقلر تانش بولماسەلردە، شوندوق اول آلرغە آش حاضرلەتكان. تگيلر آشنى آشاماغانلر. ابراهيم پيغمبر قسناغان، بونلر همان‌دە آشاماغانلر. شوندن صوڭ اول بولردن شيكلەنە باشلاغان: «بولر كملر ايكان، بول كشيلرى بولا طوروب آشاميلر» ديگان. ئە آلر ابراهيم پيغمبر اويلاغانچە پراصطوى يولچيلر توگل ايكان. آلر فرشتەلر ايكان؛ آلر يولدن يازغان، بيك ياوزلقغە، ناچار اشلرگە بيرلگان برقومنى هلاك قيلورغە بارشلى‌غنە آڭا صوغلغانلر ايكان. تيك آڭا كشى صورتندە كورنگانلر ايكان. مين سزگە بوغاريدە ئەيتكان ايدم،

فرشتەلر بزنڭ كبك گەودەلی توگلر، لكن بعض وقت نورلی صورتكەدە كرە آلالر، شولای‌بیت؟ ش — شولای‌خلفە، ئەیتكان‌ابدگز. م — مونەبولردە كشی‌صورەتینەكرگان فرشتەلر بولغانلر. ابراهیم پیغمبر شیكلەنە باشلاغاچ، بولر آڭا سرنی‌آچقانلر. آناشول‌وقت بولر حضرت سارەدن بر ایر بالا طوار دیب سوینچ بیرگانلر. حضرت سارەدە شول وقت آیاق‌اوستی‌باسوب‌طورا ایكان. اول بیك آبدراغان: «مین‌بیت‌ایندی‌بیك‌قارت‌قارتچق، ایرم‌دە قارت، نیچك بزدن بالا بولسون، بو بیك عجب اش!» دیگان. فرشتەلر« اللەتعالی نڭ اشینە بردە عجبلەنورگە یارامی، سزگە آنڭ رحمتی بیك زور، آنڭ هر نەرسەگە كوچی یتە» دیگانلر. شولای‌ایتوب حضرت سارەدن بر ایر بالا طوغان. بوڭا اسحاق دیب اسم بیرگانلر. حضرت اسحاقدن بیك ایزگی بالالر دنیاغا كیلگان؛ آنڭ نسلندن بیك كوب پیغمبرلر كیلگان. آنڭ‌اوغلی یعقوب، پیغمبربولغان. آڭاردن‌دە پیغمبر طوغان. یعقوبنڭ ایكنچی اسمی «اِسْرائیل»در. شونلقدن یعقوب پیغمبردن طوغان كشیلرگە و آنڭ‌نسلینە «بنی اسرائیل» دیلر.

اون برنچی درس.

ابراهیم پیغمبرنڭ اسماعیل برلە هاجرنی عربستانغە ایلتووی. زمزم. ابراهیم پیغمبر برلە اسماعیل پیغمبرنڭ ایكاولەب كعبة اللەنی بنا قیلولری. كعبەنی بنا قیلغاندە انلرنڭ دعالری. اللەتعالی‌دن اسماعیل نسلندن بر پیغمبر یبەروون صوراولری. اول دعا مقبول بولووی.

م — ابراهیم پیغمبرنڭ‌نیچەاوغلی‌بولغان ئەلی؟ ش — ایكی‌اوغلی‌بولغان. م — آلر باخشی كشیلر بولغانلرمی، ئەللە یمان كشیلرمی؟ ش — بیك یاخشی، بیك ایزگی بولغانلر؛ آلر ایكسی‌دە پیغمبر بولغانلر. م — اسماعیل پیغمبرنڭ نسلندن كم طوغان؟ ش — بزنڭ پیغمبرمز محمد علیه السلام طوغان. م — درست ئەیتدڭ. آڭاردن شول پیغمبرلرنڭ ایڭ آخرغیسی هم ایڭ الوغیسی بولغان محمد علیه‌السلام طوغان. م — ئە اسحاق پیغمبردن‌كملر طوغان؟ ش — آنڭ نسلندن بیك كوب پیغمبرلر كیلگان. م — شولای، درست. مین اوتكان درسدە سزگە ابراهیم پیغمبر طوغریسندە سویلەگان‌ایدم. ایندی بو درسدە آنڭ برلە اسماعیل پیغمبر طوغریسندە سویلیم: ابراهیم پیغمبر‌اول‌كنعان (فلسطین) دیگان یبردە طورغان. اللەتعالی آڭارغە بر اوغلن ایكنچی بر یبرگە، كنعان یبرینە،یراق بر یبرگە اورنلاشدروب، شونداغی خلقلرنی طوغری یولغە كوندررگە، آلرغە دین وشریعت حكملرن اوگرەتورگە قوشقان. اول یبر عربستان یبری بولغان. ابراهیم پیغمبر قارت خانونی سارەنی كنعاندە قالدروب، هاجرنی اسماعیل برلە ئەلیگی یبرگە آلوب كیتكان. اول وقت ئەلی اسماعیل ایمچەك بالاسی‌غنە بولغان. ابراهیم پیغمبر بولرنی حاضرگی مكە شهری اورنینە قالدروب كیتكان. ئەاول وقت آندە شهردە، اول‌دە برنرسەدە بولماغان، اول‌اورن قوملق، چوللكدن عبارت بولغان. آندەهیچ برصو اثری بولماغان. حضرت هاجر صوغە بیك آبدراغان؛ آندە یوگرگان، موندە یوگرگان، لكن صوتابا آلماغان. شول‌وقت اللەتعالی‌نڭ‌امری برلە بر فرشتەشوندەكیلوب یبرگە صوقغان‌دە، شول یبردن بر چیشمە چققان. بوچیشمە زمزم دیب آتالغان. سز زمزمنی ایشتكانگز باردر بیت؟ ش — بار. م — ئەنە شول‌زمزم‌شول وقتدن قالغان‌قویو ایندی. اسماعیل‌علیه‌السلام

ئەنەشول يېرده اوسكان. شونده تيرەدەگى خلقلر برله قاتناشقان، آلردن قز آلغان. آنداغى خلقلر عرب خلقى بولغانلر. اسماعيل پيغمبرده شولر برله برگه معيشت اينوب عربلەشوب كيتكان. مونه بزنڭ پيغمبرمز محمدعليه‌السلام‌ده شول اسماعيل پيغمبرنڭ نسلندن بولغان. اول‌ده عرب بولغان. حاضرگى عربلرده شول اسماعيل پيغمبردن تارالغانلر.

م — بايتاق يللردن صوڭ بر وقت ابراهيم پيغمبر اوغلىنڭ حالن بلو اوچون مكەگە كيلگان. شول وقت الله‌تعالى آڭارغه شول يېرده بر عبادتخانه صالورغه قوشقان. شونلقدن آلر آتالى اوغللى ايكاولەب بر عبادتخانه بنا قيلغانلر. اول عبادتخانه حاضرده‌ده بار. اول‌مكه شهرنده. آڭا كعبةالله ديلر. مونه ايڭ باشلاب شول مسجدنى ابراهيم پيغمبر برله اسماعيل پيغمبر بنا قيلغانلر. ابراهيم پيغمبر بنانى اوز قولى برله صالغان. اسماعيل آڭا بولشلق قيلغان؛ آڭا كيرپچلر بيروب طورغان. مونه حاضرگى كونده بزنڭ قبله‌مز، يعنى نماز اوقوغانده يونەله طورغان اورنمز بولغان كعبةالله،بوندن نيچه مڭ يللر اللك ابراهيم برله اسماعيل‌پيغمبرلر طرفندن بنا قيلنغان. فقط‌اول صوڭندن توزەتلگان ايدى.تيك آنڭ اورنى شول اورن، نيگزى شول نيگز. كعبةالله‌نى بنا قيلغان چاقده ابراهيم پيغمبر برله اسماعيل پيغمبر اوشبو رەوشچه دعا قيلغانلر: «اى بزنڭ ربمز، بزنڭ اوشبو اشمزنى قبول ايت؛ اى ربمز، بزنى اوزڭه اطاعت اينودن، باش ايبودن آيرما؛ بزنڭ باللرمزنى‌ده اوزڭه اطاعت اينوچى امت قيل؛ بزنڭ كيمچيلكلرمز بولسه يارلقا، عفو قيل؛ اى ربمز، بزنڭ باللرمزدن بر پيغمبر‌بيبەر؛ اول‌آلرنى ناچار اشلردن، ناچار عادتلردن نازارتسون،آلرغه دين وشريعت اوگرەتسون. سينڭ قدرتڭنڭ، حكمتڭنڭ ايگى چيگى يوق!». الله تعالى آلرنڭ دعالرن قبول اينكان: حضرت اسماعيلنڭ نسلندن بوتون دنيا خاقينه سوينچ بولغان بر پيغمبر بيبەرگان، كه اول آخر زمان پيغمبرى محمد عليه السلامدر. بنا تمام بولغاچ حضرت اسماعيل وآڭا ايبەرگان كشيلر آنده كروب‌عبادت اينەطورغان بولغانلر؛ تورلى يېردن آنى زيارت اوچون كيلە طورغان بولغانلر. شول وقتدن بيرلى اول گل عبادت اورنى بولوب كيتكان. حاضرگى كوندەده دنيانڭ بوتون طرفندن يل صاين مسلمانلر بر وقت آنده باروب عبادت قيلالر. سزنڭ قايسيلرڭز حجگه بارغان كشيلرنى كورگانڭز باردر بيت؟ ش — بار. بزنڭ ... حجگ‌ه بارغان؛ آڭا حاجى ديلر م — ئەنە اول، شول كعبةالله‌غه باروب عبادت قيلوب قايتقان ايدى. اول طوغريده بز كيلەچكده طاعى‌ده سويلەرمز ئەلى.

اون ايكنچى درس.

محمد پيغمبرنڭ آتا وآناسى. آتاسينڭ وفاتى. محمد پيغمبرنڭ دنياغه كيلووى. آمنەنڭ وفاتى. عبدالمطلب تربيەسينه كوچووى. آنڭ وفاتى وابو طالب تربيەسينه كوچووى. ابو طالب برله شامغه بارووى. خديجه‌گه اويلەنووى. حرا تاونده عبادت قيلووى. آڭا پيغمبرلك كيلووى.

م — بو وقتقه قدر مين سزگه بر نيچه پيغمبر سويلەدم. كملرنى سويلەگان ايدم ئەلى عبدالله؟ ش — آدم، ابراهيم پيغمبرلرنى سويلەدكز. م ـ تاغى كملرنى سويلەدم؟ ش ـ اسماعيل، اسحاق پيغمبرلرنى سويلەدكز. م — درست ئەيتدڭ. آلار طوغريسنده‌ده آزراق سوزبولدى. يعقوب اسمنده‌گى بر پيغمبرنى‌ده تلگه آلوب اوزغان ايدم. بولردن صوڭده الله‌تعالى بندەلرن طوغرى يولغه كوندرو اوچون پيغمبرلر ييبەروب طورغان. بولر اچنده موسى

وعیسی اسملرنده ایکی الوغ پیغمبرلرده بولغان. بولردن حضرت موسی، عیسی علیه السلامدن کوب وقتلر الك کیلگان. اولرده، حضرت عیسی ده یعقوب پیغمبر نسلندن بولغانلر. آلار ایکسی ده بنی اسرائیلگه پیغمبر لگان بولغانلر. یعنی الله تعالی آلارغه بنی اسرائیلنی طوغری یولغه کوندررگه قوشقان بولغان. آلرنك ایکیسینه ده کتاب بیرگان.

م — ابراهیم پیغمبر بلەن اسماعیل پیغمبر کعبةاللەنی بنا قیلغانده نیندی دعا قیلغانلر دیگان ایدیك ئەلی؟ ش — الله تعالی دن اوز نسللرندن بر پیغمبر یبەروون صوراغانلر دیگان ایدکز. م — درست، شولای دیگان ایدم. بو پیغمبرنك بزنك پیغمبرمز محمد علیه السلام ایکانلگن ده ایسکه توشوروب اوزغان ایدم. مونه شوشی پیغمبرنك کیلووی طوغریسنده الوغ پیغمبرلردن حضرت موسی و حضرت عیسی غه بیرلگان کتابلرده ده سوینچ بولغان. حضرت عیسی دن ٦۰۰ یللر صوك بو پیغمبر ده دنیاغه کیلگان. اول پیغمبر عربستان دیگان مملکتده، «مکه» دیگان شهرده طوغان. آنده عرب قومی دیگان خلقلر طورغانلر. بو پیغمبرده ئەنه شول عربلردن بولغان. آنك آتاسی عربلرنك قریش دیگان قبیلەسندن بولغان. آنك اسمی عبدالله بولغان. اول قریش قبیلەسی بیك زور، شەب، اعتبارلی قبیله بولغان. عبداللەنك آتاسی یعنی پیغمبرنك باباسی قریش عربلرینك ایك زور کشیلرندن بولوب آنلرغه باش بولغان. اول عبدالمُطّلب اسمنده بولغان.

م — عبدالمطلب، اوغلی عبدالله اوسوب بویغه ییتکاچ، آڭا آمنَه اسمنده بر قز آلوب بیرگان. مونه شول حضرت آمنەدن ئەلیگی ابراهیم پیغمبر دعا قیلوب اللەدن صوراغان، هم موسی وعیسی پیغمبرلرگه بیرلگان کتابلرده سوینچ بیرلگان پیغمبر طوغان. آڭا محمد اسمی بیرگانلر. اول طوغان وقتده آتاسی عبدالله ایندی وفات بولغان. اول آڭاردن قورصاقده غنه قالغان بولغان. اول آلتی جیدی یەشکه ییتکانده آناسی ده وفات بولوب، آتا آنادن بوتونلەی یتیم قالغان. بوندن صوك اول باباسی عبدالمطلب تربیەسینه کوچکان. عبدالمطلب آنی بیك یاراتا طورغان بولغان. چونکه اول آنك ایك سویکلی اوغلینك بالاسی بولو اوستینه، آنك کیلەچکده الوغ بر کشی بولاچقن آڭلاغان. چونکه اول باشقه اوز یەشدشلرینه برده اوخشاماغان؛ بەلەکەی وقتده اوق الوغلار کبك عقللی، ادبلی، انصافلی بولغان. اول عبدالمطلب قولنده بیك راحت کنه طورغانده بر وقت اجل ایرشوب اولده دنیادن کوچکان. شوندن صوك عبدالمطلبنك وصیتی بوینچه اول آنك ئولکەن اوغلی ابو طالب تربیەسینه کوچکان. ابو طالب ده آتاسی کبك بونی بیك یاراتا طورغان بولغان. ابو طالب اول سوداگر کشی ایکان. اول سودا برله گلەن شام دیگان ییرگه بارا طورغان بولغان. بر وقت محمد که طوقز یەش بولغانده اول قریش عربلرینك کروانینه قوشلوب شامغه کیتەرگه بولغان. شول وقت محمد، ابو طالبدن قالاسی کیلمیچه یلاغان. ابو طالب آنی بیك یاراتقانلقدن قزغانوب اوزی برله شامغه آلوب کیتکان. آلر شامغه بارغانده بر آول یانینا طوقتاغانلر. شول ییرده حضرت عیسی شریعتی بوینچه عمل قیلا طورغان بر صوفی، آنك عیسی پیغمبرگه یبەرلگان کتابده سوینچ بیرلگان پیغمبر بولاچقن آڭلاغان اول، کروانده بولغان کشیلرنك بعضلرینه بو طوغریده سویلەگان ده.

م محمد علیه السلام یکرمی بیش یەشکه کیلگاچ، مکەدەگی خدیجه اسمنده بر بای خاتونغه اویلەنگان. اول خاتون بو وقت قرق یەشده بولغان. اول اوزی بای بولو اوستینه بیك اخلاقلی، بیك یاخشی طبیعتلی، صاف کوکللی، طوغری سوزلی بر خاتون بولغان. اول محمدنك ده بیك یاخشی، بیك طوغری، بیك حلقلی، برده خیانتسز، الوغ نسللی بر یگت ایکانلگن بلگانلکدن، آڭا کیەوگه چقارغه اوزی تلەگان، هم باشلاب آڭا سوز صالدرغان.

واقعا حضرت محمد یه‌شدن اوك خلقغه بیك سیوكلی بولغان؛ بیك طوغری بولغان؛ برده بوزوقلقده بولماغان؛ اصلا خیانت قیلماغان؛ بیك شفقتلی و مرحمتلی بولغان. شوڭا كوره خلق آنی بیك یاراتا طورغان بولغانلر. حضرت خدیجه‌نك اڭا صوقلانوویده مونه شول سببلردن بولغان ایكان.

م—بو وقت عرب خلقی بابالری ابراهیم و اسماعیل پیغمبرلر كیترگان دین وشریعتنی، اوزلرن یاراتقان بر الله‌نی بوتونله‌ی اونوتقان بولغانلر. تاش و آغاچلردن ئه‌لله نیندی صورتلر یاصاب شوڭا عبادت ایته و شولاردن الله‌دن یاردم صوراغان كبك یاردم صوری، آنلرنك آلدینه تزله‌نوب، یالنا یالوارا طورغان بولغانلر. یعنی آلر مشركلر وپتقه تابنوچیلر بولغانلر. حضرت محمد عربلرنك بو اشلرینه بیك آچیراش برله قاری باشلاغان. آلرده تارالغان چیكسز بوزوقلقلرغه‌نی ئه‌ینورگه‌ده بلمه‌گان. اول اوزی آلرچه عبادت قیلماغان؛ آلرچه بوزوق اشلر اشله‌مه‌گان؛ اوزنچه بر الله‌غه عبادت قیلا باشلاغان. اول كوب وقت مكه‌گه یاقن حرا دیگان تاوغه باروب كوبره‌ك وقتن شونده عبادت برله اوزدرا باشلاغان. آنده تونه‌توب، قونوب‌ده یاتقالاغان. آشارینه بنسه‌قایتوب آزق آلوب كیته طورغان بولغان. مونه شول ره‌وشچه حرا تاونده عبادت ایتوب یاتقان كیچلرنك برنده بوڭا الله تعالی طرفندن جبرائیل فرشته كیلوب، آنك پیغمبر بولغانلغن بلدرگان. شوندن صوڭ اول پیغمبر بولوب خلقنی طوغری یولغه اوندرگه طوتونا.

اون اوچونچی درس.

دینگه اوندەو. ایك باشلاب ایمان كیترگان كشیلر. مكه مشركلرینك پیغمبرگه قارشی توشولری. ابوطالبنك پیغمبرنی حمایه قیلووی. مشركلرنك معجزه صوراولری.

م—حضرت محمد كه نیندی بیرده پیغمبرلك كیلگان دیگان ایدك ئه‌ل؟ ش—حرا تاونده كیلگان دیدك. م—درست، اڭا شونده پیغمبرلك كیلگان، بو وقت پیغمبرگه قرق یه‌ش بولغان. پیغمبرلك كیلو برله اول ایك باشلاب یه‌شرن صورتده‌گنه دینگه اوندرگه كرشه. چونكه بردن بر آچق صورتده پیغمبرلگن سویله‌ب، دینگه اوندی باشلاسه، مشركلرنك قارشی توشولرندن، اڭا ضرر تیدرولرندن قورقنچ بولا. شونلقدن اول الك اوزینك دوسلرینه، سوزی اوته‌رلك كشیلرگه‌گنه آچلا. اول اوّلدن اوك بیك طوغری بولغانغه، برده یالغان سویله‌مه‌گانگه یاخشی كوڭلی بعض بر كشیلر اڭا شوندوق اشانالر. پیغمبرنك خاتونی خدیجه‌نك وَرَقَه اسمنده بر یاقینی بار ایكان. اول حضرت عیسی دیننده‌گی بر عالم ایكان. حرا تاونده اوزینه فرشته كیلو واقعه‌سن سویله‌و برله‌ن خدیجه پیغمبرنی اڭا آلوب كیته. ورقه‌بوڭا «سین‌چن‌پیغمبرسك؛ اول‌فرشته موسی‌پیغمبرگه پیغمبرلك كیترگان جبرائیل فرشته ایندی»دی. شولای ایتوب حضرت محمدنك پیغمبرلگینه ایك باشلاب اشانوچی كشی اوشبو ورقه‌بولا. اول‌بو وقت‌ایندی كوزلری صوقرایغان بر قارت‌ایكان. اوزاق طورمی اول وفات بولا. پیغمبرگه ایك باشلاب خاتونی خدیجه بله‌ن آنك بیك یاقن دوستی ابوبكرده ایمان كیتره‌لر. شولای‌وق ابوطالبنك اوغلی علی‌ده‌ایمان كیتره. بو وقت ئه‌لی اول صبی بالا ایكان. ابوبكر یاخشوق دولتلی بر سوداگر بولوب، خلققه بیك سیوكلی، بیك اعتبارلی ونفوذلی كشی بولغان. اول‌ده اوزینه ایه‌ررلك كشیلرنی دینگه‌اونده‌گان. شولای ایتوب آنك آرقلی‌ده بر نیچه كشی پیغمبرگه ایمان كیتورگانلر.

م — برنیچه وقتلر شولای یەشرن صورەتدە دینگه اوتدە کاچ، بروقت اللهتعالی آنگا خلقنی آچقدن آچقغه دینگه اوتەرگه قوشا. شونلقدن پیغمبر مکەدەگی بر تاو باشینه منەدە بیك قاتی تاوش برلە قچقرا، اوزینه خلقنی چاقرا باشلی. خلق درحال آغلوب تاوغه جیىلا باشلیلر. شولای اینوب تاو تیرەسی خلق برلە طولا. شوندن صوڭ حضرت محمد اوزینڭ اللهتعالی طرفندن پیغمبر اینوب یبەرلگانلگن، آنلرنی حق دینگه اوتەرگه قوشلغانلغن سویلی. خلق بردە کوتولمەگان بو اشکه بیك آبدراب قالالر. لکن حضرت محمدنڭ بوکارچه بیك یاخشىلق، طوغریلق، اشانچلیلق برلە تانلغانلغن اعتبارغه آلوب آنگا بردە قارشی سوز ئەیتمیلر. باری پیغمبرنڭ آتاسی برلە برطوغان آغاسی ابولَهَب کنه بوگا بیك آچولانوب: «دوموکىکری نەرسە، شونڭ اوچون بزنی موندە چاقروب کیتردکمی؟» دی. مونە شول وقتدن باشلاب پیغمبر آچقدن آچق خلقنی دینگه اوندی باشلی. مکه مشرکلری، بیگرەكدە الوغ کشیلرنڭ بوگا بیك اچلری پوشا. اوزلرندن توبەن برکشینڭ، خصوصا آتا آنادن فقیر حالده یتیم قالغان برکشینڭ، بولای اللهتعالی طرفندن پیغمبر اینلوب یبەرلدم دیبوینه بیك کونلەشەلر. بوتون کوچلری برلە آنگا قارشی طوررغه طرشالر. آنگا بیگرەكدە دشمان کشیلر باباغی ابولهب برلە ابوجَهْل اسملی برکشی بولغان. بولر آنی بردە کورە آلمیلر. محمد پیغمبر ایسە اوز اشندە همان دوام اینە. اول اللهتعالینڭ قوشووی بوینچە ئەلدن ئەلی تگیلرنڭ پتلرن کیمستە، آلرنڭ طوتقان یوللرن، دینلرن، عرف وعادتلرن یامانلی. آلرنی براللهغه عبادات اینەرگە، ایزگی عمللر قیلورغه اوندی. آنگا آفرنلاب بولسەدە ایەروچیلر بولوب طورا. لکن کوبچیلك آنگا دشمانلقلرن آرتدرا اغنه بارالر. شولایدە بولر آنگا کوب ضرر تیدرە آلمیلر؛ آنگاردن کولو، آنی مسخرە قیلودن اوزا آلمیلر. چونکه آنڭ باباسی ابوطالب عربلر آراسندە بیك الوغ وحرمتلی برکشی بولغانلقدن، آنگاردن قورقالر. اول اوز قەردەشن تگیلردن نق صاقلی، تیبەرگە ایرك بیرمی.

م — مشرکلر پیغمبرنڭ اوزینه نق ضرر تیدرە آلماسەلردە، آنگا ایەرگان کشیلرگه بیك قاتی جبر اینکانلر. آلرغه عبادت قیلورغەدە ایرك بیرمەگانلر. شونلقدن آلر قاچوب پوصوبغنه عبادت اینه طورغان بولغانلر. محمد پیغمبر اللهتعالینڭ یاردمینه اشانوب اوز اشندە همانده دوام اینکان. خلقنڭ کولولرینه، مسخرە قیلولرینه، ایپلەشلرینه جبر وظلم اینولرینه بردە قاراماغان، صبر اینکان. مکه مشرکلری بونڭ پیغمبرلگینه معجزە صوراغانلر. اول «مینم پیغمبرلگمه معجزەم قرآن. سزا گردە مینی یالغانچی دیسەگز، شول قرآنەگی کبك اینوب برگنه یول سویلەگز» دیگان. تگیلر نی قدر طرشسەلردە بولدرا آلماغانلر؛ بوتونلەی جیگلگانلر. ـ بزبیت یوغاربده پیغمبرلرگه الله طرفندن کتابلر بیرلگان دیب ئەیتکان ایدك، شولای توگلمی؟ ش — شولای، پیغمبرلرگه کتابلر بیرلگان. م — مونه محمد پیغمبرگه قرآن اسمندەکتاب بیرلگان ایدی. پیغمبرمزنڭ معجزەسیدە شول بولغان. مکەدە نیندی مسجد بار ایدی ئەلی عارف؟ ش — کعبة للهبار. اول قایچان صالنغان ایدی؟ ش — ابراهیم و اسماعیل پیغمبرلر زماننده، آلر طرفندن صالنغان. م — مونه شول کعبةالله عربستاندەغی بوتون عربلر قارشنه ایزگی اورن صانالا ایدی. عربستاننڭ تورلی طرفلرندن عریل صابن خلقلر جییلوب آنه اوزلرنچه عبادت قیلا طورغانلر ایدی. کعبةاللهغه جییلوب عبادت قیلوغه حج قیلو دیلر. محمد پیغمبر ئەنە شول حج قیلو اوچون کیلگان باشقه عربلرنیدە بردە کورەلن آچقلرمی، آنلرنیدە دینگه اوندی طورغان ایدی.

اون دورتنچی درس.

صحابەلرنڭ مشرکلردن جبر کورولری. حبشەگە هجرت ایتولری. مشرکلر برلە آرا کیسلو. خدیجەو ابوطالبنڭ وفاتی. پیغمبرنڭ طائفکە بارووی. طائف دعاسی.

م — مکە مشرکلری اوزلرن باخشیلقغە اوندەگان پیغمبرگە نیچوك معامله قیلغانلر دیگان ایدك ئەلی؟ ش — بیك ناچار معامله قیلغانلر. م — ناچار معامله قیلوب نی اشلەگانلر آلر؟ ش — آگاردن کولگانلر، مسخره قیلغانلر. م — شولای شول، آلر آگا ایبەرە طورغان اورندە، آنی قدرلی و حرمتلی طورغان اورنڭ، آنی کیمستکانلر، خورلاغانلر، کولگانلر، مسخره قیلغانلر. پیغمبرلرگە حلق گلەن شولای اینە طورغان بولغانلر شول. ئ. صحابەلرغە آلر نی اشلەگانلر؟ ش — آلردن‌دە کولگانلر، آلرنی‌دە مسخره قیلغانلر. آلرنی جبر ایتکانلر. م — درست ئەیتدك، آلر پیغمبرگەدە، صحابەلرغەدە بیك ناچار معامله قیلغانلر. آلر پیغمبر وصحابەلرغە معاملەلرن هماندە ناچارلاناغنە بارغانلر. پیغمبر اوزی ابو طالب حمایەسنڭ بولغانلقدن، آگا اول قدر جبر ایتە آلماسەلردە، صحابەلرغە بیك اذا و جفا قیلا طورغان بولغانلر. بیگرەكدە کشیگە خدمتلەبولغان کشیلر، خوجەلرندن ئەیتوب بترگیسز قصنقیلقلر و قاتیلقلر کورگانلر. خوجەلری آلرنی اسسی کونلردە بالانغاچ کویی اسسی قوم اوستینە یانقروب اوستلرینە تاشلر برلە باسدروب عذابلر طورغان بولغانلر. قای‌بر کشیلرنڭ موینلرینە باولر تاغوب بالالرغە طوتدرالردە، آلرنی آت ایتدروب اویناتوب مسخره ایتدرەلر ایکان. صوڭندن پیغمبرمزنڭ مؤذنی بولغان حضرت بلالنی مونە شولای ایتوب جفالی طورغان بولغانلر. اول مسکین مشرکلردن بیك کوب عذابلر چیككان. قای بر کشیلرنڭ تەنلرینە تیمر قزدروب باصا طورغان بولغانلر. مونی عذابلر باینلق غنەخاتون قزلرغەدە بولغان. مشرکلرنڭ بوندن مقصودلری آلرنی دینلرندن چقارو بولغان. لکن صحابەلر بوگا صبر ایتکانلر؛ بروقت اللهتعالی‌نڭ رحمتی کیلور ئەلی دیب توزگانلر، امیدلرن اوزمەگانلر؛ دینلرندن آیرلماغانلر. شولای عذابقە توزە آلمیچە اولگەلەوچیلردە بولغان. موندی کشیلر بیك ایزگی کشیلردر بیت‌ایندی بالالر؟ ش — البتە ایزگیلر ایندی. م — ایزگی بولمیمی صوك. اللهتعالی رضاسی اوچون شوندی آورلقلر کوتەرودن‌دە ایزگی اش بولورمی؟

مکە عربلرینڭ صحابەلرغە جبر وظلملری بیگرەكدە آرتا باشلاغاچ، پیغمبر آلرغە حبشە دیگان بیرگە کوچەرگە قوشقان. اول بیرنڭ پادشاهسی بیك باخشی و طوغری بر کشی ایکان. شولای ایتوب صحابەلردن بیك کوبسی خاتون و بالا چاغالری برلەن سیوکلی وطنلرن، طوغان اوسکان بیرلرن طاشلاب چیت بیرگە، حبشەگە کیتەرگە مجبور بولغانلر. بولر نی‌اوچون ولای وطنلرن طاشلارغە مجبور بولغانلر، عبدالله؟ ش — مکە عربلری آلرغە جبر ایتکانلر. شوگا کورە آندن کیتەرگە مجبور بولغانلر. م — شولای شول. آلرغە مشرکلر جبر وظلم قیلغانلر. آلرغە دینلرن طوتارغە ایرك بیرمەگانلر. شونلقدن دینلرن طنچ وراحت طوتو اوچون عدل پادشاهنڭ قانات آستینە کرگانلر. پیغمبر اوزی بعض صحابەلر برلە مکەدە قالغان.

م — بوندن صوڭ مکە عربلری، پیغمبر و صحابەلرینە تاغی‌دە آرتغراق جبر ایتە باشلاغانلر. آلر پیغمبرنی یاقلاغان ابوطالبکەدە بیك نق دشمانلاشقانلار. هم ابوطالب وآگا ایەرگان کشیلر برلە آرانی بوتونلەی اوزەرگە بولغانلر. آلر برلە آلش بیرش ایتمەسکە،

آلردن قز آلماسقه، قز بیرمەسکە، بوتونلەی مناسبتنی کیسەرگە سوز بیرگانلر. شولای اینوب پیغمبر، ابوطالب و آڭا ایپەرگان کشیلر مکه خلقندن آیرلوب طورا باشلاغانلر. بولای آیرلوب طورو اوچ یلغه قدر صوزولغان. شول وقت اچنده بولر بیك قیینلقلر کورگانلر؛ آچ قالغانلر، صوسز قالغانلر.

٩ — بوندن صوڭ اوز اقلامی پیغمبرگە تاغی‌ده زور قایغی کیله. آنڭ سیوکلی خاتونی خدیجه، آندن صوڭ آنڭ آرتندن اوق ابوطالب وفات اینەلر. پیغمبر بوڭا بیك قایغرا. چونکه خدیجه بیك بای، عقللی، نفوذلی خاتون بولوب، پیغمبرنی گلەن جوانا طورغان بولغان؛ آنی باشقەلرنڭ جبرلرندن صاقلی طورغان بولغان. ئه ابوطالب پیغمبرنی اوز قانات آستینه آلوب آنی مشرکلردن بوتونلەی صاقلاغان. مونه شونلقدن پیغمبر بولردن آیرلووینه بیك کوینگان. ابوطالب وفات اینکاچ پیغمبرگە بیك آور کونلر کیلە: مشرکلر ایندی آڭا بیك ماتی بەیلەنەلر؛ قای بروقت آنی طوتوب آلوب بەرگەلیلر، صوقغالیلر؛ اول نماز اوقوب یاتقانڭ آنڭ اوستینه پچراقلر، تیزەکلر ارغتالر؛ آنڭ قاپقالرینه پچراقلر یاغوب، بزیاب کیتەلر. شوڭا کورە پیغمبرگە مکەدە طورو بیك آورلاشا. اول مکەگە یراق توگل طائف دیگان برشهرگە طوررغه بارمافچی بولا. طائف خلقی مکه عربلرینه دشمان بولغانلقدن پیغمبر اوزن آنڭ یاخشی قبول اینەرلر دیب اویلی. شولای اینوب اول یانینه برصحابەنی آلوب طائفکه کینه. (١) طائف خلقی بوڭا بیك صالقون قاریلر. آنی قانات آستلرینه آلوقایده، حتی قووب ییبەرەلر. شوندن صوڭ پیغمبر بیك پوشونوب، قایغروب طائفدن چقوب کینه. طائفدن چقغانده یەش بیلکچەکلر بوناغه تاشلر برلە بەرەلر. شول وقت پیغمبرنڭ مبارك اوکچەلری جراحتلەنە، قانی.

پیغمبر طائفدن یاڭادن مکەگە قایتا. یولده اول مکەگە یاقین بربوزم باقچاسی یانینه حال‌جیارغه اوطورا. شول وقت اول بویوق، جراحتلی کوڭلی بلەن اللەغه زاریلق قیلوب دعاقیلا. «ای ربم، میڭا یاردمکنی توشور؛ سیندن باشقه هیچ بر آرقا تایانچم یوق؛ میڭا آچوولڭغنه توشمەگان بولسه یارارایدی. مین بو مشقتلر، بو قیینلقلرنڭ بارسینەده توزمچەکمن، تیك میڭا آچوولڭغنه بولماسون» دی بو بوزم باقچاسی پیغمبرگە دشمان کشیلردن بولغان مکەنڭ ایکی الوغ کشیسنکی ایکان. آلر شول وقت باقچاده ایکانلر. پیغمبرنی شوندی قایغلی، بونچیغان حالڭ کوروب بولر قزغانغانلر. اوزلرینڭ برمالایلری آرقیلی آڭا برصالقوم یوزم ییبەرگانلر. شونی آشاب پیغمبر آزراق حال تارتقان. پیغمبر مکەگە یاقن کیلوب بینسەده آنده کررگە قورقغان. چونکه برنه تبه آندن چقوب یاڭادن قایتقاچ، آلرنڭ آڭا تاغی‌ده نفراق آچولاناچقلرن بلگان. شونلقدن اول برەونی مکەنڭ الوغ برکشیسینه (٢) ییبەروب اوزن قانات آستینه آلوون اوتنگان. نگی کشی بیك یاخشی کوڭللی کشی ایکان. مشرك بولا طوروب اول پیغمبرنڭ اوتنچن قبول ایتکان؛ آنی قارشو چقوب آنوب صاوسلامت اویینه ایلتوب قویغان. مونه بالالر، پیغمبر نی‌قدر زحمتلر، نی قدر مشقتلر کورگان. باشقه پیغمبرلرگە کیلگان آورلقلر محمد پیغمبرگەده کیلگان؛ آرتقی برلە کیلگان. لکن اللەتعالی نڭ رحمتی کیبك شول اولهمان آنی صاقلاغان.

پیغمبر طائفدن مکەگە قایتقاچ آڭا تاغی‌ده آورراق بولغان. مشرکلرنڭ جبر وظلملری تاغی‌ده نغایا توشکان لکن اول بوڭا هنوز توزگان.

---

(١) بو صحابی زید بن حارثەدر.

(٢) بو کشی مکه رئیسلرندن بولغان «مطعم بن عدی» در. پیغمبر بونی صوڭندن گلەن ایسنه توشره طورغان بولغان. بدرده اسیرلرالە کترگاچ «مطعم سلامت بولوب‌ده کیلوب صوراسەایدی، آنڭ خاطری اوچون بو صاسقلرنی آزاد ایتەر ایدم» دیگان.

اون بیشنچی درس.

مدینه گه هجرت. ثور تاونده اوچ کون. سراقه‌نڭ پیغمبرنڭ آرتندن توشووی.

م—مکه‌ده‌گی کعبة‌الله‌غه عربستاننڭ بوتون طرفندن یلده برمرتبه عربلر کیلوب حج قیله طورغان بولغانلر، دیگان ایدڭ. شول وقت محمد علیه‌السلامنڭ بولرنی دینگه اوندی طورغان بولغانلقلرن‌ده سویله‌گان ایدڭ. شولایدر بیت؟ ش-شولای خلفه، سویله‌گان ایدڭز. بروقت مدینه دیگان برشهردن اون ایکی کشی حجگه کیله‌لر. پیغمبر بولرنی اوچراتوب دینگه اوندی، بولر بیك یاخشی، صاف کوڭللی کشیلر ایکان، پیغمبرنڭ سوزلرندن بیك اثرله‌نه‌لر؛ آڭا ایمان کیتره‌لر. مدینه‌گه قایتقاچ بولر اوزلری اوندیب یاقین کشیلرنی دینگه کرته‌لر. شولای ایتوب مدینه‌ده پیغمبرگه ایمان کیترگان کشیلر یاخشوق کوبه‌یوب کیته. ایکنچی یل بولر اوزلرینه ایبه‌رگان کشیلردن سیکسه‌نله‌ب کشی برله حجگه کیله‌لر. (١) پیغمبر بر تون مکه تاولرندن برتاو آراسنده بولر برله کورشه. شول وقت پیغمبر بولرغه اوزینڭ مدینه‌گه باروب آلر آراسنده طورر غه‌تله‌گانلگن آڭغارتا. بولر بونی بیك خوش قبول ایته‌لر؛ آنی دشمانلردن صاقلارغه، قولدن کیلگانچه یاردم ایته‌رگه وعده بیره‌لر. بوندن صوڭ پیغمبر صحابه‌لرغه‌ده مدینه‌گه کوچه‌رگه قوشا. شولای ایتوب صحابه‌لر عائله‌لرن آلوب، وطنلرن، مال طوارلارن، یورتلرن تاشلاب مدینه‌گه کوچه‌لر. بو بیت بیك آور بولغاندر؟ ش—البته آور بولغان ایندی. م—لکن آلر شول آورلقلرنی کوته‌رگانلر. اوز دینلرن صاقلاو اوچون بوتون نه‌رسه‌لرن قربان ایتکانلر. آلر آچ و یالانغاچ مدینه‌گه باروب توشکانلر. مدینه‌ده‌گی، پیغمبرگه ایمان کیترگان کشیلر بولرنی بیك یاخشی قارشی آلغانلر: آلرنی اویلرینه کرتکانلر؛ آشاتقانلر، اچرگانلر؛ماللرن اورتاقلاب بیرگانلر. شولای ایتوب صحابه‌لر بارسی‌ده مدینه‌گه کوچوب بتکانلر. باری پیغمبر برله ابوبکر عائله‌سی هم پیغمبرنڭ کیه‌وی علی گنه ئه‌لیگه مکه‌ده قالغانلر.

م—صحابه‌لر بوتونسی مدینه‌گه کوچوب بتکاچ، غایت درجه‌ده اسسی برکوننی پیغمبرگه جبرائیل فرشته کیله‌ده: «سینی مشرکلر بوگون کیچ اوتررگه ایته‌لر. سین تیزره‌ك مدینه‌گه کیت!» دی. واقعا مشرکلر شول کون کیچ پیغمبرنی اوترگه بولغانلر ایکان. آلر آنڭ صحابه‌لری آرتندن مدینه‌گه کوچوب‌کیتوب، آنده‌نغایوندن قورقغانلر ایکان. لکن الله‌تعالی‌گه برنه‌رسه‌ده یه‌شرن توگل‌شول. اول بونی پیغمبرینه بلدرگان. شوندن صوڭ پیغمبر یه‌شرنوب کنه ابوبکرنڭ اوینه بارغان‌ده: «حاضرطور. بوکون تون مکه‌دن قاچاچقمز!» دیگان. ابوبکر اوّلدن اوك یول اوچون ایکی دویه سیمرتوب طورا ایکان. اول دویه‌لرنی ایبه‌رله‌تکان: حاضرله‌تکان. درحال یول کورسه‌توب بارو اوچون او—تنا بر عربنی یالالغانلر.(٢) آڭا دویه‌لرنی بیروب اوچ کوندن صوڭ مکه‌گه یاقین ثَوْر دیگان تاوغه کیلورگه قوشقانلر. شوندن مدینه‌گه کیته‌رگه بولغانلر. قارا کُغی توشو بله‌ن اون ایکی تازا مشرك پیغمبرنڭ اوین قاماب آلغانلر. پیغمبرنڭ اوینده کیه‌وی علی برله اوزی گنه بولغان. پیغمبر علی‌گه اشنی آڭغارتقان. هم آنی اوز اورننده قالدر اچغن سویله‌گان. علی، پیغمبرنڭ رضالغی اوچون باش اوستی‌دیب بونی قبول ایتکان. شوندن صوڭ پیغمبر اوزی یوقلی طورغان اورنغه‌علینی یاتقروب اوز یورغانی برله یابقان‌ده اوزی اویندن چقوب کیتکان. نگی یگتلر الله‌نڭ قدرتی برله بارسی ده یوقلاب کیتکانلر؛ آنڭ چققانلغن سیزمه‌گانلر. پیغمبر تیزگنه ابوبکرگه کروب، آنڭ برله مکه‌دن یه‌شرنوب چقوب ثورتاوینه

(١) درستی بونلر جیتمش بیش کشیدر.

(٢) بوکشی عبدالله بن اُرَیْقِط در.

بارغانلر هم شونده تیشککه کروب یه‌شرنگه‌نلر.

— تنگی یه‌گنلر بر وقت تانگ آطوب کیلگانده «نیک بو برده او بندن چقمادی ایکان؟!» دیب اوبگه کرگانلر. کرسه‌لر نی کوزلری برله کورسونلر، توشه‌کده پیغمبر توگل، علی یاتا. آنکاردن پیغمبرنگ قایده‌لغن صوراغانلر؛ اول ئه‌یتمه‌گان. شونلقدن آنی طوقماب تاشلاغانلر. شوندن صونگ آنگ برله کوب بولشمیچه، برده وقت اوتکارمیچه پیغمبرنی ازله‌رگه کرشکانلر. ابوبکر اوییده کروب چقغانلر. مکه‌ده هیچ بر اوینی تنتمیچه قالدرماغانلر. شوندن صونگ آت آتلانوب چقوب تیزه یاقلردن ازلی باشلاغانلر. ازله‌و اوچ کون دوام ایتسه‌ده، هیچ بر فائده چقماغان، پیغمبر و ایبه‌ه‌شن تابا آلماغانلر. مشرکلر ثور تاوینه، پیغمبر برله ابوبکر یاتقان تیشککه ئه‌لله نیچه مرتبه بارسه‌لرده، آنگ اچینه کروب قاراماغانلر: «ئه‌ی، بونده بولماسلا!» دییشوب کیری بورلوب کیتکانلر. تاو تیشگنده یاتقانده، ازله‌وچیلرنگ آیاق تاوشلرن ایشتکان صایون ابوبکر غایت قورققان، قایغرغان. الله‌نگ یاردمینه بیک نق ایشانغان پیغمبر برده قورقماغان، بورچلماغان؛ ابوبکرنی گه‌ه طنچلاندرا طورغان بولغان. اوشبو اوچ کون اچنده تونلرن ابوبکرنگ بر اوغلی (۱) بولرنگ حاللرن بلوب، آزق ایتوب طورغان. ابوبکرنگ بر خدمتچیسی، (۲) تنگی کیلوب کیتکاچ شونده کوتوب یورگان قویلارن کیتروب، آیاق ازلرن بیلگیسز اینه‌طورغان بولغان. اوچ کون ازله‌ب‌ده تابا آلماغاچ مشرکلر بوتونله‌ی امید اوزوب ازله‌ودن طوقتاغانلر. شوندن صونگ ئه‌لیگی عرب ثور تاوینه دویه‌لرنی آلوب بارغانده، پیغمبر و ابوبکر دویه‌لرگه آتلانوب یولغه چقغانلر.

— مسافرلر ثور تاوندن بر قدر براقلاشقاچ، تیچکلر بولرنگ خبری سُراقه دیگان بر عربگه ایشتلگان. مکه عربلری پیغمبرنی اوترگان، یا ایسه طوتوب کیترگان کشیگه زور مکافات بیررگه وعده قیلغانلر ایکان. خبرنی ایشتو بله‌ن سراقه بر کمگه‌ده ئه‌یتمه‌سدن قوراللرن تاغوب، بوگرک آتقه آتلانوب تنگیلرنگ آرتلرندن توشکان. هم بیک تیز آراده آلرغه یاقنلاشاده باشلاغان. ابوبکر قورقووندن گه‌ه‌ن آرتنه ئه‌یله‌نوب قاری ایکان. ئه پیغمبر بر نه‌رسه‌ده بولماغان توسلی، برده التفات ایتمیچه قچقروب قرآن اوقوب بارا ایکان. ابوبکر سراقه‌نی کورو برله پیغمبرگه: «خراب بولدق، ئه‌نه آرتدن بر آتلی کشی ییتوب کیله!» دیگان. پیغمبر بوکا «طنچ بول، قورقما!» دیگان. سراقه بولرغه یاقنلاشا باشلاغاچ خدانگ قدرتی بله‌ن آتی آبنا، سورینه، هم ایاقلری بیرگه باتا باشلاغان. سراقه آتنی قمتابده صوغوبده قاراغان، لکن آت همانده سورینه، باتا ایکان. شوندن صونگ بو مشرک: «آخری میکا محمدنگ بددعاسی توشه: اش خراب؛ تیزره‌ک بوکاردن عفو اوتنورگه کیره‌ک!» دیه باشلاغان. هم شوندوق «طوقتا، مین سیکا تیمه‌یه‌چه‌کمن؛ طنچ بول!» دیب پیغمبرگه قچقرغان. پیغمبر طوقتاغاچ سراقه آنکا باروب بو قباحتلگی اوچون عفو اوتنگان. پیغمبرلر شفقتلی، مهربانلی بولالر بیت آلر. اول آنی شوندوق عفو ایتکان. شوندن صونگ سراقه مکه‌گه، پیغمبر و ابوبکر مدینه‌گه کیته‌لر. مونه شولای ایتوب الله‌تعالی‌نگ یاردمی برله پیغمبر مشرکلرنگ یمان قصدلرندن قوطولا. بوندن صونگ آلرغه مدینه‌گه باروب ییتکانچه برده قورقنچ بولمی.

---

(۱) بو کشی عبدالله بن ابی بکردر.

(۲) بو کشی عامر بن فهیره‌در.

اون آلتنچی درس.

مدینه خلقینگ پیغمبرنی قارشی آلولری. مسجد صالدرو. اسلامیتنگ انتشاری. پادشاهلرغه ایلچیلر ییبه‌رو. مکه‌نگ آلنووی. پیغمبرنگ وفاتی.

م — پیغمبرنگ مکه‌دن چقوون ایشتو بله‌ن صحابه‌لر کون صایون مکه‌یولینه چقوب آنی کوتوب طورالر ایکان. کونلردن بر کون قارشی چقوچیلرغه کوتلگان قوناقلر کورنه بولر قوانچلرندن نی اشله‌رگه بلمیلر؛ آنی چولغاب آلوب حال احوال صوراشالر. قایسی دویه‌نگ تزگنندن، قایسی ابه‌رندن، قایسی آیاقدن، قایسی موندن طوتالر. شولای ایتوب پیغمبر صحابه‌لر برله چولغانغان حالده مدینه‌گه بارا. مدینه خلقی آنی غایت شادلق برله قارشی آلالر. بالا چاغا، اول مدینه‌گه کرو برله شادلق مناجتلری ئه‌یته‌لر. مدینه‌ده شادلقنگ ایگی چیگی بولمی؛ اول کون مدینه بر بیرم توسن آلا. مدینه اوراملرینه کرو برله‌ن صحابه‌لردن هر قایوسی پیغمبرنی اوزلرینه توشرمسیلری کیله. قایسی دویه‌نگ تزگنندن، قایسی ابه‌ر آغاچندن طوتونالر. شولای ایتوب آلرنگ هر قایوسی پیغمبرنی قوناق ایتوب ثواب آلاسیلری کیله. پیغمبر بونلرغه دویه‌نی اوز اختیارینه قویارغه قوشا. دویه قایده باروب چوکسه، شونده یورط صالاچاغن سویلی. بر وقت دویه بر اندرلقغه باروب طوقتی ده چوکه. شوندن صونگ پیغمبر دویه‌دن توشه. دویه‌نگ بو بیرگه کیلوب چوکووی الله تعالی‌نگ اشکار تووی برله بولغان ایکان. شونلقدن پیغمبر شول اورننی صاتوب آلوب بر زور مسجد صالدرا، هم شونگا قوشوب اوزینه اوی صالدرا.

م — پیغمبرنگ دویه‌سی چوگو برله‌ن ابو ایوب الانصاری دیگان بر صحابه تیزگنه کیلوب دویه اوستندن پیغمبرنگ نه‌رسه‌لرن آلا. شونلقدن پیغمبر اوزینه اوی صالغانچه آنگ اوینده قوناق بولا. ابو ایوبنگ تیزگنه کیلوب دویه اوستندن نه‌رسه‌لرنی آلووی‌ده پیغمبرنی قوناق ایتو اوچون بولغان ایکان. شولای ایتوب بو صحابه پیغمبرنی قوناق ایتو مرتبه‌سینه ایرشه. بو بیک زور مرتبه‌دربیت؟ ش — البته زور مرتبه. م — زور مرتبه بولمیمی صونگ پیغمبر چیکلی پیغمبر اوزگه قوناق بولوب توشسون‌ده اول زور مرتبه بولماسون. بو بیگره‌کده زور مرتبه، بیگره‌کده زور برکات ایندی. صحابه‌لرنگ هر قایوسی آنی اوزلرنده قوناق ایته‌رگه طرشقانلر. لکن الله تعالی بو برکاتنی ابو ایوبگه نصیب ایتکان ایکان. مونه شول وقتدن بیرلی پیغمبر مز اولگانچه مدینه‌ده طورغان. پیغمبرنگ مکه‌دن مدینه‌گه کیلووینه هجرت دیلر. بزنچه «کوچو» دیگان سوز بولا. بو وقت پیغمبرنگ پیغمبر ایتلوب ییبه‌رلووینه اون اوچ یل بولوب، یه‌شی ایللی اوچده بولغان. مدینه شهری حاضرگی کونده بار. ئه‌لگی پیغمبر صالدرغان مسجد ده حاضرگی کونده بار. تیک اول ئه‌لله نیچه قات توزه‌تلگان، زورایتلغان ایندی. حاضر پیغمبرنگ مکه‌دن مدینه‌گه کوچوب کیلووینه ۱۳۳۵ ییل بولغان. مسلمانلر ییل حسابن مونه شول پیغمبرنگ مدینه‌گه کوچکان کوننن آلوب حساب ایته‌لر.

م — مدینه‌گه کوچو برله پیغمبر و صحابه‌لر بیک تنق صولش آلالر. آنلر عبادتلرن ایندی یه‌شرمیلر؛ تله‌گانچه الله‌غه عبادت قیلا آلالر. مدینه هم تیره‌سنده‌دین یاخشوق تارالا. مکه مشرکلرینگ پیغمبر هم صحابه‌لرنگ مدینه‌گه کوچوب آنده دین تاراتولرینه اچلری بیک تنق پوشا. آنلرنی نیچک ده بولسه بتررگه، قوررغه بولالر. شولای ایتوب پیغمبر و صحابه‌لر برله آلر آراسنده بایناق‌غنه صوغشلر ده بولوب آلا. بو صوغشلرنگ پیغمبر و صحابه‌لر اوچون بیک آورلری، بیک قایغیلیلری ده بولا. صوغشلرنگ برسنده پیغمبر بیتندن بیک تنق جراحتله‌نه؛

مبارك تشی‌ده صنا. لکن شولای بولا طوروب اول مشرکلرگه بلدعا قیلمی؛ بلکه خیر دعا قیلا: الله تعالی‌دن آنلرنی بارلقاون صوری. آخرده الله تعالی‌نك یاردەمی برله پیغمبر و صحابەلر مشرکلرگه اوستون چقالر. دین عربستاننك هر طرفینه تارالا. مکه مشرکلری اوزلری‌ده ایمانغه کیلەلر. مدینه‌گه کیلوگه سیکز یل دیگانده، پیغمبر صحابەلر برله باروب مکه‌نی‌ده آلا. بوندن صوك ایندی محمد علیه السلامنك چن پیغمبر ایکانلگی بوتون عربستان خلقینه معلوم بولا. بوتون عربستان خلقی آنگا ایمان کیتره‌لر؛ اول کیترگان دین و شریعتنی قبول ایته‌لر.

م — پیغمبر بر عرب خلقن غنه دینگه اوندەو برله قالمیچه، تیره یافداغی باشقه خلقلرنی‌ده دینگه اوندی. چونکه الله تعالی آنی بیر یوزنده‌گی بوتون خلققه پیغمبر قیلوب یبەرگان. شونلقدن اول تیره یافداغی پادشاهلرنك بارسینه‌ده ایلچیلر کوندره، مکتوبلر یازا. مکه‌دن مدینه‌گه کوچوب کیلوگه اون یل طولوب اون برنچیگه کیتو برله پیغمبرمز دنیا برله ایسه‌نلەشه. بو وقت آنك یەشی ۶۳ ده بولا. اول مدینه‌ده خاتونی حضرت عائشه‌نك اوینه کوملە؛ پیغمبرنك اولووی مدینه خلقینه و بوتون اهل اسلامگه ئەیتوب بترمه‌سلك بر قایغی و حسرت بولا هر بیرده آه و واه تاوشلری، یغلاو و صقرانولر ایشتله. لکن نی چاره، اولمدن هیچ کم قوتولمی شول. مونه شوشی پیغمبر ابراهیم و اسماعیل پیغمبرلر دعا قیلوب صوراغان، موسی و عیسی علیه السلاملرغه بیرلگان کتابلرده آنك حقنده سوینچ بولغان پیغمبر ایدی. اول بوتون دنیا خلقینه یبەرلگان پیغمبر. اول پیغمبرلرنك ایك صوڭغیسی. آنگاردن صوك پیغمبر کیلمەگان و کیلمەیەچك. شونلقدن اول آخر زمان پیغمبری دیب آتالا. مونه بزده شول آخر زمان پیغمبری محمد علیه السلامگه ایمەرگان و آنك شریعتی برلەن عمل قیلا طورغان کشیلرمز.

اون جیدنچی درس.

قرآن. اسلامیت. صحابەلر پیغمبر عائلەسی.

م — بز اوتکان درسلرمزده الله تعالی پیغمبرلرگه کتابلر بیرگان دیگان ایدك. شولای توگلمی؟ ش — شولای، الله تعالی پیغمبرلرگه کتابلر بیرگان. م — بیك درست ئەیتدك. ئەبزنك پیغمبرگه کتاب بیرلگانمی؟ ش — بیرلگان. م — شولای. بزنك پیغمبرگه‌ده کتاب بیرلگان. مین سوزارسنلەسزگه بونی سویلەب کیچکان ایدم. م — بزنك پیغمبرگه نیندی کتاب بیرلگان ایدی ئەلی؟ ش — قرآن اسمنده کتاب بیرلگان. م — درست. ئەنه بز شول قرآن برله عمل قیلامز ایندی. قرآنده آنده دین و شریعت حکملری بیان ایتلگان. قرآن اول بیك کوب کیسه‌کلردن عبارت. اول کیسه‌کلردن اوزونلری‌ده بار، قسقه‌لری‌ده بار. آلرنك هر برسینه سوره دیلر. سوره‌لر اوزلری آیرم، آیرم جمله‌لردن عبارت. آنلرنك هر قایوسینه آیت دیلر. مونه بالالر، قاراگز ئەلی قرآن شوشی ایندی. مونه بونلر سوره‌لر. مونه بونلری اوزون سوره‌لر. مونه بونسی بیك قسقه سوره. مونه بونلر آیتلر. قرآن اول الله تعالی طرفندن پیغمبرمز محمد علیه السلامگه بیرلگان مبارك، مقدس کتاب. آنی قدرلەرگه، حرمتلەرگه کیرەك. اول اوزی عربچه یازلغان. چونکه پیغمبرمز عرب بولغانغه الله تعالی آنی عرب تلی برله ایندرگان.

م — مونه شوشی پیغمبرمز کیترگان هم قرآنده بیان ایتلگان دین و شریعتکه اسلام دینی، اسلام شریعتی دیلر. محمد علیه السلامنك پیغمبرلگینه اشانوب، قرآن برله عمل قیلغان کشیلرگه مسلمان دیلر. بز قرآن برله، محمد علیه السلام شریعتی برله عمل قیلغانغه

مسلمان دیب آتالامز.

م — پیغمبر اوزی سلامت چاقدہ اسلام دینن اوزی تارانقان. اول وفات بولقاج آنك صحابه‌لری تاراتقانلر. صحابه دیب پیغمبر زماننده بولقان و پیغمبرگه ایمروب آنك برله صحبتده‌ش بولقان کشیلرگه ئه‌یته‌لر. آنلر بزگه بیك حرمتلی، بیك قدرلی کشیلردر. آلر بزگه پیغمبردن صوك دین و شریعت حکملری اوگره‌تکانلر. صحابه‌لر آنلر بیك کوب بولقانلر. آنلرنك بیك الوغلری بار. ابوبکر، عمر، عثمان، علی اسمنده‌گی صحابه‌لر ایك زور صحابه‌لردر. پیغمبردن صوك بونلر اسلام دینن تاراتو طوغریسنده بیك زور خدمتلر کورسه‌تکانلر. بولردن اوّلگی ایکیسی پیغمبرگه قائن‌آتا، صوڭغی ایکیسی کییه‌وتیه‌لر. بونلر پیغمبردن صولاْ بر بر آرتلی خلیفه‌ده بولقانلر.

م — پیغمبرنك بر نیچه خاتونی بولوب، بونلردن ایك مشهورلری والوغلری خدیجه، عائشه وام سَلَمه‌در. پیغمبرنك جیدی بالاسی بولقان. بونلرنك اوچیسی ایر، دورتیسی قز بولقان. ایر بالالری یه‌شلەیوك وفات ایتکانلر. قزلری کیه‌وگه چققاج وفات بولقانلر. لکن اوزندن الك وفات بولقانلر. فاطمه اسملی قزی اوزندن آلتی آی صوك وفات ایتکان. اول بوقاروده ذکر ایتدکمز علی اسمنده‌گی الوغ صحابه‌ده کبه‌وده بولقان. آڭاردن حسن هم حسین اسمنده ایکی ایر بالا بولوب، پیغمبرنك نسلی کوبره‌ك شونلردن تارالقان.

م — مونه شوشی محمد علیه‌السلام بزگه‌ده پیغمبر بولا. بز اول کیترگان قرآن برله عمل قیلامز. بزنك دینمز اسلام دینی، بز بارمزده مسلمانلر. بز اول پیغمبرنی گله‌ن ایسمزگه توشرمز. چونکه اول بزگه دین و شریعت کیترگان. بزنی طوغری بولغه کوندرگان. شونلقدن بز آنی گله‌ن ایسده طوتوب، اسمن ذکر ایتکان صایون آڭا سلام ییبه‌رمز. علیه‌السلام دیمز. شولایمی؟ ش — شولای معلم افندی، شولای. م — شولای‌شول. بز آنی محمد گنه دیب ئه‌یتمیمز، محمد علیه‌السلام دیمز. یه شاکردلر بردن ئه‌یتکز ئه‌لی: بزنك پیغمبرمز کم؟ ش — محمد علیه‌السلام. بز صحابه‌لرنی‌ده بیك یاراتامز. آنلرنی‌ده قدر، حرمت برله ایسکه توشورەمز. آنلرغه ابوبکر، عمر گنه دیمیچه، حضرت ابوبکر، حضرت عمر دیمز. شولایوق پیغمبرنك عائله‌سن، یاقنلرن‌ده بیك سویه‌مز، آنلرنی‌ده اسمله‌ری برله گنه ئه‌یتمیچه حضرت عائشه، حضرت حسن دیب حرمت برله یاد ایته‌مز. (۱)

اون سیگزنچی درس.

کلمهٔ توحید. کلمهٔ شهادت. مؤمن به.

م — مین سزگه دین درسی اوقونورغه کرشکانده ایك باشلاب الله‌تعالی حقنده سویله‌گان ایدم. شولای بیت؟ ش — شولای، سویله‌دڭز. م — مین بوتون دنیانی، بزگه کورنگان و کورنمه‌گان نه‌رسه‌لرنك بارسن‌ده بر الله یاراتقان دیگان ایدم. اول هر وقت بولقان، هر وقت بار، هر وقت بولاچق، دیگان ایدم. خاطرگزده‌در بیت؟ ش — خاطرمزده خلفه.

م — مونه هر بر کشیگه شول الله‌تعالی گه اشانو، آنك برلگینه ایمان کیترو تیوشدر.

---

(۱) بوڭارچه‌ده، بوندن صوڭده بز کوب اورنده بو آدابقه رعایت ایتمه‌دك. آنی معلم افندینك اوزینه قالدردق. معلم افندی درس اثنا قیلغانده البته بوڭار رعایت ایتەرگه تیوش. پیغمبر اسمی ذکر ایتلگانده البته «علیه‌السلام» توشلورغه، صحابه‌لر اسمی ذکر ایتلگانده «حضرت» سوزی آرتدرلورغه تیوش. شولایوق «الله» لفظنده‌ده «تعالی» نی توشوب یورتورگه کیره‌ك.

الله تعالی گه، آنڭ برلـگینه اشانماغان کشی مؤمن و مسلمان بولمیدر. شولایوق الله‌تعالی‌نی بزگه تانتقان، بزگه دین و شریعت حکملرن اوگرەتکان پیغمبرگه اشانودەتیو شدلر. محمد پیغمبرگه اشانماغان کشی مسلمان بولمیدر. شونلقدن بزگه کوڭلمز برلە نق اشانوب «الله‌تعالی برگنه، محمد آنڭ پیغمبری» دیبورگه کیرەك. مونی عربچه اینوب «لا الٰه الا الله محمد رسول‌الله» دیبەرگه کیرەك. بو کلمۀ توحید دیلر. بزنـگچه «الله‌نی برلەو سوزی» دیـگان سوز بولا. شولایوق مسلمان کشیگه الله‌تعالی‌نڭ برلـگی، محمد علیه السلامنڭ پیغمبرلـگی برلە گواهلق‌دە بیرورگه کیرەك. «الله‌دن باشقه الله یوق، محمد آنڭ قولی هم پیغمبری» دیبەرگه کیرەك. بونی عربچه اینوب «اشهد ان‌لا اله الا الله و اشهد ان محمدا عبده و رسوله» دیبەرگه کیرەك. بوکا کلمۀ شهادت دیلر. بزنـگچه «گواهلق بیرو سوزی» دیـگان سوزدر. بە ئەلی بالالر، بردن ئەیتیك: لا اله الا الله محمد رسول‌الله. ش — لا الٰه الا الله محمد رسول‌الله. م — ایندی کلمۀ شهادتنی بردن ئەیتیك: اشهد ان‌لا اله الا الله و اشهد انّ محمدا عبده و رسوله. ش — اشهد . . . م — مونه مؤمن و مسلمان بولغان کشیگه شوشی ایکی سوزنی کوڭلڭ برلە اشانوب ئەیتورگه تیوش.

م — الله تعالی حقنڭ سویلە گاندن صوڭ مین سزگه فرشتەلر حقنڭدە سویلە گان ایدم. فرشتەلرنی اشلیلر دیـگان ایدم ئەلی؟ ش — گلەن الله تعالی‌نڭ خدمتنده طورالر، آ کا عبادت قیلالر. م — آنلر بزگه کورنەلرمی، یوقمی؟ ش — یوق کورنمیلر. م — بر کشیگەدە کورنمیلر منی؟ ش — بورون‌زمانلردە پیغمبرلرگه کورنـگانلر. م — درست ئەیتدڭ آفرین. آندن صوڭ مین الله تعالی طرفندن بندەلرنی طوغری بولغه کوندرو اوچون پیغمبرلر یبەرلـگان دیـگان ایدم. شولای بیت؟ ش — شولای. م — بە ئەلی سین الوغ پیغمبرلردن کملرنی بلەسڭ؟ ش — ابراهیم، موسی، عیسی، محمد پیغمبرلرنی بلەم. م — بیك درست ئەیتدڭ. آندن صوڭ مین پیغمبرلرگه کتابلر بیرلـگان دیـگان ایدم. نیندی کتابلر بلەسگمی ئەلی سین؟ ش — قرآن اسمنده کتاب بلەم. م — بیك یاخشی. آندن صوڭ مین سزگه بر وقت بو دنیا بتوب ایـکنچی بر عالم طورغزلاچق دیـگان ایدم. اول کون نیندی کون دیب آتالا ئەلی؟ ش — آخرت کونی دیب آتالا. م — دنیاخراب بولوب ایـکنچی عالم طورغزلغاچ، بو گارچه اولوب طوفراق بولغان کشیلر بارسی دەیا گادن تریلەچکلر؛ شوندن صوڭ تیکشرو بولاچق؛ دنیادە ایزگی عمل قیلغان کشیلر جنتلك، گناه قیلغان کشیلر جهنملك بولاچق دیـگان ایدم. شولای بیت؟ ش — شولای معلم افندی، سویلەد گز.

م — مونه مسلمان بولغان کشیگه، اسلام دینی و قرآن برلە عمل‌قیلغان کشیگه شوشی نەرسەلرگه کوڭلدن اشانورغه کیرەك. الله تعالی گه، فرشتەلرنڭ بارلغینه، پیغمبرلر یبەرلووینه، پیغمبرلرگه کتابلر بیرلووینه، آخرت کونینڭ بولاچغینه، اولـگاندن صوڭ بر وقت بارمزنڭ تریلەچگینه اشانو، ایمان کیترو هر مسلمانغه‌مجبوری اشدر. هربر مسلمانغه چن کوڭلدن «الله‌غه، آنڭ فرشتەلرینه، کتابلرینه، پیغمبرلرینه، آخرت کونینه، اولـگاندن صوڭ تریلوگه اشاندم» دیبەرگه کیرەك.

اون طوقزنچی درس.

تەننی پاکلاو. کییمنی پاکلاو. نماز اوقی طورغان اورننی پاکلاو. طهارت.

م — بز اوتکان درسلرنڭ برسنده دعا و عبادت طوغریسنده سویلە گان ایدك. شولای بیت؟ ش — شولای، سویلە گان اید گز. م — عبادت نەرسه دیـگان ایدك ئەلی عبدالله؟

ش — الله تعالی‌نك بیرگان نعمتلربنه شکرانه قیلو دیـگان ایدك. م — بیك درست ئه‌یندك. عبادت اول الله تعالی‌نك بیرگان نعمتلربنه قارشی شکرانه قیلو؛ الله تعالی اوزی قوشقانچه شکرانه قیلو. یه ئه‌لی سویله، سین. نیندی عبادتلر بله‌سك؟ ش — نماز، روزه‌نی بله‌م. م — بیك درست ئه‌یندك. نماز، روزه‌لر عبادت شول. آندن باشقه تاغی زکات، حج دیـگان عبادتلرده بار. مین بونلرنك بارسن‌ده سزگه سویله‌رمن ئه‌لی. حاضر مین سزگه نمازنی سویله‌یه‌چکمن: نماز اول بر عبادت. اول عبادتنی قیلغانده الله تعالی گه اوزگننك بنده‌چیلگگنی تورلیچه کورسه‌ته‌سك. اول عبادتکه آیاق اوره باصوب کرشه‌سك؛ آنگا کرشو برله دنیا سوزلرندن هیچ بر سوز سویله‌مبسك؛ ئه‌یله‌نوب نیتوب قارامیسك؛ اوزگنی الله حضورنده طورغان ایتوب طوتاسك. آنده قرآن سوره‌لری اوقیسك؛ تورلی دعالر قیلاسك؛ بوگوله‌سك اوطراسك، ییرگه باتاسك. شولای ایتوب تورلیچه الله تعالی گه اوزگننك بنده‌چیلگگنی کورسه‌ته‌سك. سین نماز اوقی بله‌سگمی، نماز اوقوغانك بارمی؟ ش — اوقی بلمیم. م — سین بله‌که‌ی شول ئه‌لی. مین سزگه اوگره‌تورمن. ئه اوقوغان کشینی کورگانك بارمی؟ ش — بار ئه‌تکه‌ی، ئه‌نکه‌ی هر وقت نماز اوقیلر. مین مسجدده‌ده نماز اوقوغانن کوردانم بار. م — آلایسه بیك یاخشی. آنا شول نمازنی اوقورغه بزگه الله تعالی قوشا. شونگا کوره بز آنی اوقورغه‌تیوشمز. الله تعالی جبرائیل فرشته آرقلی آنی نیچك اوقورغه‌تیوش ایکانلگن پیغمبرمزده آنگلاتقان. پیغمبر آنی صحابه‌لرگه اوگره‌تکان. آلر صونگغی بوونلرغه اوگره‌تکانلر. شولای ایتوب آنی مسلمانلر بوون، بوون اوگره‌نوب کیلگانلر. مونه میکاده آنی خلفه‌م اوبره‌تدی. ئه‌تکه‌لرگز، ئه‌نکه‌لرگزگه‌ده خلفه‌لری، آبزتایلری اوبره‌تکانلردر. مونه مین‌ده حاضر آنی سزگه اوگره‌تورمن.

م — نماز اول بر عبادت. نماز اوقی باشلاو برله بز اللهغه مناجات قیلامز. آننك حضورنده بولامز. شونلقدن نمازغه کرشمه‌سدن ئه‌لك بزگه تازارنورغه، پاکلانورغه کیره‌ك. پچراق کوینچه نمازغه کرشورگه، الله حضورنده طوررغه یارامی. شولای بلربیت؟ ش — البته شولای. م — البته شولای ایندی. بر بر ییرگه قوناقغه بارغه بولساك‌ده بیت یووناسك، پختله‌نه‌سك، کییملرگنی تازارتاسك. شولای بولغاچ الله حضورینه بارغانده البته تازا بولورغه کیره‌ك. نمازغه کرشکانده نماز اوقی طورغان اورننك پاك بولورغه، ته‌ننك پاك بولورغه، کییمنك پاك بولورغه کیره‌ك. شونسز نمازغه کرشورگه یارامی. آننك صونگنده تاغی‌ده یووونوب آلورغه کیره‌ك. بوندی، نماز اوقور اوچون یوونوغه شریعتده طهارت آلو دیب ئه‌ینه‌لر. طهارتنی نیچك آلورغه کیره‌ك ئکلکنی‌ده بزگه پیغمبر اوگره‌تکان. آنگا جبرائیل فرشته اوبره‌تکان. مین سزگه اوگره‌ته‌چکمن. ئه‌یله گز ئه‌لی بالالر طهارت آلوب قاریق. (معلم بالالر برله طهارتخانه‌گه کیته) م — مونه مین طهارت آلام، سز بیك یاخشیلاب قاراب طورگز! (معلم جیگلرن صزغانوب، بونون شرطلرن کیتروب طهارت آلا. شاکردلر دقت برله قاراب طورالر. معلم طهارت آلوب بترگاچ باشقه مسح قیلونی آیروچه: «بوکا باشقه مسح قیلو دیب ئه‌ینه‌لر» دیب آنگلاتوب کیته. چنککه مسح قیلونی‌ده شولای بوق. هم اوزینك ایرته نماز نده آیاغن یووب کیگانلکن حاضرگه‌بومیچه باری مسح قیلغانلغن، اصلده آیاق یوو نیبیش ایکانلگن آنگلاتا. معلمنك ایرته نمیچه چیتگن صالوب، آیاغن یووب کورسه‌تووی بیگره‌ك‌ده گوزه‌ل بولاچق. طهارتکه کرشکانده تازا بولماسه «سبیلین»نی یووارغه کیره‌ك‌لگنی‌ده آنگلاتورغه کیره‌ك.) م — مونه بالالر، طهارت آلو شوشلای بولا ایندی. جبرائیل فرشته پیغمبرمزگه شولای طهارت آلورغه قوشقان. بزده شولای طهارت آلامز. یه ئه‌لی عارف، سین نیچه طهارت آلوب کورسه‌ت! ش — (طهارت آلا، معلم غایت دقت برله شاکردنك کیله‌گان ییرلرن توزه‌ته. طهارت آلو اوشبو طریقه بر نیچه شاکردن اجرا قیلدرلا).

یکرمنچی درس

فاتحه سوره‌سی.

م — اوتکان درسده مین سزگه طهارت آلونی اوگرتکان ایدم. طهارت آلو نی اوچون کیره‌ك بولا ایدی ئه‌لی؟ ش — نماز اوقو اوچون کیره‌ك بولا. م — بیك درست ئه‌یتدڭ. طهارت آلو نماز اوچون کیره‌ك بولا شول. مین سزگه نمازنی اول شوندی عبادت، که آنده الله‌تعالی‌گه اوزڭنڭ بنده‌چیلگڭنی نورلیچه کورسه‌ته‌سڭ، یاصوبده طوراسڭ، اوطوراسڭده، تزل‌نه‌سڭده، یاتاسڭده، دعالرده اوقیسڭ، قرآن‌ده اوقیسڭ، دیگان ایدم. شولایدر بیت؟ ش — شولای دیگان ایدڭز معلم افندی. م — شولای بولغاچ سزگه نمازنی اوگره‌نگانده آنڭ اچنده اوقولاچق دعالرنی، هم بره‌ر سوره‌ده اوگره‌نوب کیته‌رگه تیوش بولا. نماز اچنده اوقولاچق دعالرنی ایکنچی درسده اوگره‌تورمن ئه‌لی. حاضرگه بر قرآن سوره‌سن اوگره‌نیم. قرآنده فاتحه‌سوره‌سی دیگان برسوره‌بار. قرآن اوزی شول سوره بله‌ن باشلانا. نمازده شول‌سوره البته اوقولورغه تیوش. نمازده شول فاتحه‌سوره‌سینه تاغن برسوره قوشلا. اول قوشلغان سوره نیندی سوره بولسه‌ده یاری. شوڭا کوره مین سزگه حاضر فاتحه سوره‌سی بله‌ن تاغن برسوره اوگره‌ته‌چکمن. کیله‌چك یللرده عمرمز بولسه، باشقه سوره‌لرده بیکله‌رمز ئه‌لی. مین سزگه فاتحه سوره‌سن آیت ایتوب اوقورمن. مین قوشقان کشی مینم آرتدن اوقور. یه عبدالله، طوروب مینم آرتدن ئه‌یت ئه‌لی: الحمدلله رب‌العالمین. ش — الحمدلله... م — مونه مینمچه، درستله‌ب ئه‌یت: الحمدلله رب‌العالمین. ش — الحمدلله... م — ایندی‌کریم، سین ئه‌یت! ش — الحمد... م — ایندی ایکنچی آیتکه کوچه‌مز: الرحمن‌الرحیم. ش — الرحمن... م — سین ئه‌یت ئه‌لی عارف! ش — الرحمن... م — مالك یوم‌الدین. ش — مالك... م — مینمچه، درست ئه‌یت: مالك یوم‌الدین. ش مالك... م — مدحت، سین ئه‌یتوب قارا ئه‌لی! ش — مالك...

م — ایاك نعبد و ایاك نستعین. ش — ایاك نعبد... م — ایاك... ش — ایاك... م — عبدالله، سین‌ده ئه‌یت ئه‌لی! ش — ایاك... م — اهدنا‌الصراط المستقیم. ش — اهدنا الصراط‌المستقیم. م — مونه مینمچه (ص)نی قالن ایتوب ئه‌یت: اهدنا الصراط‌المستقیم. ش — اهدنا... م — فتح‌الرحمن، سین ئه‌یت ئه‌لی! ش — اهدنا... عالمجان ایندی سین ئه‌یت! ش — اهدنا... م — صراط الذین انعمت علیهم. ش — صراط الذین انعمت علیهم... م — صراط... ش — صراط... م — محمد، سین ئه‌یت! ش — صراط... م — محمود سین! ش — صراط... م — غیرالمغضوب علیهم ولاالضالین. ش — غیرالمغضوب...

م — غیر... ش — غیر... م — سین شاکرجان! ش — غیر...

م — مونه فاتحه سوره‌سی شوشی ایندی. نماز اوقوغانده بونی اوقومیچه یارامی. قای وقت اوقورغه کیره‌کله‌گن نماز اوقورغه اوگره‌تکانده ئه‌یتورمن ئه‌لی. مونه حاضر یاڭادن اوقیق ئه‌لی: الحمدلله... (معلم فاتحه سوره‌سن آخرینه قدر اوقی، صوڭره بره‌ر مسئله شاکردکه اوقورغه قوشا. اوزی آڭا بولشلق ایته. شولای ایتوب بو سوره بر تومه‌لی بیکله‌نورگه تیوش. لکن بیکله‌تکانده حرفلرنی مخرجندن چقارتورغه، حرکه ومدلرنڭ توزکله‌گینه معلم افندی صوڭ درجه‌ده دقت ایته‌رگه واوشبو برمرتبه ایله‌گنه قالمیچه، کیله‌چك درسلرده‌ده تکرار تیلدررغه تیوش.) م — مونه ایندی مین سزگه فاتحه سوره‌سینڭ معناسنده سویلیم: بارلق ماقتاو بوتون عالمنڭ تربیه‌چیسی، قیامت کونینڭ خوجه‌سی بولغان وغایت درجه‌ده مرحمتلی بولغان الله‌غه خاصدر. ای ربم، بز سیڭاغنه

عبادت قیلامز، سیندن‌گنه یاردەم صوریمز. بزنی سین طوغری یولغه، سینك نعمتلرك یاوغان، آچووك توشمەگان ویولدن آداشماغان کشیلرنك یولینه کوندر. م — مونه بوسوره اوزی بردعا. الله‌تعالی بوسورەده بزگه اوزینه نیچك اینوب یالواررغه، اوزندن طوغری یولغه کوندروون نیچك اینوب صوراغه اوگره‌تکان. شونك اوچون‌ده بو سوره هر نمازده اوقولا. بو سورەدن باشقه نماز بولمی (١). اینڈی سز بونك معناسن یاخشی آکلادگز.

یکرمی برنچی درس

احد سورەسی.

م — اوتکان درسده مین سزگه فاتحه سورەسن اوگره‌تکان ایدم. شولای بیت؟ ش — شولای، اوگره‌ندکز. م — صوڭ سز آنی بیکلەب کیلدکزمی، بیکلەگان کشی قول کوته‌رسون! ش — (قول کوته‌روچیلر بولورغه ممکن). م — یه سلیم، اوقو ئەلی! ش — الحمدلله... (معلم، شاکردنك یالغشلرن توزه‌ته. شولای اینوب شاکرد اوقوب چقا. آندن صوڭ تاغی برنیچه شاکردن اوقوتا). فاتحه سورەسن بز برتوسلی بلدك اینڈی. کیلەچك درسده مین تاغی‌ده مونی سزدن صورارمن ئەلی. حاضر سزگه قسقه‌غنه برسوره اوگره‌تیم. مین هر آینی اوقورمن، عبدالله سین مینم آرتمدن اوقوب باررسڭ. (معلم مونده‌ده فاتحه سورەسن اوگره‌تکانده‌گی یولنی طوتا.) اینڈی آنك معناسن‌ده ئەیتوب کیتیم! آنك معناسی مونه شولای: «الله بر، آڭا هرکم محتاج، اول طودرمادی‌ده، طومادی‌ده، آڭا هیچ برتیڭ یوق، دیب ئەیت!».

یکرمی ایکنچی درس

سبحانك دعاسی

م — بزایکی سوره اوگره‌ندك اینڈی. نیندی سورەلر ایڈی ئەلی آنلر؟ ش — «فاتحه» سورەسی، «احد» سورەسی. یه ئەلی سین فاتحه سورەسن اوقوب کورسەت! ش — (اوقی، معلم توزه‌ته) م — اینڈی عبدالله، سین احد سورەسن اوقو! ش — (اوقی، معلم توزه‌ته) م — اینڈی بز نماز اچنده اوقولا طورغان دعالرنی‌ده اوگره‌نیك. مین سزگه نماز اچنده بعض دعالراوقولا دیگان ایدم. مونه حاضر شولرنی بلیك اینڈی. آلرنك قای وقت اوقورغه تیوشلکلرن نماز اوقورغه اوگره‌تکانده ئەیتورمن ئەلی. مونه اول دعالرنك برسی شول: سبحانك اللهم وبحمدك وتبارك اسمك وتعالی جدك ولا اله غیرك. یه عارف، مینم آرتدن ئەیتوب بار ئەلی: سبحانك اللهم. ش — سبحانك اللهم (بودعانی‌ده سورەلر اوگره‌تکان یول برله معلم حفظ وتکرار قیلدرر.) م — اینڈی مین سزگه آنك معناسن‌ده سویلیم: ای الله، سینی کیمچیلکلردن پاك کلیم؛ سینی ماقتیم. سین غایت درجەده اولغسڭ. سیندن باشقه الله یوق. (بو معناده سورەلر معناسی کبك بر توسلی ذهنده اورنلاشدرلورغه تیوش.)

---

(١) لا صلاة لمن لم یقرأ بفاتحة الکتاب، لا صلاة لمن لم یقرأ بام القرآن ص ١٥٥ ج ١ مسلم. فی کل صلاة یقرأ فما اسمعنا رسول الله اسمعنا کم وما اخفی عنا اخفینا عنکم وان لم تزد علی ام القرآن اجزأت وان زدت فهو خیر. بخاری ج ١ ص ١٥٤، مسلم ج ١ ص ١٥٦ (بونده عباره بخارینکی. حدیث ابو هریرەنکی)

یکرمی او چونچی درس

تشهد دعاسی.

م — ایندی سزگه تاغی‌ده بردعا اوگره‌تیم. آندن صوڭ نماز اوقورغه کرشورمز.

مونه اول دعا شوکاردن عبارت: التحیات لله والصلواتُ والطیباتُ السلام علیك ایها النبی ورحمة الله وبرکاته. السلام علینا وعلی عباد الله الصالحین. اشهد ان لا اله الا الله واشهد انّ محمداً عبده ورسوله. بو دعاغه «تَشهُد» دعاسی دیلر. یه عبدالرحمن، مینم آرتدن ئه‌یتوب بار ئه‌لی: التحیات لله والصلوات والطیبات. ش — التحیات... (مونده‌ده معلم افندی باشقه دعا و سوره‌لرده‌گی بول برله‌شا کردنڭ بر توسلی حفظنده قالدررغه طرشورغه تیوش.) م — ایندی مین سزگه آنڭ معناسن‌ده ئه‌یتیم: بارلق عبادتلر الله‌تعالی گه خاصدر. ای پیغمبر سیگا الله‌نڭ سلامی، رحمتی، برکاتی بولسون. بزگه و الله‌نڭ ایزگی بنده‌لرینه‌ده سلام بولسون. مین الله‌دن باشقه الله یوق، محمد آنڭ قولی هم پیغمبری دیب گواهلق بیره‌من.

یکرمی دورتنچی درس

قبله. نیت. ایکی رکعتلی نماز.

م — مونه بز ایندی نمازده اوقولا طورغان فاتحه سوره‌سن هم دعالرنی بلدك. قسقه‌غنه بر سوره‌ده بیکله‌دك. شولای بیت! ش — شولای معلم افندی، بلدك، بیکله‌دك. م — ایندی مین سزگه نماز اوقونی اوگره‌ته‌چکمن. نیك نماز اوگره‌نورگه کرشکانچه برکز شول دعا و سوره‌لرنی اوقوب چقکز ئه‌لی. کم اوقی بله، قول کوته‌رسون! ش — (قول کوته‌ره‌لر.) م — یه صابر، سین فاتحه سوره‌سن اوقو ئه‌لی! ش — الحمد.. م — بیك هه‌یبه‌ت اوقودڭ، آفرین. تاغی کم یاخشی اینوب اوقوب چغا آلا؟ ش — (قول کوته‌ره‌لر.) م — یه ئه‌لی عارفجان، سین اوقو! ش — الحمد... م — سین‌ده بیك یاخشی اوقودڭ، رحمت. یه‌صابر، سین ایندی «احد» سوره‌سن اوقو! ش — قل... م — ایندی احمد، سین «سبحانك» نی اوقو! ش — سبحانك... م — ایندی «تشهد» دعاسن اوقو! ش — التحیات... م — سین تشهد دعاسن بیك اوڭ یاخشی بلمه‌گانسڭ ایکان ئه‌لی. مونه مینمچه درست اینوب اوقو: التحیات... ش — التحیات... م — یه کریم، سین‌ده اوقو ئه‌لی! ش — التحیات... م — ایندی مین سزگه نماز اوقورغه اوگره‌ته‌چکمن. نماز اوقورغه کرشه‌چك کشینڭ کییم، تنی، نماز اوقی طورغان اورنی پاك بولورغه کیره‌ك دیگان ایدك. آندن صوڭ طهارتلی بولورغه کیره‌ك دیگان ایدك. مونه شوندن صوڭ نماز اوقی طورغان اورنغه کیله‌سڭ؛ آیاق اوزه باصاسڭ؛ یوزگنی قبله‌غه بونه‌لدرسڭ. بله‌سزمی قبله نه‌رسه اول؟ ش —... م — قبله دیب «کعبة الله»غه ئه‌یته‌لر. کعبة الله‌نی مین سزگه اوّلگی درسلرده سویله‌گان ایدم. کعبة الله قایده دیگان ایدك ئه‌لی؟ ش — مکه شهرنده دیگان ایدك. م — درست. مونه بز شول کعبة الله‌غه قاراب اوقورغه کیره‌ك. الله‌تعالی بزگه نمازنی شونده قاراب اوقورغه قوشقان. دنیانڭ هر طرفنده بولغان مسلمانلر بارسی‌ده شوگا قاراب نماز اوقیلر. بزنڭ مسجدلرمزده شول قبله‌غه قاراتوب صالنغان. مونه حاضر بزنڭ مکتبده نماز اوقوغانده قبله شوشی طرفده بولا. بزگه نمازنی شول طرفقه قاراب اوقورغه تیوش.

م — نماز اوقی طورغان اورنغه باصوب، یوزنی قبله‌غه یونه‌لدرگاچ، اوزگنڭ نماز اوقورغه بولغانلغنگنی کوڭلدن نیت قیلورغه کیره‌ك. شوندن صوڭ قوللرگنی قولاقغه قدر کوته‌روب، ایکی باش بارماغنی قولاقغه تیدررگه‌ده الله اکبر دیب ئه‌یتورگه کیره‌ك.

الله اكبر نڭ معناسی «الله‌تعالی بیك اولوغ» دیگان سوز بولا. مونه شوشی باش بارماقلرنی قولاق یموشاغینه تیدروب الله اکبر دیب ئه‌یتوگه تکبیر دیلر. تکبیر ئه‌یتو بلن قوللرنی توشوروب، کندك آستی طوغریسینه‌کیتروب، (قزشاکردلرگه البته‌اوزلرنچه‌اوگره‌تورگه کیره‌ك) اوڭ قولنی صول قول اوستینه قویارغه کیره‌ك. شوندن صوڭ سبحانك اوقورغه، اعوذ، بسم‌الله ئه‌یتورکه‌ده فاتحه سوره‌سن اوقورغه کیره‌ك. فاتحه سوره‌سن اوقوغاچ آمین دیب ئه‌یتورگه کیره‌ك. بزنگچه ئه‌یتکاندا «قبول ایت!» دیگان سوز بولا آندن صوڭ بر سوره اوقورغه کیره‌ك. سز نیچه سوره بله‌سز ئه‌لی؟ ش — برسوره بله‌مز. م — شولای، سز برگنه سوره بله‌سز شول. زورایا توشکاچ کوبره‌ك‌ده بلورسز ئه‌لی. مونه سز ایندی شول فاتحه سوره‌سن اوقوغاچ شول اوزگز بلگان سوره‌نی اوقورسز. سوره‌نی اوقوب بتکاچ تکبیر ئه‌یتوب مونه‌شوشیلای اینوب بوگولورگه کیره‌ك. (معلم رکوع قیلوب کورسه‌ته) بولای بوگولوگه رکوع قیلو دیب ئه‌یته‌لر. رکوعده اوچ مرتبه سبحان ربی العظیم دیب ئه‌یتورگه کیره‌ك. بزنگچه «اولوغ ربمنی کیمچیلکلردن پاك کلیم» دیگان سوز بولا. شوندن صوڭ سمع الله لمن حمده دیب آیاق اوستی طوررغه کیره‌ك. بو بزنگچه، «الله اوزنی ماقتاغان کشینڭ سوزن ایشته» دیگان سوز بولا. رکوعدن قالققاچ تکبیر ئه‌یتوب مونه‌شولای اینوب یاتارغه‌کیره‌ك. (معلم سجده‌گه‌یاتا) بولای یاتوغه سجده قیلو دیلر. سجده‌ده اوچ مرتبه سبحان ربی الاعلی دیب ئه‌یتورگه تیوش. بزنگچه «بیك یوغاری درجه‌لی الله‌نی کیمچیلکلردن پاك کلیم» دیگان سوز بولا. سجده ایکی مرتبه قیلنورغه تیوش. سجده‌گه یاتقانده‌ده، سجده‌دن طورغانده‌ده تکبیر ئه‌یتورگه کیره‌ك.

م — سجده قیلغاچ یاڭادن آیاق اوستی طوروب، یاڭادن بسم‌الله ئه‌یتوب فاتحه سوره‌سن اوقورغه، آندن صوڭ بر سوره قوشارغه، آندن صوڭ رکوع قیلورغه، آندن صوڭ ایکی مرتبه سجده قیلورغه‌ده، آندن صوڭ مونه شولای اینوب اوطوررغه کیره‌ك. (معلم قعده‌نڭ ره‌وشن کورسه‌ته) اوطورغاچ تشهد اوقورغه‌کیره‌ك. تشهد اوقوب بتکاچ مونه شوشیلای اینوب اوڭ یاققه قاراغده السلام علیکم ورحمة‌الله دیبورگه، آندن صوڭ صول یاققه قاراغده السلام علیکم ورحمة‌الله دیبه‌رگه‌کیره‌ك. بو «سزگه الله‌نڭ رحمتی، سلامی بولسون!» دیگان سوز بولا. بولای اینوگه سلام بیرو دیلر. مونه‌نمازنڭ تکبیردن باشلاب ایکی سجده قیلوب بتکانچه‌گه قدر بولغان اشلرینه رکعت دیلر. مین سزگه مونه ایکی رکعت نماز اوقونی اوگره‌تدم.

م — ایندی بالالار سز بیك دقت برله قاراب طورگز! مین سزگه ایکی رکعت نماز اوقوب کورسه‌تیم. (معلم نیتدن باشلاب سلام دعاسینه قدر، بار دعالرنی قچقروب اوقوب، ایکی رکعت نماز اوقوب کورسه‌ته.) مونه نمازنی شولای اینوب اوقیلر ایندی. سزبیت بوگارچه‌ده نماز اوقوغاننی کورگانگز باردر؟ ش — بار. م — البته بار. اوینه ئه‌نی ئه‌نیگز نماز اوقیلر، شولارنی گلن کوره‌سزدر. مسجدکه‌ده بارغانگز باردر. یه صابر، سین چقوب نماز اوقوب کورسه‌ت ئه‌لی! سز بالالار بارگزده بیك دقت بلن قاراب طورگز! ش — (شاکرد نماز اوقی. معلم کیلمه‌گان بیرلرن کیتره. دعالرنی اوقوغه باردم اینه. رکوعده نیچك بوگولورگه، سجده‌ده نیچك یاتارغه کیره‌ك، بارسن‌ده دقتله‌ب اوگره‌ته.) م — ایندی عارف، سین اوقوب کورسه‌ت! ش — (شاکرد نماز اوقی، معلم کیلمه‌گان بیرلرن کیتره).

یکرمی بیشنچی درس

اوچ رکعتلی نماز.

م — نمازده نیندی دعالر اوقولا ئه‌لی عبدالله؟ ش — سبحانك اوقولا، تشهد دعاسی

اوقولا. م — یه سین سبحانك‌نی اوقوب قارا ئه‌لی؟ ش — سبحانك... م — ایندی تشهد دعاسن اوقوا ش — التحیات... م — سین همان ئه‌لی بونی یاخشی بلمه‌گانسك، مونه مینمو، ایتوب، درست ایندروب اوقورغه کیره‌ك: التحیات... نمازده دعالردن باشقه طاغی نه‌رسه‌لر اوقولا ایدی ئه‌لی؟ ش — سوره‌لر اوقولا. م — به‌سین فاتحه سوره‌سن اوقو ئه‌لی؟ ش — الحمد... م — سین اوطور ایندی. احمد، سین احد سوره‌سن اوقو ایندی! ش — قل... م — بیك درست اوقودك، آفرین، سین سویله ئه‌لی: فاتحه سوره‌سن اوقوب بتکاچ نی‌ئه‌یتورگه کیره‌ك؟ ش — آمین دیب ئه‌یتورگه کیره‌ك. م — رکوعده نی‌ئه‌یتورگه کیره‌ك؟ ش... م — کم بله قول کوته‌ره‌سون! ش — (قول کوته‌ره‌لر) م — عارف، سین ئه‌یت ئه‌لی! ش —... سبحان ربی العظیم دیب ئه‌یتورگه کیره‌ك. م — نیچه مرتبه ئه‌یتورگه تییش؟ ش — اوچ مرتبه. م — ئه سجده‌ده نی ئه‌یتورگه کیره‌ك؟ ش — سبحان ربی الاعلی دیب ئه‌یتورگه کیره‌ك. م — نیچه مرتبه؟ ش — اوچ مرتبه. م — رکوعدن طورغانده نی ئه‌یتورگه کیره‌ك؟ ش — سمع الله لمن حمده دیب ئه‌یتورگه کیره‌ك. م — ئه سلام نیچك بیررگه کیره‌ك؟ ش — السلام علیکم ورحمة الله دیب بیررگه کیره‌ك. م — سلام نیچه یاققه بیرله؟ ش — ایکی یاققه بیرله. م — بیك درست ئه‌یتدك، رحمت.

مین سزگه اوتکان درسده نماز اوقورغه اوگره‌تکان ایدم. مونه سین نمازده اوقوب کورسه‌ت ایندی! ش — (نماز اوقی). م — بو نیچه رکعتلی نماز بولدی ایندی؟ ش — ایکی رکعتلی نماز بولدی. م — شولای شول، ایکی رکعتلی نماز بولدی. نماز اول ایکی رکعتلی‌ده بولا، اوچ رکعتلی‌ده بولا، دورت رکعتلی‌ده بولا. مونه حاضر مین سزگه اوچ رکعتلی نماز اوگره‌تیم: اوچ رکعتلی نمازده ایکی مرتبه اوطورالر، اوّلگی اوطوروده تشهد اوقولاده سلام بیرلمیچه طوروب کیتله. ئه ایکنچی اوطرشده تشهددن صوڭ ایکی یاققه سلام بیرله. آندن صوڭ اوچ رکعتلی نمازنك صوڭغی رکعتنده فاتحه سوره‌سی گنه اوقولا. باشقه سوره قوشلمی. باشقه اشلر ایکنچی رکعته‌گیچه قیلنه. مونه مین سزگه اوچ رکعتلی نماز اوقوب کورسه‌تیم: (معلم اوچ رکعتلی نماز اوقی، شاکردلر قاراب طورالر.) مونه اوچ رکعتلی نماز شولای اوقولا ایندی. یه کم اوچ رکعتلی نمار اوقوب کورسه‌ته؟ ش — (قول کوته‌ره‌لر.) م — یه عارف، سین اوقوا ش — (شاکرد نماز اوقی، معلم کیلمه‌گان یېرلرن توزه‌ته.) م — ایندی رحیمجان سین اوقوب کورسه‌ت! ش — (اوقی، معلم توزه‌ته).

یکرمی آلتنچی درس

دورت رکعتلی نماز.

م — اوتکان درسده مین سزگه اوچ رکعتلی نماز اوقورغه اوگره‌تکان ایدم. سز اوقی بله طورغانسزدر ایندی؟ ش — (قول کوته‌ره‌لر) م — یه عبیدالله، سین اوقوب کورسه‌ت ئه‌لی! ش — (شاکرد اوچ رکعتلی نماز اوقی، معلم کیلمه‌گان یېرلرن توزه‌ته.) م — بیك هه‌یبه‌ت اوقودك سین اوطور ایندی محمد، ایندی سین ایکی رکعتلی نماز اوقوب کورسه‌ت! ش — (ایکی رکعتلی نماز اوقی، معلم کیلمه‌گان یېرلرن توزه‌ته. نماز اوقوب بتکاچ شولوق شاکرددن رکوع وسجده‌لرده، رکوعدن قالقغانده، رکوع وسجده‌لرگه یاتقانده نه‌رسه‌لر ئه‌یتورگه کیره‌کلگن صوراشا.) م — ایندی مین سزگه دورت رکعتلی نمازنی‌ده اوگره‌تیم: اولده باری براوچ رکعتلی نماز توسلی. آندده ایکی رکعتدن صوڭ تشهد اوقوب بتکاچ طوروب کیته‌سك، دورت رکعت اوقوب اوطورغاچ تشهد اوقیسغده سلام بیره‌سك. مونه مین سزگه دورت رکعتلی نماز اوقوب کورسه‌تیم،

سزدفت برله قاراب طورگز. (معلم دورت رکعتلی نمازاوقی، شاکردلر قاراب طورالر.) م—مونه دورت رکعتلی نمازشولای اوقولا ایندی. یەسین عبدالرحمن، اوقوب کورسەت ئەلی! ش— (دورت رکعت نماز اوقی، معلم توزەته وتوزەتدره).

یکرمی بیەنچی درس

نمازده یەشرن واشکاره اوقولا طورغان دعالر.

م—مونه مین سزگه نماز عبادتنی نیچك قیلنورغه تیوشلەگن بلدردم ایندی. نماز نیچه رکعتلی بولا ایدی ئەلی عبدالله؟ ش— ایکی رکعتلیده بولا، اوچ رکعتلیده، دورت رکعتلیده بولا. م— درست ئەیتدك. بز بونلرنی اوقی بلدك ایندی. تیك سزگه ناقی برنەرسه ئەیتەسی بار ئەلی. مین سزگه نماز دعالرینك بارسنده قچقروب اوقودم. لکن نمازده آنلرنك بارسیده قچقروب اوقولمی، بعضلری یەشرن اوقولا. آندن صوك سورەلرده قای وقت یەشرن اوقولالر. مونه مین سزگه قچقرلا طورغانن قچقروب، یەشرن اوقولا طورغانن یەشروب ایکی رکعت نماز اوقوب قاریم؛ سز بیك دقت برله قاراب طورگز! (معلم ایکی رکعت فرض نماز اوقی. سورەلرنی قچقروب، یەشرن اوقولورغه تیوش دعالرنی یەشرن اوقی.) م—ایندی عبدالرحمن سین چقوب مینمچه اوقو! ش— (شاکرد ایکی رکعت فرض نماز اوقی، معلم توزەته) م— ایندی کریم، سینده اوقوب کورسەت! ش— (اوقی، معلم شاکردلردن توزەتدره) مونه ایندی اوچ رکعتلی نمازاوقونیق. اولده باری بر ایکی رکعه لی نماز توسلی. تیك آنده اوچنچی رکعتده اوقولا طورغان فاتحه سورەسی یەشرن اوقولورغه تیبشلی؛ یه سعیدالله، سین اوچ رکعتلی نماز اوقوب قارا ئەلی! ش— (اوقی، معلم شاکردلردن توزەتدره). م—دورت رکعتلی نمازده اوچ رکعتلی توسلی. آندەده صوڭغی ایکی رکعتده فاتحه سورەسی یەشرن اوقولا. یه فیض الرحمن، دورت رکعتلی نماز اوقوب کورسەت ئەلی! ش—(اوقی، معلم شاکردلردن توزەتدره).

م— مونه ایندی نماز نیچك اوقورغه کیرەکلگن بلدك. نماز اول برعبادت دیگان ایدك. بزآنی اللهغەشکرانه یوزندن، آنك بزگه بیرگان ایسەبسز، صانسز نعمتلرینه رحمت یوزندن اوقیمز دیگان ایدك. ئەلی سز بیك بەلەکەی، صبی بالالر سز. سزگه ئەلی نماز اوقو مجبوری توگل. سز مونه زورایورسز، اون دورت، اون بیش یەشلرگه کیلورسز. مونه شوندن صوك نمازنی قالدرو سزگه اصلا بارامماس؛ نمازنی قالدرساگز گناهلی بولورسز؛ آخرت کوننده اللهنك عذابینه دوچار بولورسز. نمازاوقو اول بیك ثوابلی اش. شونلقدن اول‌سزگه مجبوری بولماسەده اوقورغه کیرەك. شولای اینوب حاضردن، بەلەکەی چاقدن اوق اللەتعالی‌نك رحمتینه ایرشورگه کیرەك. شولایمی بیت بالالر؟ ش— شولای معلم افندی، شولای. اوقورغه کیرەك. م— نماز اوقو اوچون بزنی اشلەرگه کیرەك دیگان ایدك ئەلی؟ ش— نماز اوقی طورغان اورننی، کییمنی، تەننی پاکلەرگه کیرەك دیگان ایدك. م— درست، شولای دیگان ایدك. لکن آنی پاك بولماسه، پچراق بواسەغنه شولای پاکلەرگه کیرەك. ئه بزگه تاغی نی اشلەرگه کیرەك ایدی ئەلی؟ ش— طهارت آلورغه کیرەك. م—ئەنەمین سیندن شونی صوراغان ایدم. سین طهارت آلا بلەسك بیت ایندی. ش— بلەم. م— یه ئەلی، مونه مونده طهارت آلوب کورسەت! مونه شوشی قلمنی قمغان ایدکان بولده طهارت آلغان بول. ش— (شاکرد جیکلرن صزغانوب طهارت آلا، معلم کیلمەگان ییرلرن شاکردلردن توزەتدره.)

یکرمی سیکزنچی درس.

بیش وقت نماز.

م— مونه بزنماز اوقی بلدك ایندی. نماز اوقو اول مجبوری اش دیگان ایدك.

مونی شریعتچه اینوب ئەینسەك فرض دیگان سوز بولا. مونه بندەلرنڭ الله‌تعالی‌گه شکرانه یوزندن نماز اوقولری فرض اش. الله‌تعالی بزگه کونینه بیش مرتبه نماز اوقولی فرض ایتکان. اول نمازلر: ایرته نمازی، اویله نمازی، ایکندی نمازی، آقشام نمازی، یستو نمازی. یەعارف، سین ئەیتوب قارا ئەلی؛ ش— ایرته نمازی... م— ایرته نمازی اول ایرته‌بلەن طاڭ آتقاچ اوقولا. اویله نمازی توش آوشقاچراق اوقولا. ایکندی نمازی قویاش بایورغه بر آز وقتلر قالغاچ اوقولا. آقشام نمازی قویاش باتقاچ اوقولا. یستو نمازی قویاش بایوب ساعت یارم، ایکی ساعت کیتکاچ اوقولا. یەمیڭا نماز وقتلرن کم سویلەب بیره آلا؟ ش— (قول کوتەروچیلر بولا.) یه عبدالله، سین ئەیت ئەلی! ش — ایرته نمازی... م — مونه ایندی مین سزگه بونمازلرنڭ نیچەشەر رکعت بولغانلقن سویلیم: ایرته نمازی اول ایکی رکعت. اویله، ایکندی نمازلری هرایکیسی دورتەر رکعت. آقشام نمازی اوچ رکعت. یستو نمازی‌ده ایکندی کبك دورت رکعت. یه صابر، سویله ئەلی، قایسی نمازلر ایکیشەر، قایسیلری اوچەر، قایسیلری دورتەر رکعت؟ ش— ایرته نمازی ایکی، آقشام نمازی اوچ، قالغانلری دورتەر رکعت. م— آفرین، درست ئەیتدڭ.

م— سین ئەتییکڭنڭ نماز اوقوغانن کورگانڭ باردر بیت؟ ش— بار. شولای اوقیمی؟ ش — شولای اوقی. م— تاغی شولای نماز اوقوغاننی کورگان کشیلر بارمی؟ ش — (قول کوتەرەلر.) م — سین ئەیت ئەلی شاکر! ش — بار. م— شولای اوقیمی؟ ش — یوق. مینم ئەتی یستو نمازن کوب اینوب اوقی. م— بیك درست ئەیتدڭ. اول دورتگنه رکعت اوقیمی شول. آڭا یستو نمازی دورتگنه رکعت فرض بولسەده، اول الله‌تعالی‌گه یاقنلقن تاغی‌ده آرتدرو اوچون، آڭا تاغی‌ده تفراق یاراواوچون فرض نمازندن طش‌ده نماز اوقی. پیغمبرمزده شولای فرض نمازلردن آرتق‌ده نماز اوقوغان. ئەنەسزنڭ آتالرگزده شول پیغمبرمزگه ایەروب اوزلرینه فرض بولماسەده، بعض بر نمازلر اوقیلر. اول بیك یاخشی، بیك ثوابلی اش. آنڭ برله الله‌تعالی‌گه یاقنلقغنه آرتا. تیك اول فرض توگل، یعنی آنی اوقوماوبرله سیڭا برگناه بولمی. اوقوساڭ زور ثواب بولا؛ الله‌غه یاقنلقڭ آرتاغنه. بوندی فرض نمازلردن الك یابسه صوڭ اوقولا طورغان نمازلرغه سنت نمازدیلر. ئەلی سز بیك بەلەکەی سنت نمازلرنی کیلەچك یللرده اوڭرەنورمز ئەلی.

یکرمی طوقزنچی درس

رەضان آیی. قدر کیچەسی. زوره.

م— نمازغه باشقه تاغی نیندی عبادتلر بار ایدی ئەلی؟ ش— روزه بار. م— بیك درست ئەیتدڭ. روزه‌ده بر عبادت. اول‌ده بزگه فرض. مؤمن ومسلمان بولغان کشی بلنده برآی روزه طوتارغه کیرەك. بلەسزمی نیندی آیده طوتارغه کیرەك؟ ش— رمضان آینده. م— درست ئەیتدڭ، رمضان آینده طوتارغه کیرەك. رمضان آیی اول بیك مبارك آی. اول آیده پیغمبرمزگه قرآن اینگان(١). اول رمضان آینده بیك قدرلی، بیك مبارك بر کیچه بار. اول کیچه‌گه قدر کیچەسی دیلر. ئەنه شول کیچه‌ده پیغمبرمز محمد علیه السلامگه پیغمبرلك کیلگان، قرآن اینگان(٢)شونڭ اوچون‌ده اول کیچه‌گه قدر کیچەسی دیلر. سز بیت بوگا رچه‌ده قدر کیچەسی دیگان سوزنی ایشتکانگز باردر؟ ش— بار، ئەنکەی اونکان یل «بوگون قدر کیچەسی» دیب مینی ئەنکەی برله نمازغه، مسجدکه ییبەرگان

(١) «شهر رمضان الذی انزل فیه القرآن الخ» بقره، آیت ١٨٥ (٢) «انا انزلناه فی لیلة القدر» القدر آیت ١، «انا انزلناه فی لیلة مبارکة الخ» دخان آیت ٣، بونزولدن مراد طبیعی ابتدا نزولدر. بز ایسه بو کتابده قرآننڭ کیسەك کیسەك اینوین ذکر ایتمەدکمزدن، «اول کیچه‌ده قرآن اینگان» دیب کنه کیتدك.

ایدی. م — ئه‌نه شول کیچ، قدر کیچه‌سی شول ایدی. اول کیچ شول بیك مبارك کیچ، اول کیچده تله‌گان تله‌کلر، صوراغان حاجتلر قبول بولا. تیك اخلاص برله صورالورغه کیره‌ك. اول کیچده سین نیندی نمازغه بارغان ایدك ئه‌لی؟ ش — «ترویح» نمازینه (١) م — درست، تیك سین بالغش ئه‌یته‌سك «ترویح» دیمه، مینم کبك «تراویح» دیبك. به ئه‌یتوب قارا ئه‌لی! ش — تراویح. م — ئه‌نه اول تراویح نمازی رمضان بوینه اوقولا. اول نماز فرض بولماسه‌ده، بیك ثوابلی نماز. اول یستو نمازندن صوك اوقولا. ئه‌نه رمضان آیی مبارك آی بولغانغه کوره، مسلمان بولغان کشیلر کوندزن روزه طوتوب، کیچن تراویح نمازلری اوقوب الله‌غه یاقنلاشورغه طرشه‌لر. رمضان آیی بتکاچ نه‌رسه بولا ئه‌لی؟ ش — عید بولا. م — درست عید بولا؛ شادلق، به‌یره‌م کونی بولا. آنی مین سزگه کیله‌که‌سه سویله‌رمن ئه‌لی. حاضر روزه‌نی سویلیم.

م — روزه اول ایرته‌دن آلوب کیچکه قدر، یعنی تاك آتا باشلار آلدندن آلوب قویاش بایغانغه قدر آشامیچه، ایچمیچه، طورودن عبارت. روزه بولغان کش آشام ، ایچمی؛ الله‌نی کوکلنده طوتا؛ الله‌غه یاقنلق اوچون شولای آشاو ایچودن طیلغانلغن ایسنده طوتا؛ ئه‌نه شولای ایته‌رگه بزگه الله‌تعالی قوشقان. شوکا کوره اول عبادت بولا. بزبیت عبادت: الله‌تعالی اوزی قوشقانچه آکا شکرانه قیلو دیگان ایدك. مونه بوروزه‌ده الله‌تعالی اوزی قوشقانچه شکرانه قیلو بولا. بزطوق چاقده نعمتلرنك قدرن بلمیمز. ئه آچقساك نعمتنك قدری بلنه ایدی. روزه کشی ئه‌نه الله‌تعالی‌نك بیرگان نعمتلرینك قدرن بیك بله؛ آنك حسابسز نعمتلری اوچون شکرانه قیلوب بته آلمی. روزه اول زورایغاچ ق فرض بولا. ئه‌لی سز بیك به‌له‌که‌ی، صبیلر سز. سزگه روزه طوتو فرض توگل ئه‌لی. شولایده سز روزه طوتماسه‌گزده، رمضان آین بیك شادلق برله قارشی آلورغه کیره‌ك؛ آنی قدرله‌ب، حرمتله‌ب اوزاتورغه کیره‌ك. به‌عارف، بزنیچه عبادت بلدك ایندی؟ ش — ایکی عبادت: نماز، روزه. م — شولای شول، ایکی عبادت بلدك. کیله‌چك درسده تاغی‌ده ایکی عبادت سویله‌رمن ئه‌لی.

اوطزنچی درس

زکات. حج. ارکان اسلام.

م — بزنیچه تورلی عبادت بلدك ئه‌لی؟ ش — ایکی تورلی عبادت بلدك: نماز، روزه.
م — مسلمان کشیگه کوننه نیچه نماز فرض دیگان ایدك ئه‌لی؟ ش — بیش نماز فرض.
م — ئه‌روزه یلینه نیچه‌مرتبه‌فرض؟ ش — یلینه بر آی‌فرض. م — شولای درست. آندن‌صوك مسلمان‌کشیگه تاغی‌زکات‌دیگان بر عبادت‌ده فرض‌بولا. تیك‌زکات اول‌بوتون کشیگه فرض توگل. اول‌حاللی کشیلرگه، بای کشیلرگه‌گنه فرض. فقیر، مسکینلرگه فرض توگل. زکات‌اول مالنك بر ئولوشن فقیر‌ـ مسکینلرگه، مکتب، مدرسه ومسجد کبك یورطلرنك کیره‌کلرینه بیرودن عبارت. زکات بیرگان کشی، الله‌تعالی‌نك اوزینه بیرگان نعمتلرینه شکرانه قیلوب مالن بیره اول. فقیرلر، مسکینلرده بیت حاللی کشیلر کبك‌اوك کشیلر. شولای بولغاچ بای وحاللی کشیلر آنلرنی قزغانورغه، الله‌تعالی‌نك اوزینك رحمتی برله آکا بیرگان مالینك بر ئولوشن آنلرغه‌بیررگه‌کیره‌ك. شولای‌ایتوب‌الله‌تعالی‌نك‌بیرگان نعمتلرینه اوزگننك‌شکرانه قیلغانلغنی آکارتورغه‌کیره‌ك. زکاتنی فقیرکشیگه‌کمگه‌بیرسه‌ك‌ده باری. بیگره‌ك‌ده مکتب ومدرسه، مسجد تربیه‌سی کبك، جمعیت یورطلری کبك اورنلرغه بیررگه هم بای بولماغان

---

(١) بو سوز طبیعی ایر شاکردلرگه قاراب ئه‌یتله. قز شاکردلرگه بونی باشقه تورلی تعبیرلر بله‌ن آکلاتوب کیته‌رگه‌تیوش. بوندن‌صوك ده‌شوندی‌ایرشاکردلرگه‌گنه‌قاراب‌سویله‌نگان‌سوزلر بولغالار. معلمه افندیلرنك غفلت ایتمه‌ولری، شول اورنلرغه‌غنه قز شاکردلرگه مناسب سؤاللر تابوب قوبولری اوتنله‌در.

ملا ومؤذنلرگه بیرورگه کیره‌ك. مونه‌سزده اوسوب یتکاچ بای و حاللی بولسه‌گز شولای اینه‌رسز بالالر. معلمگزنك سوزلرن خاطرلرگزغه‌نق اینوب صالگز. حاللی بولوب ده‌زکات بیرمه‌گَن کشی الله قاشنده‌ده، خلق قاشنده‌ده بیك ناچار کشی بولا. الله قاشنده اول گناهلی بولا. خلق قاشنده صاران اسمن کونه‌ر. صاران کشی اول بیك یمان، بیك خسیس کشی بولا. آندی صاران، زکاتن چغارماغان کشینی الله‌تعالی برده یارانمی.

م — ایندی مین سزگه حجنی ده ئه‌یتوب کیتیم: حج دیب مکه‌شهرینه باروب، کعبة‌الله‌نی زیارت اینوب قایتوغه ئه‌یته‌لر. کعبة‌الله‌نك بیك مبارك براورن ایکانلگن مین سزگه سویله‌گَن ایدم بیت؟ ش - سویله‌گان ایدگز. م- اول‌شول بیك مبارك اورن. آنی بیت باشلاب ابراهیم پیغمبر برله اسماعیل پیغمبر بناقیلغانلر. اول‌شول وقتدن بیرلی عبادتخانه بولغان. پیغمبرمزده شول کعبة‌الله بولغان شهرده طوغان؛ آنده اوسکان، آنده آگا پیغمبرلك کیلگان؛ آنده عبادت‌قیلغان. صحابه‌لرده شونده‌عبادت‌قیلا طورغان بولغانلر. اول کعبة‌الله‌ده حَجَر اسود دیگان مبارك بر قارا تاش بار. حجگه بارغان کشیلر شول تاشنی اوبه‌لر. پیغمبرمز آنی شولای اوبه طورغان بولغان. حجگه بارغان‌کشیلر کعبة‌الله‌نی برنیچه مرتبه‌ئه‌یله‌نه‌لر. مکه‌ده عرفات اسمنده بر تاو بار. حاجیلر شونده طوقتاب عبادت قیلالر. آنده تاغی باشقه تورلی عبادتلرده بار ئه‌لی. حجگه بارغان‌کشیلر بؤتونسی حج اوچون مخصوص کییملر کییه‌لر. مونه شوشی عبادتکه حج عبادتی دیلر. حج اول بای کشیگه‌گنه فرض. هم یل‌صاین توگل، عمرگه بر مرتبه‌گنه فرض. الله‌تعالی سزگه بخت‌بیروب بای‌بولسه‌گز، سزده شونده باروب عبادت قیلوب قایتورسز ئه‌لی. آنده‌غی مبارك یيرلرنی، ابراهیم و اسماعیل پیغمبر صالغان‌مسجدنی یعنی کعبة‌الله‌نی کوروب. پیغمبرمز و صحابه‌لر آیاق باصقان یيرلرده‌یوروب، مبارك حجر اسودنی اوبوب، پیغمبر وصحابه‌لر زمانن ایسکه توشروب کوگللرگزنی نچکه‌رتوب، کوزلرگزدن مولدره‌توب یه‌شلر آغزوب، الله‌تعالی‌گه زاریلقلر قیلوب قایتورسز ئه‌لی. الله‌تعالی سزنی بختلی، توفیقلی قیلوب شول عبادتنی قیلورغه میسر قیلسون‌ایدی بالالر، آمین دیبگزا ش — آمین.

م - مونه مین سزگه دورت تورلی عبادت سویله‌دم. نه‌رسه‌لر ئه‌لی آنلر؟ ش - نماز، روزه، زکات، حج. م - مونه بوعبادتلر مسلمان بولغان‌کشیگه‌فرض‌عبادتلر. مسلمان‌کشینك مسلمانلغی مونه‌شول‌عبادتلرنی‌قیلووی برله بلنه. آنك اسلام دینن طوتقانلغی شونك برله آگلاشلا. بز اوتکان درسلرنك برنده مسلمان بولغان کشی الله‌تعالی‌گه هم آنك ییبه‌رگان پیغمبری محمد علیه السلامگه اشانورغه کیره‌ك دیگان‌ایدك. شولای بیت؟ ش - شولای.
م - آنی عربچه نیچك ئه‌یته ایدك ئه‌لی؟ ش - لا اِلٰهَ الا الله محمد رسول‌الله دیب ئه‌یته‌مز.
م - درست. بوگا کلمهٔ توحید دیه‌لر ایدی. ئه کلمهٔ شهادت نیچك ئه‌لی؟ ش — اشهد ان لا اِلٰهَ الا الله و اشهد ان محمداً عبده ورسوله. م - مونه مسلمان بولغان کشی الله‌تعالی هم پیغمبرینه اشانوب، اول‌فرض‌قیلغان‌اوشبو دورت‌عبادتنی قیلورغه‌تیوش. مسلمان‌کشینك مسلمانچلغی شونك برله بولا. شونلقدن بو بیش نه‌رسه اسلام دینینك نیگزلری، تره‌کلری صانالالر. یه‌عارف، ئه‌یتوب قارا ئه‌لی اسلام‌دینینك‌نیگزلری نه‌رسه‌لر بولدی؟ ش - الله‌دن باشقه الله یوق، محمد علیه السلام آنك پیغمبری‌دیب‌گو اهلق بیرو، نماز اوقو، روزه‌طوتو، زکات بیرو، حج قیلو. م - آفرین، بیك درست ئه‌یتدك.

اوطوز برنچی درس

مسجد برله تانشو. جماعت نمازی. امام ومؤذن.

م - مین سزگه دروت نورلی عبادتنی سویله‌گان ایدم. نه‌رسه‌لر ایدی ئه‌لی آنلر؟

ش - نماز، روزه، زکات، حج؛ م - مونه‌مین نمازطوغریسنده تاغی‌ده آزراق سویلیم ئه‌لی. نماز نیچیك اوقولورغه تیوشلیگن هم کونینه نیچه مرتبه اوقولورغه تیوشلیگن سزبلیگز ایندی. کونینه نیچه وقت نماز فرض دیگان ایدیك ئه‌لی؟ ش - بیش وقت نماز فرض. م - نیندی نمازلر ئه‌لی آلر؟ ش - ایرته، اویله، ایکندی، آقشام، یستو نمازلری. م - مونه بو نمازلر هرکم گه‌فرض نمازلر. اول نمازلرنی اویده اوقورغه‌ده یاری مسجده‌ده اوقورغه‌ده یاری. لکن مسجدده اوقو تاغی‌ده آرتقراق، تاغی‌ده ثوابلیراق اش.

م مسجدنی بله‌سز بیت ایندی سز؟ ش — بله‌مز. م — سینیك مسجدکه بارغانیك بارمی؟ ش - بار، عیدکه بارغانم بار. م - ئه‌نه شول مسجد، جیبلوب نماز اوقی طورغان اورن ایندی. اول بیك مبارك اورن. اول الله‌غه عبادت قیلا، دعاقیلا طورغان اورن. مسجد اول کوبره‌ك ایکی بولمه‌لی بولا. زور مسجدلر ایکی قاتلی‌ده بولا. مسجدنیك آلدنده، اچکه کروب طورغان ایشکسزگنه بر بولمه توسلی نه‌رسه‌سی بولا. شولاینر بیت؟ ش - شولای، خلفه. م - آنده نی اشلیلر صوك؟ ش - آنده ملا (حضرت) بابای نماز اوقی. م — درست ئه‌یتدك. آنده حضرت نماز اوقی شول. ئه‌نه آ ݣا مِحْراب دیب ئه‌یته‌لر. آنلن صولك مسجدنیك محرابقه یاقن، اونك یاق پوچماغنده اوچ باچقچلی بر نه‌رسه بولا. کورگانیگز باردر بیت؟ ش - بار. م - ئه‌نه آ ݣار مِنْبَر دیلر. منبرگه‌منوب حضرت جمعه‌وعید نمازلرنده‌وعظ سویلی، خطبه اوقی. آنده بر تاپاق طورغانن‌ده کورگانسزدر؟ ش - کوردم. آنده بریه‌شل تایاق بار ایدی. ئه‌نه حضرت جمعه وعید نمازلرنده شول تایاقنی طوتوب خطبه اوقی، وعظ سویلی، چونکه پیغمبرمز شولای تایاق طوتوب خطبه اوقوغان، وعظ سویله‌گان.

م - حضرت بیت اول پیغمبرنیك اورنن طوتا طورغان کشی. حضرتکه آ ݣا امام دیلر. امام اول خلقنیك آلدنده، محرابده طوروب نماز اوقی. باشقه کشیلر آنیك آرتنده صف‌صف بولوب تزله‌لر. آلر سوره‌لرنی اوقومیلر. باری امامغه ایه‌ره‌لر، آنیك اوقوغانن طڭلاب طورالر. منه‌شولای ایتوب امامغه ایه‌روب اوقوغه جماعت نمازی دیلر. جماعت نمازی اول یالغز اوقوغه‌قاراغانده ثوابلی‌واجرلیره‌ك. شونلقدن مسجدکه بارورغه‌وقتی صیدرغان کشیگه‌مسجدکه باروب جماعت نمازی اوقورغه‌و کوبره‌ك ثواب آلورغه طرشورغه‌کیره‌ك. پیغمبرمز وصحابه‌لر نمازنی شولای مسجدده، جماعت بولوب اوقوغانلر. پیغمبرمز امام طورا بولغان، صحابه‌لر آ ݣا ایه‌ره طورغان بولغانلر.

م - مسجدنیك آنیك مناره دیگان بر نه‌رسه‌سی‌ده بولا. شولای بیت؟ ش - شولای، مناره اول یوغاری بولا. م - مناره‌ده نی اشلیلر صوك؟ ش - آنده مؤذن اذان ئه‌یته. م - بیك درست ئه‌یتدك. مناره اذان ئه‌یتو اوچون اشله‌نگان شول. اول، اذان طاوشی براقفه ایشتلسون اوچون شولای بییك ایتوب اشله‌نگان. پیغمبرمز زماننده‌ده شولای جماعت نمازینه چاقروب اذان ئه‌یتکانلر. پیغمبرمزنیك مؤذنی بلال اسمنده برکشی بولغان. مونه حاضرگی بزنیك مؤذنلرده ایندی شول پیغمبر زماننده حضرت بلال طوتقان اورننی طوتالر: آلر نماز آلدندن اذان ئه‌یته‌لر، قامت (اقامت) توشوره‌لر. سز اذاننی بله‌سزدر ایندی؟ ش - (قول کوته‌ره‌لر) م - بلسه‌گز بیك یاخشی. سز ایندی آنی مؤذننیك هر وقت اذان ئه‌یتوون ایشتوب اوتقانسزدر.

اوطوز ایکنچی درس

جمعه نمازی، جمعه کون.

م - مسلمان کشیگه کونینه نیچه نماز فرض دیگان ایدیك ئه‌لی؟ ش - بیش نماز فرض. م - نیندی نمازلر ئه‌لی آلر؟ ش - ایرته، اویله، ایکندی، آقشام، یستو نمازلری. م - بو نمازلرنی اویده اوقورغه کیره‌کمی، مسجدده‌می؟ ش - ایکیسی‌ده یاری، اویده

اوقوسالڭده، مسجدده اوقوسالڭده. م — قايسى ثوابليراق موڭ؟ ش — مسجدده اوقوه جماعت بولوب اوقو ثوابليراق. م — مسجدده اوقو البته ثوابليراق. مسلمان بولغان كشيگه بيش وقت نماز فرض ديدڭ. اول نمازلرنڭ نيچهشر ركعت ايكانلگن‌ده سويلدڭ. مونه مين سزگه تاغى بر نماز سويليم ئه‌لى. اول نماز آتنه‌سينه بر گنه مرتبه اوقولا. بله‌سزمى نيندى نماز اول؟ ش — (قول كوته‌ره‌لر) م — به عبدالرحمن، ئه‌يت ئه‌لى! ش — جمعه نمازى. م — طوغرى سويله‌دڭ، جمعه نمازى شول. جمعه نمازى اول جمعه‌كون اوقولا. شونڭ اوچون‌ده اول جمعه نمازى ديب آتالا. جمعه نمازى اول اويله اوقولمى، مسجدده، جماعت بولوب اوقولا. اول كون اويله نمازى اوقولمى. جمعه نمازى اول ايكى ركعت. شولايمى بيت؟ ش — (قول كوته‌ره‌لر) م — سين نى ئه‌يته‌سن محمد! ش — اول خلقه، ايكى ركعت‌كنه توگل؛ جمعه‌ده كوب نماز اوقيلر. م — درست ئه‌يتدڭ. جمعه‌ده كوب نماز اوقيلر. لكن آنڭ فرضى ايكى ركعت‌كنه. قالغانلرن اوقوسالڭده بارى، اوقوماسالڭده بارى. اوقوسالڭ ايندى البته بيك زور ثوابلى اش اشله‌گان بولاسڭ. اوقوماسالڭده ايندى گناهلى بولميسڭ. ئه‌نه شول فرض بولغان ايكى ركعتنى امامغه اويوب اوقيلر. جمعه‌نڭ فضيلتى كرشه‌س بوروت حضرت منبرگه منوب خطبه اوقى؛ قاى بر وقت وعظده سويلى.

م — جمعه كون اول بيك شريف، بيك مبارك كون. اول كونده الله تعالى‌دن چن كوڭلدن، اخلاص برله صورالغان تله‌كلر قبول بولا طورغان ساعت باز. فقط اول ساعت بله‌گولى توگل. شونڭ اوچون‌ده جمعه كون كوبره‌ك عبادت ايته‌رگه كيره‌ك؛ جمعه نمازلرن برده قالماسقه تيوش. جمعه كون مبارك بر كون بولغانغه كوره الله تعالى اول كونده جمعه نمازن فرض ايتكان. جمعه كون آيرم صورتده پاكله‌نورگه، آقلانورغه كيره‌ك. اول كون قوينوب ته‌نگنڭ كرلرن كيته‌رو، آقلانو، پاكله‌نو بيك زور ثوابلى اش. پيغمبرمز بزگه شولاى ايته‌رگه قوشقان. پيغمبرمزنڭ سوزن طوتوب بزگه ثوابلى بولورغه طرشورغه كيره‌ك. جمعه كون اول مسلمانلر اوچون زور بەيرەم كون. اول كوننى پيغمبرمز وصحابه‌لر بەيرەم ايتكانلر. بزده بەيرەم ايته‌مز؛ اول كون بيت درسكه‌ده كيله‌مز. جمعه كون جمعه نمازينه باروب زور ثوابلى بولورغه تيوش بولغان كبك، فقير فقراغه، يتيم ومسكينلرگه ياردەم ايته‌رگه كيره‌ك. ياقنلر، دوست ايشلرنى حرمتله‌رگه كيره‌ك. جمعه بەيرەمن شولاى اوتكاررگه كيره‌ك. (معلم افنديلك جمعه نمازن اوزى امام طوروب، اوقوب كورسه‌توو‌ى مطلوبدر. مسجد مكتبكه بيك يراق بولماسه، مسجدكه باروب اوقو، شاكردلرنى مسجد برله تانشدرو غايت گوزه‌ل بولور ايدى.)

اوطز اوچنچى درس

عيد نمازى. فطره صدقه‌سى. قربان چالو. عيد كونى.

م — مين سزگه اوتكان درسده جمعه نمازى طوغريسنده سويله‌گان ايدم. اول كونينه نيچه نماز ايدى ئه‌لى؟ ش — اول كون صابون اوقولمى، آتنه‌سينه برگنه مرتبه اوقولا. م — درست، ايندى مين سزگه تاغى بر نماز حقنده سويليم. اول نماز يللينه ايكى‌گنه مرتبه اوقولا. بله‌سزمى اول نيندى نماز؟ ش — (قول كوته‌ره‌لر.) م — ئه‌يت ئه‌لى عبدالله نيندى نماز ايكان اول؟ ش — عيد نمازى اول، معلم افندى. م — طوغرى سويله‌دڭ، عيد نمازى شول. عيدنى سز باركزده بله‌سز ايندى. اول كون بيت سز ئه‌تى كيبملر كيه‌مز. ئه‌نكه‌لركز اول كون سزنى ايرتوك اويانوب، يووندروب ئه‌تى كيبملر كيندروب مسجدكه، نمازغه يبه‌ره‌لر. شونڭ اوچون اول كوننى سز بيك ياخشى بله‌سز؛ اول كون سزنڭ خاطرگزده طورا.

م — تیك سز عید نمازی نیچك اوقولغانن‌غنه بلمیسز. مونه مین سزگه آنی‌ده اوگره‌ته‌چکمن: عید نمازی اول باری ایکی گنه رکعت. فقط اول یلینه ایکی گه نماز بولغانلقدن بوته‌ن نمازلرغه قاراغانده آکاره بر آز باشقه‌لق بار. اول باشقه‌لق شول: بز بیت نمازغه تکبیر ئه‌یتوب کرشه ایدك‌ده، سبحانك، اعوذ، بسم الله اوقوب، فاتحه سوره‌سن اوقورغه کرشه ایدك. عید نمازنده‌ده شولای. تیك آنده تکبیر برگنه مرتبه ئه‌یتلمی، دورت مرتبه ئه‌یتله. تکبیر آرالرنده قوللرنی صالندروب طورورغه کیره‌ك. آنك صوڭنده بز نمازده رکوعغه کیتکانده‌ده تکبیر ئه‌یته ایدك بیت. عید نمازنده‌ده شولای. تیك آنده ایکنچی رکعتده رکوع تکبیرلرندن الك اوچ مرتبه قوللرنی قولاق یموشاغینه تیدروب تکبیر ئه‌یتورگه کیره‌ك. مونه عید نمازینك باشقه نمازدن آیرماسی شول ایندی. آیرما نه‌رسه‌ده بولدی ایندی؟ ش — تکبیر ئه‌یتوده بولدی. م — شولای شول، تکبیر ئه‌یتوده بولدی. عید نمازنده آنده باشقه نمازلرغه قاراغانده آلتی تکبیر آرتق ئه‌یتله. اوّلگی اوچ تکبیر برنچی رکعتده، برنچی تکبیردن صوڭ اوق؛ اوچ تکبیر ایکنچی رکعتده، رکوع تکبیرندن الك. مونه سزگه عید نمازی اوقوب کورسه‌تیم ئه‌لی: (معلم عید نمازی اوقی) ایندی عبدالله، سین جقوب عید نمازی اوقوب کورسه‌ت! ش — (عید نمازی اوقی. بو درسنی‌ده مسجدده بیرو غایت درجه‌ده گوزه‌ل بولور ایدی.)

م — عید نمازی اول یلینه ایکی مرتبه اوقولا. برسی شوّالنك برنچی کوننده اوقولا. اول کون بز رمضان روزه‌سن ایسه‌ن صاو طوتوب بتروومزگه شادلق ایتوب به‌یره‌م ایته‌مز. اول کوننی مسجدکه باروب عید نمازی اوقیمز. ایکنچیسی ذوالحجه دیگان آینك اونچی کوننده بولا. اول کون کعبة اللهنی زیارت ایته‌رگه بارغان حاجیلر مکه‌ده‌گی عرفات تاوننده طوقتالوب ایکی رکعت عید نمازی اوقیلر. دنیانك باشقه یرلرنده بولغان مسلمانلرده ئه‌نه شول کون عید نمازی اوقیلر. بو عیدلرنك اوّلگیسینه رمضان عیدی دیلر. چونکه اول عید، رمضان روزه‌سن طوتوب بتکاچ بولا. رمضان عیدنده عید اوقوغانچه فطره صدقه‌سی دیب آتالغان صدقه بیره‌بز. بزگه پیغمبر علیه السلام آنی بیررگه قوشقان اوچون بیره‌مز. پیغمبرمز اوزی‌ده فطره صدقه‌سی بیرگان، صحابه‌لرده بیرگانلر؛ بزده شولای بیرب کیله‌مز. سین فطره صدقه‌سی بیرگانك باردر بیت؟ ش — اوتکان عیدده‌گنه بیردم، ئه‌نی بیررگه قوشدی. م - شولای، بیرگانسکدر شول. بارمزده بیره‌مز شول آنی. ایکنچی عیدکه قربان عیدی دیلر. چونکه اول کون بای و حاللی کشیلر قربان چالالر؛ قربان چالوب ایتلرن فقیر و مسکینلرگه اوله‌شه‌لر. اول کون قربان چالوغه بزگه الله تعالی قوشقان. پیغمبرمز اوزی‌ده، صحابه‌لرده اول کون قربان چالغانلر. حجگه بارغان حاجیلرده قربان چالالر. بزده چالامز، الله رضالغی اوچون چالامز.

م - مونه شوشی ایکی کون ایندی بز مسلمانلرنك زور به‌یره‌م کونلرمز؛ اول کونلر بزنك شادلق کونلرمز. تیك بزگه اول شادلقلرنی اوزمزگنه قیلورغه یارامی. اول شادلقلرنی باشقه‌لر برلن‌ده اورتاقلاشورغه کیره‌ك. اول کون فقیر و مسکینلرگه یارده‌منی مولاینورغه کیره‌ك. آنلرده ایچماسام یلینه ایکی کون بولسه‌ده شادلانسونلر؛ تاماقلری طویسون، کوڭللری کوره‌یسون. بزنك فطره صدقه‌لری بیروومز، قربان چالولرمزده شول فقیر و مسکینلرگه یارده‌م ایتو اوچون بیت. عید کوننده بز مسجدکه بارامز. آنده امامغه اویوب ایکی رکعت عید نمازن اوقیمز. آندن صوڭ حضرت عید خطبه‌سی اوقی. آندن صوڭ وعظ سویلی، نصیحت قیلا. بزگه یاخشی بولورغه، یاخشیلق قیلورغه قوشا. آندن صوڭ قرآن اوقولوب دعا قیلنه‌ده، بز مسجددن تارالامز؛ به‌یره‌م ایته‌رگه، شادلق ایته‌رگه طوتونامز: یاقنلرمزنی، دوست ایشلرمزنی زیارت قیلامز، حاللرن بله‌مز، فقیر، مسکینلرنی، ضعیف و عاجزلرنی‌ده کوڭلدن چقارمیمز. آلرغه‌ده یارده‌م قولن صوزامز. شولای ایتوب اجر و ثوابقه ایرشورگه‌ده طرشامز.

اوطز دورتنچی درس

آتا آنا حقی. یاقنلر حقی. استاذلر حقی. کورشی کولەنلر حقی. مسلمانلر وعموم انسانلر حقی.

م — یە احمد، سویلە ئەلی: سیڭا ایڭ یاقن کشیلر کملر؟ ش — میڭا ایڭ یاقن کشیلر ئەنکەم، ئەنکەم. م — بیك درست ئەیتدڭ. سیڭا ایڭ یاقن کشیلر آتا آنالرڭ شول بلەسکمی آنلر سیڭا نیك یاقنلر؟ ش — چونکه مین آلرنڭ بالاسی. م — شولای شول. سین آلرنڭ بالاسی؛ سین آلردن طوغانسڭ. شوڭا کورە آنلر سیڭا بیك یاقنلر. سین آلردە طوراسڭ. سینی آنلر آشاتالر، آنلر اچرەلر، آنلر کییندرەلر، آنلر تربیە اینەلر. شونلقدن سیڭا ایڭ یاقن کشیلر آنلر. آنلر سینی بیك یاراتالر، بیك سویەلر: سینڭ اوچون آلر حسابسز مشقتلر چیگەلر. سینڭ آتا آناڭنڭ کورگان مشقتلرن صاناب بترگیسز: اول سینی ئەللە نی قدر مشقتلر کوروب تابقان؛ سینڭ اوچون نی قدر تونلر تاتلی یوقولرن قالدرغان؛ سینی ئەللە نی قدر محنتلر چیگە چیگە اوسدرگان، مونە شوشی حالگە کیترگان. اول همان‌دە ئەلی سینی تربیەلی؛ بالام بالام دیب سینڭ اوچون ئوزلوب طورا! آچقسالڭ حاضر آشارغە بیرە؛ یوقولڭ کیلسە، حاضر اورن توشەب بیرە: ایرتە بلەن باشڭدن صیپاب اویاتا: «طور اینلدی بەبکەم طور. مکتبکە بارغە وقت یتدی!» دی. سین چاقفنه کیفسزلەنە، آوری باشلاساڭ آنڭ قوتی اوچا باشلی: «اولوب کتە کیتمەسە یارار ایدی» دیب قایغرا، حسرتلەنە؛ سینڭ اوچون بوتون راحتن ییبەرە؛ «ای ربم بالامە ایسەنلڭ بیرسەنە!» دیب اللهغە زاریلق قیلا. سینڭ ساباقڭنی یاخشی اوقووڭنی، ادبلی وتربیەلی بولووڭنی صوراب اللهغە دعا قیلا: «ای ربم، بالام اوقومشلی، بغتلی، توفیقلی بولسون ایدی!» دی. آتا آناڭدە سیڭا قیلغان یاخشیلقلری ئەیتوب بترگیسز. سینڭ بوتون تربیەڭ بیت آنڭ اوستندە. اول بیت سینڭ اوچون، اوی جماعتی اوچون ایرتوك طوروب کسبکه چقوب کیتە. سزنڭ اوچون بیت اول شولای مشقت چیگوب یوری. سینی مکتبکە کیتروب بیرگان کشی‌دە ئەتیڭ بیت. شولای بولغاچ آتا آنا بیك یاقن، بیك قدرلی، بیك حرمتلی کشیلر بولالر. آتا آنانڭ شول یاخشیلقلرینە قارشی‌سزدە آنلرغە یاخشیلق قیلورغە کیرەك؛ آنلرغە بردە قارشی کیلمەسکە کیرەك؛ آنلر نی قوشسالر شونی اشلەرگە کیرەك؛ ممکن قدر آلرنڭ خاطرلرن تابارغە طرشورغە، آنلرنڭ کیفلرن ییبەرمەسکە کیرەك. بەلکەی وقتە شولای آتا آنا سوزن هر وقت طڭلارغە کیرەك بولغان کبك، اوسکاچ، زور ایغاچ‌دە بردە آنلرغە قارشی کیلمەسکە کیرەك. آنلرنڭ رضالقلرن آلورغە بوتون کوچڭ برلە طرشورغە کیرەك. آلرنڭ کوڭللرن تابو سینڭ ایڭ زور بورچڭ بولسون. آلرغە ئەنکەی، ئەنکەی دیب ئوزلوب طور! آنلرنی تربیە قیل؛ آنلرنی اورمەکان ییرگە اوطورتما؛ بروك آنلرنی رنجتە کورمە؛ آنلرنڭ کیفلرن قرودن بوتون کوچڭ برلە صاقلان. آلر اولغایورلر، قارتایورلر؛ مونە شول وقتلردە ایندی آلرنڭ خاطرلرن تابورغە بیگرەكدە طرش. بوتون کوچڭ برلە آنلرنی تربیە قیلوب، آنلرنڭ رضالقلرن آلورغە طرشقان کبك، اللهدن آلرغە مرحمت قیلوون صورا: «ای ربم، آنلر مینی تربیە قیلوب اوسدردیلر؛ آنلرغە مرحمت قیلسەنە!» دیگن. بزگە آتا آناغە شولای قدر وحرمت اینەرگە الله تعالی قوشا. آتا آنا حقی اول بیك زور. آنلرنڭ کوڭللرن تابو، رضالقلرن آلو بیك زور ثواب بولغان کبك، آنلرنی رنجتو چیکسز زور گناهدر.

م — آندن صوڭ بزگە تاغی بیك یاقن کشیلر بار ئەلی. بلەسزمی آنلر کملر؟ بلگان کشی قول کوتەرسون! ش — (قول کوتەرەلر) م — یە عبدالرحمن، سین ئەیت ئەلی!

ش — بزگە ئەبی، بابایلرمز بیك یاقن کشیلر. م — شولای، درست. ئەبی بابایلر آلر بیك یاقن کشیلر. آبزیلر، آپایلر، قەردەش اروغلر بارسی‌دە بزگە بیك یاقن کشیلر. آلردە بزگە بیك قدرلی بیك حرمتلی کشیلر. آلردە بیت بزگە گلەن یاخشیلق تلیلر. مونە سزدن‌دە یاقنلری تربیەسندە طورغان کشیلر باردر ئەلی. قەردەش اروغلر بزگە بیك یاقن، بیك قدرلی کشیلر شول. آنلرغە قولدن کیلگانچە یاخشیلق قیلورغە کیرەك. آنلر برلە هر وقت تاتو طورورغە کیرەك. قەردەش اروغ برلە آچولانشوب، کیسلشوب طورو هیچ بر وقت یارامی. الله تعالی بزگە قەردەش اروغلرمز بلەن تاتو طورورغە، آنلر برلە کیسلشمەسکە، آنلرغە قولدن کیلگان قدر یاردەم ایتەرگە قوشا. بزگە الله تعالی‌نك شول بویورقلرن طوتوب، ثوابلی بولورغە طرشورغە کیرەك. اللەنك قوشقانلرینە قارشی کیلوب گناهلی بولودن بوتون کوچمز برلە قاچارغە کیرەك.

م — آندن صوڭ بزگە تاغی بیك قدرلی کشیلر بار ئەلی. بلەسزمی کملر آنلر؟ ش — (قول‌کوتەرەلر.) م — بە عارف سین ئەیت ئەلی! ش — معلملر. م — بیك درست ئەیتدڭ. خلفەلر آلر بزگە بیك قدرلی کشیلر شول. آلر بیت بزگە دین اوگرەتەلر؛ ادب وتربیە بیرەلر؛ دنیامز اوچون کیرەك بولغان علملردە اوگرەتەلر. شولای ایتوب آنلر بزنڭ دنیا وآخرتدە بختلی بولوومزغە سبب بولالر. شولای بولغاچ بزگە آنلرنی‌دە بیك یاقن کورورگە، قدرلەرگە، حرمتلەرگە کیرەك. بەلەکەی چاقدە، مکتبدە وقتدە هر وقت معلم قوشقانچە یوررگە کیرەك بولغان کبك، زورایغاچ‌دە گلەن آلرنی ایسدە طوتارغە کیرەك. قولدن کیلگانچە آنلرغە یاخشیلق قیلورغە کیرەك. آلر اوچون اللەغە دعا قیلورغە کیرەك. بولای ایتەرگە بزگە دینمز قوشا، پیغمبرمز بویورا.

م — آندن صوڭ بالالر، بزگە کورشی کولەنلردە بیك یاقن کشیلر. کورشی کولەنلر برلەدە بیك تاتو طوررغە، آلرغە بردە جبر ایتمەسکە، ممکن قدر آلرغە یاخشیلق قیلورغە ویاخشی معاملە ایتەرگە کیرەك. آنلر برلە بوزولوشوب، کیسلشوب، دشمانلاشوب طورو زور گناە. آنلرغە یاردەم ایتو، یاخشیلق قیلو زور ثواب. الله تعالی بزگە کورشیلرمزگە یاخشیلق قیلورغە قوشا. پیغمبرمزدە کورشی کولەنلر برلە یاخشی معاملەدە بولورغە، آنلر برلە تاتو طورغە، آلرغە جبر تیدرمەسکە قوشا طورغان بولغان.

م — آندن صوڭ مسلمان کشی باشقە کشیلر برلەدە یاخشی معاملەدە بولورغە کیرەك. اسلام دینی، اسلام شریعتی بزگە شولای قوشا. مسلمان کشینڭ هیچ کمگە جبر وظلمی تییەرگە یارامی. مسلمان کشیگە هر کم، خصوصا مسلمانلر قەردەش کبك بولورغە کیرەك. آنلرغە آنڭ جبری تیمەسون، بلکە یاخشیلقی، ایزگیلیگی تیسون. آنگاردن هیچ کم زارلانماسون، جبرسنمەسون، بلکە رحمت ئەیتسونلر، مسلمان کشی مونە شولای بولورغە تیوش. اسلام دینی، اسلام شریعتی شولای بولورغە قوشا.

اوطز بیشنچی درس

جبر وظلم. غیبت. یالا یابو. یالغان سویلەو. سوز یورتو.
خیانت. اوغرلاو.

م — مین اوتکان درسدە آتا آنا حقن سویلەگان ایدم. شولای بیت؟ ش — شولای سویلەدڭز. م — تاغی کملر حقن سویلەدم ئەلی؟ ش — یاقنلر، استاذلر، کورشیلر حقن سویلەدڭز. م — شولای شول بونلرنی‌دە سویلەدم. آندن صوڭ مین باشقە کشیلر برلە نیچك معاملە قیلورغە کیرەك کلەگن‌دە سویلەدم. بزگە الله تعالی هر کمگە یاخشیلق قیلورغە، هیچ کمگە ناچارلق قیلماسقە قوشا. مسلمان کشی شولای بولورغە تیوش. کشی رنجتو، کشیگە جبر

وظلم اینو هیچ بر وقت مسلمان کشی اشی توگل. کشیگه جبر اینونی، کشی رنجتونی الله تعالی برده یارانمی. اول بیك زور گناه. الله تعالی جبر وظلم اینه‌کان کشیلرگه آچولانا؛ آخرت کوننك آنلرنی رسوای قیلا. کشیگه جبر اینه‌کان، کشی رنجتکان کشیلرنی بره‌وده یارانمی بیت. شولای توگلمی؟ ش — شولای، معلم افندی، یارانمیلر. م - البته یارانمیلر آندی کشینی یمان کشی دیلر. شولای بولغاچ کشی رنجتودن، کشیگه جبر تیدرودن صاقلانورغه، کشی کوزنه یمان آتی کوته‌رودن، الله تعالی‌نك آچووینه، غضبینه‌دوچار بولودن صاقلانورغه کیره‌ك.

م — حاضرده‌ده، اوسوب یگت، ایر بولوب ینکاچ‌ده هر وقت کشیلر برله یاخشی معامله‌ده بول: آلرغه اصلا سینك جبر وظلمك تیمه‌سون. قولکدن کیلگان قدر آنلرغه یاردم ایت، یاخشیلق قیل! مالك برله‌ده، تلك برله‌ده یاخشیلق قیل! اوزکده یاخشی بول، کشینك‌ده یاخشی بولوون تله. ایبده‌شکنك یاراماغان اشن کورسه‌ك: «ایبده‌ش، بواش یارامی بیت؛ بو بیت خلق قاشنده‌ده اویات، الله قاشنده‌ده بیك زور گنا!» دیگن. اما آنك ناچارلغن، قیلغان بوزوقلغن باشقه کشیلرگه سویله‌مه. بولای اینوب کشینك ناچارلقلرن باشقه‌لرغه سویله‌ب یوروگه غَیْبَت دیلر. غیبت اول بیك یمان اش. غیبت سویله‌وچینی هیچ کم یارانمی. الله تعالی‌ده آنی هیچ یارانمی. غیبت اول غایت زور گناه. شونلقدن آکاردن بوتون کوچك برله‌ن صاقلان!

م — بیگره‌کده کشی اشله‌مه‌گان براشنی اشله‌دی دیب ئه‌یتودن بیك نق صاقلانورغه کیره‌ك. بولای کشی اشله‌مه‌گان براشنی آکا یابوغه یالا یابو دیلر. یالا یابو اول چیکسز زور گناه. یالا یابقان کشینی بر کم‌ده یارانمی. الله تعالی‌ده آنی یارانمی، آکا آچولانا. بروك کشیگه یالا یابوب آنك قارغشینه توشه کورمه؛ آنك کوز یه‌شندن قورق! کشیگه یالا یابساڭ سینك اوزکه‌ده شولای اینه‌رلر. اوزکده ئه‌رنورسك، اوزکده صزلانورسك. کشی رنجتو، غیبت سویله‌و، کشیگه یالا یابودن الله تعالی بیك قاتی طیفان؛ اول بیك زور دناه دیگان. مونه شوندی اشلر اشله‌ب خلق کوزنده توبه‌ن، خور صانالودن صاقلانورغه کیره‌ك بولغان کبك، الله تعالی‌نك آچووی توشودن‌ده صاقلانورغه کیره‌ك. الله تعالی بوندی اشلرگه دنیاده‌ده، آخرتده‌ده جزا بیره.

م — هر وقت طوغری بولورغه، طوغری سویله‌رگه کیره‌ك. طوغریلقدن هیچ بر وقت آیرلورغه یارامی. طوغری سویله‌سه‌ك سینی آناڭ آناڭده، باشقه کشیلرده یاراتورلر. الله تعالی‌ده یاراتور. اما یالغان سویله‌ب کشی کوزنده خور بولورغه طرشما. سینی هیچ کم «یالغانچی» دیمه‌سون. یالغانچی اسمن آلودن بروك صاقلان! یالغانچی کشینی بر کم‌ده یارانمی: آنی کشیلرده یارانمی، الله تعالی‌ده یارانمی. یالغان سویله‌و غایت زور گناه اول. آکاردن بوتون کوچك برله صاقلان!

م — ایبده‌شلك سیکا بره‌ر سوز سویله‌سه، سین آنی ایکنچی کشیگه باروب سویله‌مه. آلای بر کشی سوزن ایکنچی کشیگه سویله‌ب یوروگه سوز یورتو دیلر. سوز یورتوب کشی آراسن بوزو، کشی آراسن بولغانو هیچ بر وقت یارامی. سوز یورتکان کشی اول بیك توبه‌ن، بیك اشدن چقغان کشی بولا: اول بیك واق کشی بولا. ایر کشی، مسلمان کشی هیچ بر وقتده سوز یورتوب، خلق آراسن بوزوب یورمه‌س.

م — سین هر وقت اشانچلی کشی بول. سیکا هر کم اشانچ برله‌ن قاراسون. سین اوزکنك یوروشك طوروشك برله، اوزکنی خلق آراسنده اشانچلی اینوب تانتورغه طرش. سیکا ئه‌یبر بیروب طورودن، بر بر یموش تابشرودن هیچ کم قورقماسون. «آی آی بوکا بیردم بیروون، اوزینه آلوب قالماسه یارارایدی!» دیب هیچ کمنك کوکلینه کیلمه‌سون. کشینك نه‌رسه‌سینه تیمه‌سه‌ك، اشانچلی بولساڭ، که‌یلر سینی یاراتورلر،

الله تعالی دەیار اتور. اما کشی نەرسەسینە خیانت قیلساڭ، کوزدن توشەرسڭ، خور بولورسڭ. هم زور گناهلی بولورسڭ. خیانت قیلو ایر کشی، مسلمان کشی اشی توگل اول.

م — سیڭا بر بر نەرسە کیرەك بولسە «ئەنکەی، شول نەرسەنی میڭا بیرسەنە!» دیب صوراب آل. صورامیچە بر نەرسەنیدە آلما. اوسوب، یگت، ایر بولوب یتکاچدە هر وقت اوز کوچڭ، ماڭلای تیرڭ برلە مال تابورغە طرش. کشی نەرسەسینە هیچ بر وقت قاغلما. اوغرلاو دیگان سوزنی قولاغڭدە ایشتەسی کیلمەسون. اوغرلق اول غایت درجەدە زور گناه. اوغری کشی اول دنیادەدە بغتسز، آخرتدەدە بغتسز کشی بولا. اوغرلاو اول ایر کشی، مسلمان کشی اشی توگل. مونە مین سزگە بایتاق نەرسەلرسویلەدم. کشی رنجتو، یالغان سویلەو، سوز بورتو، بالا یابو، غیبت سویلەو، خیانت قیلو، اوغرلاو بارامی دیدم. بوندی نەرسەلر زور گناه، آلردن الله تعالی طییا دیدم. آندن صوڭ مین سزگە اوتکان درسدە آنا آتاغە، یاقنلر، استاذلرغە وباشقە کشیلرگە یاخشیلق قیلورغە کیرەك دیدم. بولای ایتو زور ثواب، بولای ایتەرگە بزگە الله تعالی قوشا دیدم. مونە مسلمان کشی قولی برلەدە، تلی برلەدە، کوڭلی برلەدە، مالی برلەدە، خلققە یاخشیلق قیلورغە تیوش. مسلمان کشینڭ خلققە یمانلق قیلودن قولیدە، تلیدە، کوڭلیدە صاقلانورغە کیرەك.

مؤلفدن:

«دین درسلری» اسمندەگی اثرمزنڭ اوشبو برنچی جزئی، ابتدائی مکتبلردە باشلاب دین اوقوتو اوچون معلملرگە درس نمونەلری همدە عائلەدە دین تربیەسی اوچون مراجعت کتابی بولور امیدی بلەن قلمگە آلنمش ایدی. کیرەك معلملرمزنڭ وکیرەك عائلە باشلقلرینڭ بوندی درس نمونەلرینە احتیاجلری صوڭ چیککە یتکان بولورغە کیرەك، کە کتاب ایکنچی اوقو یلی باشن ایکنچی کیبمدە قارشی آلورغە مجبور بولدی.

اوشبو برنچی جزءمیدانغەچقو بلەن میڭا تورلی طرفدن بایتاق غنەتشکر مکتوبلری کیلوب، آرادە کتابنڭ بعض نقطەلری تنقیددە قیلنمش ایدی. شولایوق ملی مطبوعاتمزدە بعض ذاتلر طرفندن بوڭا تقریض وتنقیدلردە بولوب اوتدی. مین مذکور ذاتلرغە خصوصا تنقید صاحبلرینە البتە بورچلیمن. هیچ بر نەرسەبردن بر مکمل اولارەق وجودکە چقمیدر. شونلقدن بزنڭ «دین درسلری» نڭدە قصورلری بولووی بیك ممکن. بوندی قصورلرنی تلافی ایتوگە واثرمزنی مکمللەشدروگە بز البتە اجتهاد صرف ایتەچکمز.

ابتدائی مکتبلرمزنڭ تیزدن آلتی یللق یاصالوب برلەشدرلەچکلکلرن نظر اعتبارغە آلوب، بزبرنچی جزءنڭ اوشبو ایکنچی طبعندەدە ئلە نیندی زور اوزگەرشلر یاصامادق. بلکە تیزدن توزولەچك عمومی پروغرامەغەچە کیچکدرونی مناسب کوردك. شول وقت البتە ایجابینە کورە حرکت ایتلور. حاضرندە ایسە بعض بر جزئی اوزگەرشلر وتاریخ مقدسدن حضرت موسی وحضرت عیسی حقندەغی معلوماتلرنی تاشلاو بلەن اکتفا قیلدق. اوشبو برنچی یلدە نماز اوگرەتو ومزنی بعضلر نق تنقید ایتسەلردە بز بردن آنڭ عائلە اوچوندە مراجعت کتابی بولوون، ایکنچیدن حاضرندە بایتاق مکتبلردە برنچی یلدە اوق نماز اوگرەنلوون نظر اعتبارغە آلوب، کینە شول کوینچە قالدرونی موافق کوردك. مونی اوقوتو یاخود قالدرو ایسە طبیعی معلمنڭ اوز اختیارندەدر.

ص. بیکبولاطف.

مای ۲۵، ۱۹۱۷ یل اورینبورغ.